

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**GÜZEL SANATLAR ANABİLİM DALI
MÜZİK EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**TRANSGENDER ERKEK BİREYLERİN CİNSİYET UYUM
SÜRECİNDE HORMON TERAPİSİ İLE SES DEĞİŞİMİ VE
MÜZİKAL PERFORMANSA ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EKİN VERTOP

Tez Danışmanı

PROF. DR. ALAATTİN CANBAY

ÇANAKKALE – 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

GÜZELSANATLAR ANABİLİM DALI
MÜZİK EĞİTİMİ BİLİM DALI

TRANSGENDER ERKEK BİREYLERİN CİNSİYET UYUM SÜRECİNDE
HORMON TERAPİSİ İLE SES DEĞİŞİMİ VE MÜZİKAL PERFORMANSA
ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EKİN VERTOP

Tez Danışmanı
PROF. DR. ALAATTİN CANBAY

ÇANAKKALE – 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekin VERTOP tarafından Prof. Dr. Alaattin CANBAY yönetiminde hazırlanan ve **28/08/2023** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Transgender Erkek Bireylerin Cinsiyet Uyum Sürecinde Hormon Terapisi İle Ses Değişimi Ve Müzikal Performansa Etkisi**

” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Güzel Sanatlar Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Alaattin CANBAY
(Danışman)

Prof. Dr. Feyza SÖNMEZÖZ

Prof. Dr. Mehmet Kayhan KURTULDU

İmza

.....

.....

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 28/08/2023

.....
Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Ekin VERTOP

.../.../2023

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, tez baŐlıđını seçerken ve çalıŐmamı yürütürken hep açık fikirli olan, her daim motive eden, yardımlarını esirgemeyen sayđı değer danışman hocam Prof. Dr. Alaattin CANBAY'a, çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen hayatımın her evresinde bana destek olan ailemin her bir üyesine, hayatım boyunca sırdaŐım olan her daim sevildiğimi hissettiren canım annem Hatice VERTOP ve Biricik teyzem Nüket TEZGELEN'e, yapabileceğime benden daha çok inanan Fulya ÖCAL'a, çalıŐmamda değerli fikir ve deneyimleriyle beni aydınlatan bütün transgender dostlarıma ve zaman ayırıp çalıŐmama katkıda bulunan eğitmenlerime sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Ekin VERTOP
anakkale, Haziran 2023

ÖZET

TRANSGENDER ERKEK BİREYLERİN CİNSİYET UYUM SÜRECİNDE HORMON TERAPİSİ İLE SES DEĞİŞİMİ VE MÜZİKAL PERFORMANSA ETKİSİ

Ekin VERTOP

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Güzel Sanatlar Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Alaattin CANBAY

03/07/2023, 114

Bu araştırmada Transgender erkek bireylerin cinsiyet uyum sürecinde aldıkları testosteron hormonunun bir etkisi olan ses değişimleri incelenmiştir. Yaşanan ses değişimlerinin trans bireyin müzikal performansına ilişkin etkilerini gözlemlemek amacıyla Transgender bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Ses eğitmenlerinin konuya ilişkin bilgi ve tutumlarını ölçmek adına eğitmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Transgender erkeklerin hormon terapisinin ilk yılında yaşadıkları problemler literatürdeki çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Transgender bireylerin süreç öncesi ve sonrasında dışlanmaya maruz kaldıklarını ifade etmeleri açısından da önceki çalışmalarla benzerlik görülmüştür. Bununla birlikte eğitmenlerin transgender bireylerle çalışma konusunda deneyimleri olmamasına karşın, Trans erkek bireylerle çalışmak konusunda ön yargılı olmadıkları gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Transgender, Trans Ses Değişimi, Hormon Terapisi, Cinsiyet Disforisi, Trans Ses Eğitimi, FTM

ABSTRACT

VOICE CHANGE AND MUSICAL PERFORMANCE WITH HORMONE THERAPY IN THE GENDER ADAPTATION PROCESS OF TRANSGENDER MALE INDIVIDUALS

Ekin VERTOP

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Fine Arts Education

(Advisor/Supervisor)

Prof. Dr. Alaattin CANBAY

07/03/2023, 114

In this study, voice changes, which are an effect of the testosterone hormone that transgender male individuals receive during the process of gender adjustment, were examined. Interviews were conducted with transgender individuals in order to observe the effects of sound changes on the musical performance of transgender individuals. In order to measure the knowledge and attitudes of the voice trainers on the subject, interviews were held with the trainers. The problems experienced by transgender men in the first year of hormone therapy are similar to the studies in the literature. Similarities were observed with previous studies in terms of the fact that transgender individuals stated that they were exposed to exclusion before and after the process. However, although the trainers do not have experience in working with transgender individuals, it has been observed that they are not prejudiced about working with transgender individuals.

Keywords: Transgender, TransVoice Changes, Hormon Therapy, Gender Dysphoria, Trans Voice Education, FTM

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
KAREKOD DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	2
1.1.1. Problem Cümlesi.....	3
1.1.2. Alt Problemler.....	3
1.2. Amaç.....	4
1.3. Önem.....	4
1.4. Varsayımlar.....	4
1.5. Sınırlılıklar.....	4
1.6. Tanımlar ve Kavram Sözlüğü.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sesin Doğası ve İnsan Sesi.....	10
2.1.1. İnsan Sesinin Oluşumu.....	11
Jeneratör sistem (Respiratuar sistem)	11
Vibratuar sistem.....	12
Rezonatör sistem.....	13
2.1.2. Ses Eğitimi.....	14
2.2. Transgender Kavramı.....	16
2.2.1. Cinsiyet İfadesi Cinsiyet Kimliği.....	18

2.2.2.	Cinsiyet Disforisi.....	20
2.3.	Transgender Bireylerde Cinsiyet Uyum Süreci.....	21
2.3.1.	Ameliyat Öncesi Süreç.....	23
2.3.2.	Cerrahi Operasyonlar.....	24
	Kadından Erkeğe (FTM) Uyum Operasyonları.....	25
	Erkekten Kadına (MTF) Uyum Operasyonları.....	26
2.4.	Transgender Bireylerde Ses Değişimi.....	26
2.4.1.	Transfeminen/ Trans kadınlarda Ses Değişimleri Ve Ses Eğitimi.....	26
2.4.2.	Transmaskülen/Trans Erkeklerde Ses Değişimi ve Ses Eğitimi.....	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR		
3.1.	Yurt İçinde Yapılan İlgili Araştırmalar.....	34
3.2.	Yurtdışında Yapılan İlgili Araştırmalar.....	38
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		
YÖNTEM		
4.1.	Araştırmanın Deseni	48
4.2.	Evren ve Örneklem	51
4.3.	Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi	55
4.4.	Verilerin Toplanması	57
4.5.	Geçerlik ve Güvenirlik	57
4.6.	Verilerin Analizi	59
BEŞİNCİ BÖLÜM		
BULGULAR VE YORUM		
5.1.	Transgender Bireylerle Yapılan Görüşmelerin Analizi.....	60
5.1.1.	Transgender Bireylerin Müzik İle İlgili Olma Durumu.....	60
5.1.2.	Transgender Bireylerin Hormon Kullanma Öyküsü Ve İlgili Problem Durumlarına İlişkin Bulgular.....	73
5.1.3.	Transgender Bireylerin Ses Terapisi Veya Şan Eğitimi Alma Durumlarına İlişkin Bulgular.....	79
5.1.4.	Transgender Bireylerin İnteraktif Kaynaklara Erişimi Ve Faydalanma Durumuna İlişkin bulgular.....	83
5.1.5.	Transgender Bireylerin Sosyokültürel Etkileşimine	87

İlişkin Bulgular.....	
5.2. Eğitimle Yapılan Görüşmelerin Analizine	94
İlişkin Bulgular.....	
ALTINCI BÖLÜM	
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	
6.1. Sonuçlar.....	100
6.1.1. Trans Bireylerin Uyum Sürecinde ‘Ses ve Müzikal Performans’ ile İlgili Yaşadıkları Sıkıntılara İlişkin Sonuçlar.....	100
6.1.2. Trans Bireylerin İnteraktif Kaynaklara Erişim Ve Yararlanma Durumuna İlişkin Sonuçlar.....	101
6.1.3. Transgender Bireylerin Sosyokültürel Etkileşimine İlişkin Sonuçlar.....	101
6.1.4. Eğitimle Görüşlerine İlişkin Sonuçlar.....	102
6.2. Öneriler.....	102
KAYNAKÇA	104
EKLER	I
EK 1. Transgender Birey Görüşme Formu.....	I
EK 2. Eğitimle Görüşme Formu	II
EK 3. Etik Kurul Onayı	IV
EK 4. Bildiri Sertifikası	V

KISALTMALAR

DSM	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Mental Bozukluklar Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı)
FTM	Female to Male (Kadından Erkeğe)
HT	Hormon terapisi/Tedavisi
HRT	Hormon Replasman Terapisi
GSL	Güzel Sanatlar Liseleri
LGBTİ	Lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, interseks
LGBTQ	Lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, queer
MTF	Male to Female (Erkekten Kadına)
T	Testosteron Hormonu
TG	Transgender
TS	Transseksüel
ICD	The International Classification of Diseases
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WPATH	World Professional Association for Transgender Health Dünya Transgender Sağlığı için Profesyoneller Birliği

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Transgender birey örneklem grubuna ilişkin yaş verileri	52
Tablo 2	Transgender birey örneklem grubuna ilişkin hormon kullanılan süre ile ilgili veriler	53
Tablo 3	Transgender birey örneklem grubuna ilişkin vatandaşlık ile ilgili veriler	53
Tablo 4	Transgender birey müzik ile ilgili olma durumları	54
Tablo 5	Eğitmen katılımcı grubuna ilişkin demografik veriler	55
Tablo 6	Transgender bireylerin müzikle ilgili olma durumu	60
Tablo 7	Transgender bireylerin koro geçmişi	65
Tablo 8	3. Alt probleme ilişkin bulgular. Transgender erkeklerin cinsiyet uyum sürecinde seslerini müzikal anlamda kullanma durumları	71
Tablo 9	Transgender birey testosteron hormonu kullanımına ilişkin veriler	74
Tablo 10	Transgender bireylerin hormon öncesi kendi sesleri ile ilgili kaygı duyma durumu	77
Tablo 11	1. Ve 4. Alt probleme ilişkin bulgular. Transgender erkeklerin cinsiyet uyum sürecinde şarkı söyleme konusunda ve seslerinde yaşadıkları temel problemler	78
Tablo 12	Transgender bireylerin ses terapisi alma durumu	79
Tablo 13	Transgender bireylerin ses eğitimi alma durumu	80
Tablo 14	Uzman ses eğitimsi veya ses terapistine ulaşma durumu	82
Tablo 15	Transgender bireylerin çevrimiçi kaynaklardan faydalanma durumu	84
Tablo 16	Transgender bireylerin dışlanmaya maruz kalma durumu	87

Tablo 17	Transgender bireylerin müzik yapılan ortamda trans kimliği açıklama durumu	88
Tablo 18	Transgender olmanın müzik hayatına etkisi	90
Tablo 19	Transgender kimliği ve müzikal özgüvene etki durumu	92
Tablo 20	7. Alt probleme ilişkin bulgular. Ses eğitmenlerinin cinsiyet uyum süreci yaşamış veya yaşamakta olan bireylerle çalışmak ile ilgili tutumları nelerdir?	94
Tablo 21	Eğitmenlerin haftalık verimli ders saati üzerine görüşleri	96
Tablo 22	Eğitmenlerin transgender bireyleri koro gruplarına yerleştirme ile ilgili görüşler	97

KARE KOD DİZİNİ

Karekod No	Karekod Adı	Sayfa No
Karekod 1	Genderbread cookie detay internet sayfası	17
Karekod 2	Ses teli kısaltma operasyonları sonucu ses rnekleri	28
Karekod 3	1 yıl içindeki testosteron hormonu kullanımına bağlı ses değişimi rneği	29
Karekod 4	Holden Madagame ncesi ve sonrası transgender erkek ses değişim rneği	29
Karekod 5	Testosteron ncesi rnek	33
Karekod 6	Testosteron sonrası karekod 5'teki bireyin ses rneği	33

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Genderbread cookie görseli cinsiyet ve cinsel yönelim temelli ifadeler haritası	18
Şekil 2	Cricothyroid approximation öncesi ve sonrası görünüm	27
Şekil 3	Wendler glottoplasty operasyon aşamaları	27

Şekil 4	Ses türleri	31
Şekil 5	Araştırma kapsamındaki veri toplama süreci	50
Şekil 6	Araştırma sürecinde izlenen aşamalar.	51

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsan sesi bilinen en eski ve en önemli iletişim araçlarından biridir (Nutku, 2012:210) ve insanın iletişim kurma ihtiyacı olan sosyal bir varlık olduğu bilinmektedir (Aytekin, 2018). Ses çıkarmak insana mahsus bir özellik olmamakla beraber, ses çıkarmayı sanat olarak nitelendiren tek canlının insan olduğu düşünülmektedir. Sanatın değerli bir dalı olan müzik insan için birçok anlam barındırabilmektedir. Doğadaki sesleri taklit etmek, insan yapımı bir enstrümanla eser çalmak, ağıt yakmak, mutlu bir anı kutlamak gibi amacı dönemden döneme ve insandan insana değişiklik gösterse de müziğin insan hayatında uzun zamandır var olduğu düşünülmektedir.

Günümüzde müzik sanatını çok çeşitli enstrümanlarla icra etmek mümkündür ancak bu enstrümanlar arasında ses icrası kuşkusuz en benzersiz olanlarından (Yiğit, 2012). Ses icrası müzik yapmak ve şarkı söylemek için herhangi bir enstrümana sahip olmak zorunluluğu barındırmamaktadır. Her insan kendi eşsiz enstrümanı olan sesi ile doğar bu sebeple şarkıcılar veya sesini müzik yapmak için kullananlar diğer enstrümanlara kıyasla cinsiyet bağlamında daha fazla kategorize edilmektedirler (Rastin, 2016). Bir sesi kadın veya erkek olarak cinsiyet temelli kategorize etmek günümüzde çok alışılmış hatta gelenekselleşmiş bir algıdır. Belirli ses türleri (Tenor, bariton vb.) özünde erkek, bazı ses türleri ise (soprano, mezzosoprano vb.) özünde dişi olarak kabul edilmektedir. Bu standartlar cis-merkezci bakış açısı bağlamında normalleştirilmiş kalıplar olmakla beraber günümüzde görünürlükleri her geçen gün artan transgender bireylerin mevcut durum ve ihtiyaçları açısından yetersiz hatta adaletsiz olabilmektedir (Rastin, 2016). Transgender bireylerin özellikle cinsiyet uyum süreçleriyle birlikte vücutlarında gerçekleşen değişimler kuşkusuz icralarını da etkilemektedir çünkü ses çıkarmak bütün vücudu içeren kompleks bir eylemdir (Constansis, 2008). Sesin kısa süreli etkilendiği (grip, menstrüasyon vb.) durumlar olduğu gibi uzun süreli hatta kalıcı olarak etkilendiği (ergenlik, cinsiyet uyum süreci vb.) durumlar da vardır (Rastin, 2016; Tatar, 2021). Transgender bireylerin cinsiyet uyum süreci esnasındaki ses değişimleri kullanılan ilaçlara ve uygulanan terapilere veya cerrahi müdahalelere göre değişiklik göstermektedir (Graham, 2022).

Cinsiyet uyum sürecinde transgender bireylerin birçok sorun yaşadığı bilinmektedir (Yaman, 2020:78). Bu sorunların bir kısmı toplumda var olma ve sosyal hayatla ilgili olmakla beraber yaşanan bu değişim kişinin hobilerini, iş hayatını ve profesyonel olarak yaptığı aktiviteleri de etkileyebilmektedir. Profesyonel olarak müzik yapan ve sesini kullanan bireylerin cinsiyet uyum sürecinde hormon kullanımına bağlı ses değişimi ve uyum sürecinde seslerini kullanma durumları merak konusudur. Cinsiyet uyum süreci ve sonrasında bireyin yaşadığı bu değişimin profesyonel/ hobi amaçlı müzikal aktivitelerine etkisi, bu süreç içerisinde yaşanan müzik alanındaki zorlukları tespit etmek, iyileştirmeye yönelik öneriler hazırlamak bu tezin araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde, araştırmanın problem durumu, problem cümlesi ve alt problemlerine yer verilmektedir. Araştırma ile ilgili sınırlılıklar belirtilmiş ve terimlerin tanımları yapılmıştır.

1.1.Problem Durumu

Bireylerin biyolojik cinsiyetleri ile kendilerini tanımladıkları cinsiyet arasında uyumsuzluk hissetmesi Cinsiyet Disforisi olarak tanımlanmaktadır (Alioğlu, 2020: 4). Doğumda atanan cinsiyeti ve bireyin kendini tanımladığı/hissettiği cinsiyeti farklı olan bireyler 'Trans' olarak adlandırılmaktadır. 'Transgender' kavramı bireyin kendisini tanımladığı cinsiyet ile doğumla atanmış cinsiyeti arasında uyumsuzluk bulunması durumlarına dair geniş bir kesimi barındıran, transseksüaliteyi de kapsayan şemsiye bir kavramdır (Alioğlu, 2020: 4). Cinsiyet uyum süreci; cinsiyet disforisi şikayeti ile mahkemeye veya hastaneye başvurarak başlanan cinsiyet uyumlanması sürecini ifade etmektedir (Toprak vd., 2021: 32). Bireylerin cinsiyet uyum sürecinde çeşitli tedavi ve operasyonlar geçirmesi ile ilerleyen süreçte bireyin toplum içinde kadın veya erkek olarak algılanmasını sağlayan cinsiyet özelliklerinde değişimler meydana gelmektedir (Alioğlu, 2020). Bu süreçte transgender erkeklerin aldığı testosteron hormon terapisinin, birçok fiziksel değişimi beraberinde getirmesi nedeniyle sürecin en önemli aşamalarından biri olduğu düşünülmektedir. Hormon kullanımıyla birlikte bedende meydana gelen değişimlerin bireyin disforisini azalttığı ve cinsiyet kimliği değiştirmenin bireyin yaşadığı cinsiyet disforisini azaltmada şu an için en etkili yöntem olduğu söylenmektedir (Polat ve Alioğlu, 2019:107). Bu süreçte alınan hormon terapisi doğrultusunda bireyin sesinde değişimler yaşanmaktadır (Lessley, 2017: 25) Yaşanan değişimlerin etkisiyle fundamental frekansta değişimler görülmektedir. Yaşanan değişimlerin amatör ve/veya profesyonel olarak sesini

kullanan transgender erkeklerin performanslarına etkisi merak edilmektedir. Bu alanda yurtdışında yapılmış çalışmalar olmakla beraber Türkiye’de konu ile doğrudan ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda ilgili bireylerin ses değişimi sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların tespitine yönelik elde edilebilecek verilerle müzikal anlamda performansa yönelik özgün bir planlama, yeni bir eğitsel tasarımın yapılması ve ayrıca Türkiye’de bu alanda yapılmış bir çalışmaya rastlanmamış olması çalışmanın önemini arttırmaktadır.

1.1.1.Problem Cümlesi

Transgender erkek bireylerde Hormon terapisi ile ses kullanımı ve müzikal performans alanında yaşanan ses değişimleri ve uyum süreci kaynaklı problemler, değişim yaşanan süre zarfında transgender erkek bireylerin seslerinin etkin bir şekilde kullanılabilirliği bu çalışmanın temel problem cümlesini oluşturmaktadır. İlgili bireylerin yaşadığı ses değişim sürecinde seslerini aktif kullanma durumları da bu tezin diğer problem cümlesini oluşturmaktadır.

1.1.2 Alt Problemler

1. Transgender erkeklerin uyum sürecinde seslerinde yaşadıkları temel problemler nelerdir?
2. Transgender erkeklerin uyum sürecinde yaşanan fiziksel değişimler nelerdir ve bu değişimler bireyin müzikal performansını nasıl etkilemektedir?
3. Transgender erkeklerin cinsiyet uyum sürecinde seslerini müzikal anlamda kullanma durumları nasıldır?
4. Transgender erkeklerin cinsiyet uyum sürecinde şarkı söyleme ve ton tutma konusunda yaşadıkları zorluklar nelerdir?
5. Transgender erkekler hormon tedavisi esnasında ses eğitimi alabilirler mi?
7. Ses eğitmenlerinin cinsiyet uyum süreci yaşamış veya yaşamakta olan bireylerle çalışmak ile ilgili tutumları nelerdir?

1.2 Amaç

Bu araştırmada transgender (FTM) bireylerin değişim s¼recinde yaşadıkları, ses değişimlerinden ne derece etkilendiği, sesin aktif kullanılabilirliğini ve m¼zikal yaşantılarına etkisini tespit etmek amaçlanmaktadır.

1.3 Önem

D¼nyada birçok örneklere olmakla beraber bu araştırma, transgender erkeklerin değişim s¼reci esnasında ve sonrasında seslerini aktif kullanma durumlarının araştırması ve bu konuda Türkiye’de yapılan ilk çalışmalardan biri olması açasından önemlidir. Türkiye’deki transgender erkeklerin m¼zik alanındaki gör¼n¼rl¼klerine pozitif etkisi olacağı ve yaşanan sıkıntılara dikkat çekme bağlamında etkili olacağı düşün¼lmektedir. Ayrıca transgender bireylerin cinsiyet uyum s¼recinde ses bağlamında yaşadıkları problemlerin ortaya çıkarılması ve transgender bireylerle çalışacak ses eğitmenlerine yönelik verilen öğretim yaklaşımı önerileri sunmasıyla beraber Türkiye’de konuya ilişkin m¼zik alanında yapılan ilk çalışmalardan biri olması açasından önemli olduğu düşün¼lmektedir.

1.4 Varsayımlar

Bu araştırma;

- Belirlenen nitel betimsel yöntemin problemin ç¼zümü için uygun olduğu,
 - Kullanılacak veri toplama araçlarının, araştırmada belirlenen sorulara cevap aramak için uygun olduğu,
 - Örnekleme grubunun evreni temsil ettiği,
- Temel sayılıtlarına dayanmaktadır.

1.5 Sınırlılıklar

Araştırma; en az altı ay boyunca testosteron kullanan ve şarkı söyleyen (Amatör, öğretmen, profesyonel, hobi) transgender erkekleri ve araştırmaya gön¼ll¼ olarak katılan transgender bireyle ses eğitimi deneyimine sahip ve sahip olmayan 9 ses eğitimcisini kapsamaktadır. Örnekleme grubu olarak seçilen 10 transgender erkeğin testosteron hormonu

etkisi altındaki ses değişimlerini ve m¼zik performansları, ses disforilerine etkisi hakkında belirttikleri gör¼şleri ile sınırlıdır. Eğitmenlerin trans bireylerle çalışma deneyimine sahip olanların ve trans bireylerle çalışma deneyimine sahip olamayanları konuya ilişkin gör¼şleri ile sınırlıdır. Bununla birlikte Örneklem grupları temsil ettikleri evren ile kıyaslandıklarında küçük bir grup olmaları bağlamında evrenin tamamını temsil etmeyebilecekleri, farklı deneyimlere sahip eğitmen ve trans bireylerde farklı sonuçların çıkma ihtimalinin olduğunun göz önünde bulundurulmasında fayda vardır.

1.6 Tanımlar ve Kavram Sözlüğü

Biyolojik cinsiyet; Bireyin doğumla atanmış kromozom türü, iç ve dış cinsel organlarla belirli ve saptanabilir cinsiyet tanımıdır. Doğumda atanmış tanımı bireyin cinsiyetini X ve Y kromozomu ile belirlenen sadece genital organlara indirgenmesi ve ruhsal boyutunun geri planda bırakılması gibi bir durumu ortadan kaldırması sebebiyle günümüzde daha çok kabul gören bir tanımdır (Alioğlu, 2020: 6)

Cinsiyet Kimliği; Bireyin kimliğini ve bedenini hangi cinsiyetten kabul ettiğini belirten kavramdır (Keskin, Yapca ve Tamam, 2015). Geleneksel kültürel bağlamlardan ayrı olarak bireyin kendini hangi cinsiyetten kabul ettiğini ifade eden bir terimdir. Biyolojik cinsiyet ve cinsiyet kimliği genellikle uyum içindedir ancak uyumsuzluk olan durumlar da olabilmektedir. Bu uyumsuzluk durumunda transgender kavramı bireyin cinsiyet kimliği tanımlaması için kullanılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri; Toplumda bireyin Dünya'ya gelmesiyle doğumda atanmış cinsiyetine ilişkin davranış beklentileri vardır. Hemcinsleri ya da karşı cinsle ilişkilerinde, iş hayatında veya özel yaşamında nasıl davranması gerektiğine dair yazılı olmayan alışıl gelmiş kurallar ve davranışlar bütününe toplumsal cinsiyet rolleri denmektedir. Bireyin toplumsal cinsiyet rollerine uymaması durumunda ise birey sosyal dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir (WHO, 2011 akt Yolcu, 2021: 16).

Heteronormativite; Heteroseksüelliğin diğer tüm cinsellik ifadelerine göre daha üstün ve doğal olduğunu savunan hegemonik bir normlar, söylemler ve uygulamalar sistemidir (Robinson, 2016:1).

Cinsiyet ifadesi; Bireyin içinde yaşadığı toplumda cinsiyetini ifade etme biçimidir. Geleneksel ve kültürel olarak cinsiyetle ilişkilendirilmiş basmakalıp yargılar içeren, bireyin konuşma şekli, giydiği kıyafetin tarzı, ses tonu, renk tercihleri gibi cinsiyetle ilişkilendirilmiş davranışların bütünüdür (Alioğlu, 2020:11).

Cinsel yönelim: Bozdemir ve Özcan'a (2011:38) göre bireyin bir başkasına beslediği çekimi, duyguyu, davranışsal isteği ve düşünceleri ifade etmektedir. Cinsel yönelim kavramı duygu ve davranışların tamamını kapsamaktadır. Bireyin cinselliği benliğinin tamamlayıcısıdır. Geçmişte cinsel yönelim kavramı bedensel iştah arzu olarak görülmesi sebebiyle cinsel tercih olarak adlandırılmaktaydı ancak günümüzde cinsel yönelimin tercih edilen bir şey değil irade dışı bir dürtü biçiminde kabul edilmesi sebebiyle cinsel tercih yanlış bir tanımlama olmakta ve yerini cinsel yönelim kavramına bırakmaktadır (Özdemir, 2022:6). Cinsel yönelim bireyden bireye değişiklik göstermektedir genel olarak toplumlarda yaygın olarak görülen cinsel yönelim heteroseksüellik yani karşı cinse ilgi duyulmasıdır. Bununla birlikte Eşel'in (2006: 281) çalışmasında söz ettiği üzere dört farklı gruba ayrılabilir. Bunlar yukarıda bahsedilen heteroseksüellik, hem cinsinden hoşlanma olarak tanımlanan homoseksüellik, her iki cinse de cinsel istek duymak olarak açıklanan biseksüellik ve hiçbir cinse ilgi duymamak olarak tanımlanan aseksüellik olarak kategorize edilebilmektedir.

Cinsiyet disforisi: Bireyin doğumla atanmış cinsiyeti ve cinsiyet kimliği arasında yaşadığı uyumsuzluk bedeninden hoşnut olmayışı, karşı cinsin beden özelliklerine sahip olma istediğini ve aksi durumlarda yaşanan psikolojik olarak sıkıntı yaşandığını belirten kavramdır (Polat ve Alioğlu, 2019). Cinsiyet disforisi ICD-10 tanı sisteminde 'cinsel kimlik bozuklukları' kategorisinde Transseksüelizm olarak bulunmaktadır. DSM-IV'te yine 'cinsel kimlik bozukluğu' olarak tanımlanmıştır ancak 2013 yılında yayınlanan DSM-V'te 'cinsel kimliğinden hoşnut olmama' biçiminde değiştirilmiştir. Bozukluk ifadesinden vazgeçilmiş böylece damgalanmanın önüne geçmek ve yaşanan sıkıntıya dikkat çekilmiştir.

Cinsiyet uyum süreci: Bireyin cinsiyet hoşnutsuzluğu sebebiyle yaşadığı cinsiyet uyum süreci olarak tanımlanmaktadır. Hormon terapisi, psikolojik destek ve çeşitli cerrahi operasyonları içeren bir süreçtir. Bu süreçte her bireyin zorunlu olarak gördüğü tedavi ve operasyonlar olmakla birlikte kendi istekleri doğrultusunda geçirdiği operasyonlar da mevcuttur. 2002 yılı 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 40. Maddesi gereği bireyin

cinsiyet değiştirme süreci için zorunlu olan sağlık kurulu raporunu alabilmesi için sürekli olarak üremeden yoksun olması koşulu aranmaktaydı ancak Anayasa mahkemesinin 20 Mart 2018 tarihli resmî gazete 2017/174 sayılı kararında bu koşul iptal edilmiştir. Bireyin mahkemeye başvurması (dava açması) ile mahkeme bireyi belirlenmiş sağlık kuruluşuna sevk etmekte ve bireye çeşitli testler yapılarak durumu kesinleştirilmektedir (Polat ve Alioğlu, 2019: 103).

Natrans/Cisgender: Cinsiyet kimliği doğumla atanmış cinsiyetiyle uyumlu olan bireyler için kullanılan bir terimdir. Genellikle 'cis' olarak kısaltılmaktadır. Natrans/Cisgender bir erkek, cinsiyet kimliği ve doğumda atanmış cinsiyeti uyumlu bir erkek olarak açıklanabilmektedir. Bir birey kadın veya erkek olarak kategorize edildiğinde bu bireyin natrans/cisgender bir birey olduğu fikri uyandırılmaktadır. Bu durum da transgender bireylerin gerçek birer kadın/erkek olmadığı gibi problemleri bir algı yarattığı düşünölmektedir. Transgender olmayan bireyleri ifade etmek için kullanılan basit bir tanımdır (Alioğlu, 2020: 7).

Transgender: Cinsiyet kimliği doğumla atanmış biyolojik cinsiyetiyle uyumsuz olan kişileri ifade etmektedir. Çok geniş bir tanım olup birçok cinsiyet kategorisini içinde barındırır (Green ve Maurer, 2015).

Travesti: Cinsiyet kimliklerini sadece dış görünüşlerindeki değişikliklerle ifade eden, herhangi bir cerrahi müdahale ve terapi almak istemeyen transgender bireyler için kullanılan bir terimdir. İngiltere'de trans (değiştirme) ve vestite (giyim) sözcüklerinin birleşimi transvestite olarak adlandırılmaktadır (Graham vd., 2011 akt Evrensel, 2019: 17).

Binary/ Non-binary: Binary sözcüğü cinsiyetin kadın ve erkek olmak üzere ikiye ayrılması ve cinsiyet rollerinin de bu ikili kategoride kabulüdür (Uzun, 2022). Non-binary kavramı ise bireyin kendini her iki cinsiyette hissetmesi veya hiçbir cinsiyetten hissetmemesi kavramını karşılamaktadır (Diamond, 2020) Kısaca bireyin ikili cinsiyet sistemine ait olmamasını tanımlayan ve birçok cinsiyet kimlik etiketini kapsayan Şemsiye bir terimdir. Alioğlu (2020) çalışmasında non-binary bireyler hakkında kişinin cinsiyetini zamanla dönüşümlü ve değişken bir biçimde hissedebileceğini, kimi bireylerin yarı erkek yarı kadın, kimi bireylerin cinsiyet kimliği hissetmediği, kimi bireylerinde kısmi olarak kadın/erkek

cinsiyet bağlantısı olduğu bilgisini vermektedir. Bu çalışmada da bireyin kendini tanımlaması önemli olduğundan çalışma dahilinde bireylerle görüşmeler esnasında bireyin kendini tanımladığı şekilde hitap etmek esas olacaktır.

İnterseks: İnterseks bireyler, kromozomlara veya anatomik cinsiyete dayanarak toplumsal normlara göre “erkek veya kadın bedeni” olarak sınıflandırılmayan doğuştan her iki cinsiyetin üreme organları ve salgı bezlerine sahip bireylerdir. İnterseks bir birey kadın veya erkek olarak yaşamayı seçebileceği gibi kendi biyolojik varoluşuyla da yaşamak isteyebilir. İnterseks bireylerin cinsel yönelimleri çok çeşitli olabilir. Herhangi bir birey gibi heteroseksüel, biseksüel veya homoseksüel olabilmektedirler (Köylü 2016 akt Çakır, 2018: 17).

Hormon tedavisi (HT/HRT): biyolojik kadınlara androjen ve testosteron, biyolojik erkeklere testosteron önleyici ilaçlar ve östrojen hormonlarının verilmesi sürecidir (Filipov, 2019).

Homofobi: Eşcinsel bireyler ve/veya eşcinsellik içeren durumlara karşı hoşnutsuzluk, korku veya nefret olarak tanımlanmaktadır. Toplumla ilişkili gruplar arası durumu anlatan önyargı ve ayrımcılık içeren usdışı bir inanıştır (Şah, 2012: 25).

Transfobi: Heteronormatif olmayan cinsiyet kimlikleri ve ifadelerine sahip bireylere duyulan rahatsızlık, tikslenme hissine transfobi denmektedir. Birçok transgender bireyin, cinsiyet kimlik ve ifadelerinden ötürü ayrımcılık ve dışlanma yaşadıklarını bilinmektedir (Özcan, 2014). Toplum tarafından belirlenen normların süregelmesinin sebebi bireyin yine aynı toplum tarafından yetiştirilmesidir. Dolayısıyla azınlık olarak görülen normatif olmayan gruplara mensup bireyler sıklıkla ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Alioğlu'na (2020) göre transgenderlerin içinde büyütüldükleri toplumun normlarına uymamasından ötürü yine transgender bireylerin transgender olmaya dair fobik olabildiklerinden içselleştirilmiş transfobi olarak literatürde yerini almıştır (Bockting, 2015 akt Alioğlu, 2020: 11).

Fundamental frekans (F0): Bireyin çıkarabildiği temel ses düzeyi frekansıdır ve perde (pitch) olarak açıklanabilir. Ses tellerinin saniyedeki titreşim sayısı şeklinde ifade

edilebilmektedir ve Hz. cinsinden ölçülür. Ses tellerinin uzunluğu, kütlesi (uzunluk başına düşen), gerilimi titreşim sayısını ve dolayısıyla fundamental frekansı etkilemektedir (Boone, McFlane, Berg akt Şimşek, 2020: 15). Krikotiroid kasılması ile ses telleri (vocal foldlar) gerilir ve perde yükselir. Tiroaritenoit kasının kasılması ile ses tellerinde meydana gelen gevşeme ve kısalma sonucu perde düşer ve ses kalınlaşır. Subglottal basıncın değişmesinin de frekansı değiştirdiği ve perdedeki değişimi belirlemede etkili olduğu bilinmektedir (Titze, 1994 akt Şimşek 2020: 15)

Ses eğitimi: Bireyin anlamlı sesler çıkarmak, vücudunu, ses tellerini ve rezonatör bölgeleri doğru kullanmayı öğrenmek adına konu hakkında bilgi sahibi eğitmenlerden aldığı eğitimdir (Öztürk, 2003:80).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sesin Doğası ve İnsan Sesi

Dünya üzerindeki her insan nefes alır ve verir. Bu iki eylem arasında her insan farkında olarak veya olmayarak ses çıkartabilmektedir. Birey kimi zaman refleksle kimi zaman bilinçli bir şekilde bir şeyler anlatmaya çalışırken ses çıkartmaktadır, konuşarak hatta şarkı söyleyerek ses tellerini kullanmaktadır. Konuşmak ve müzik yapmak insan sesinin sahip olduğu en önemli işlevlerdir (Nutku, 2012:210). Aynı zamanda bir iletişim aracı olan insan sesi diğer çalgıların ulaşamadığı bir anlam renkliliğine de sahiptir (Egüz, 1980:1 akt Ekici; 2008:64). Doğduğumuz ilk andan itibaren sesimizi kullanırız daha konuşmayı bilmeden mırıldanmalarla ya da ağlamalarla sesimizi kullanır ve duygularımızı onunla aktarırız. İlk müzik aracı olarak adlandırılan insan sesi, enstrümanlar içerisindeki en eski, en doğal ve en değerli olan çalgıdır. Bununla birlikte bireyin kendisini ve duygularını dışa vurmasını sağlayan en doğal araçtır (Ekici, 2008: 61). Ömür'e (2004: 27) göre insan duygularını ses ile ifade eder ve sesine anlamı ise konuşma ile vermektedir. Bir bebeğin ilk ağlamasından itibaren insan sesini kullanmasına rağmen pek çok insan sesinin hayatı boyunca ona eşlik eden bir enstrüman olduğundan habersizdir. Çaldıktan sonra kapağı kapatılan bir piyano veya kutusuna koyulan bir kemanın aksine insan sesi her zaman insanla beraberdur ve çoğunlukla da dinlenmez. Çünkü insan sesi çoğunlukla konuşmak, düşünceleri aktarmak, kahkaha atmak, bağırarak gibi insani eylemler sebebiyle kesintisiz bir göreve sahiptir. Sesin insandan insan farklılaşan karakteristik bir özellik olduğu düşünülmektedir (Yiğit, 2012). Her insanın sesi, fiziksel ve biyolojik farklılıkları sebebiyle ona has ve biriciktir. Bu sebeple her insanın kendine özel bir sesi olduğu düşünülmektedir.

Herhangi bir cismin titreşmesi ve bu titreşimin havayolu ile yayılmasıyla ses meydana gelir (Ender, 2014: 2). Oluşan titreşimler insanlarda duymayı sağlayan organ olan kulakla algılanmaktadır. Sırasıyla dış kulak, orta kulak ve iç kulak yolunu izleyen titreşimler sinirler aracılığıyla beyine ulaşır ve burada anlam kazanır duyulur (Toker, 2015). İnsan vücudunda ses üretimini sağlayan titreşimi oluşturan güç akciğerlerdeki hava yoluyla kazanılmaktadır. Akciğerlerden gelen havanın ses tellerini titreşmesi ile oluşan titreşimin rezonatör bölgelerde büyümesiyle ses oluşur (Toker, 2015: 4).

“İnsan sesi, duyguların doğrudan ifade edilmesini sağladığından ve insanın kendi bedenine ait olduğundan, diğer çalgılara göre daha romantik bir çalgıdır” (Vennard, 1967: 165 akt Ekici, 2008: 61).

2.1.1. İnsan Sesinin Oluşumu

Tatar (2021:1) insan sesinin, bireyin kişiliğini ve duygusal durumunu yansıtan, bireyi diğer bireylerden ayırmayı sağlayan bir özelliği olduğunu söylemiştir. Sesi üretmek için ses telleri kullanılır ancak sesin tınlamasını sağlamak ve şarkı söylemek vücudun tümünü ilgilendiren ve kapsayan kompleks bir eylemdir (Constansis, 2008). Bu sebeple ses üretmek için birden çok organ ve bölge kullanılır. Ömür’e (2004: 49) göre solunum sistemini oluşturan akciğerler, solunum kasları, diyafram soluk borusu sağlıklı ve titreşimle rezonansı sağlayan ses telleri, gırtlak, ağız- burun boşluklarıyla uyumlu çalışmalıdır. Diğer bir deyişle ses duruştan ve nefesten başlayarak bütün organların uyum içinde çalışmasıyla üretilir.

İnsanın ses çıkarmasını, çıkan sesi kontrol edip düzgün bir şekilde büyümesini ve şekillenmesini sağlayan organlar üç temel gruba ayrılmaktadır (İkesus, 1965 akt Toker, 2015: 2). Bunlar; ses üretimi için gerekli havayı düzenleyen karın kasları, akciğerler ve diyaframdan oluşan jeneratör sistem (respiratuar sistem), ses çıkaran titreşimin olduğu ses tellerini içeren vibratuar sistem ve sesin büyümesini sağlayan farenks, ağız boşluğu ve nazal boşluklar gibi bölgeler rezonatör sistemlerdir (Özgür, 2016: 13).

Jeneratör sistem (Respiratuar sistem)

Her makine çalışmak için güce ihtiyaç duymaktadır. İnsan vücudunda ses üretmek için ihtiyaç duyulan gücü sağlayan sisteme jeneratör sistem (Respiratuar sistem) denmektedir (Helvacı, 2012). Respirasyon veya solunum beyne iletilen oksijen ihtiyacı ile göğüs kafesini genişleten diyafram ve solunum kaslarının devreye girmesiyle başlar. Ağız veya burun yoluyla alınan havadaki oksijen sırasıyla farenks, larenks, trakea, bronş ve bronşiolardan geçerek alveollere ulaşmasıyla gaz alışverişi olmakta ve oksijen kana karışmaktadır (Kar 2020: 10). Nefes alıp vermek farkında olmadan ve dur duraksız yapılan refleks bir eylem olsa da şarkı söylerken kullanılan şan nefesi olarak adlandırılan sağlıklı ve güçlü nefesi kullanmak doğru teknikle söylemenin en önemli noktalarından biridir (Sabar,

2008). Şarkı söyleyen bireyin tekniği doğru bir eğitimle yerine oturdukça bilinçli alınan şan nefesi de bir refleks haline gelmektedir (Yalçın, 2006). Doğru nefes alabilmek ve doğru teknikle şarkı söyleyebilmek için gerekli kas gruplarının eğitilmesi gerekmektedir. Ses üretmek için ihtiyaç duyulan gücün üretildiği respiratuar sistemi oluşturan elementler akciğerler, diyafram, karın kasları ve soluk borusudur (Ender, 2014: 3). Bu sistemin temel görevi ses üretebilmek için gerekli gücü yani nefesi sağlamaktır. Ağız veya burundan alınan havanın kontrollü bir şekilde doğru teknikle ses tellerine itilmesi sonucu ses tellerini titreştirmektedir (Sabar, 2008).

Vibratuar sistem

Vibratuar sistem insan sesinin ilk oluştuğu bölge olduğu düşünülmektedir. Bu bölgede bulunan organlar sayesinde oluşan titreşim sonrasında rezonatör bölgelerde büyüyerek insan kulağı tarafından duyulacak ve ses olarak algılanacaktır. Vibratuar sistemin elementleri larenks, larenks kıkırdakları (tiroit, krikoid, ariteroid), lenf, ses tellerinin arasında bulunan açıklık glottis, larenks kasları, zar, birbirine bağlı bağlar ve mukoza olarak sıralanabilmektedir (Öztosun, 2015). Akciğerlerden gelen havanın larenkste bulunan ses tellerini titreştirmesi sonucu ses oluşmaktadır (Kar, 2020: 10). Larenks yapısı gereği hareketlidir. Ses üretimi sırasında, tiz seslerde larenksin yükselmesi ve bu esnada akciğerden gelen havanın etkisiyle ses tellerinde kubbelenme olmaktadır (Kar, 2010). Ses telleri arasındaki açıklığa glottis denir. Araştırmanın yapısı gereği larenks ve larenks kıkırdakları önemli bir yere sahiptir çünkü erkekler ve kadınlarda larenksin bulunduğu bölge ve şarkı söylerken kullanımı bakımından kısmi farklılıklar olmakla beraber hareketi sayesinde ses tellerine yaptığı etki de göz ardı edilemez (Constansis, 2008). Töreyn'in (1996: 8) araştırmasında dediği gibi kadın ve erkek sesleri ergenlik öncesi ve sonrasında bariz farklılıklar göstermektedir. Puberte öncesinde hemen hemen aynı özelliklere ve frekans aralıklarına sahip olan kadın ve erkek sesi puberte sonrasında birbirinden çok farklı frekans aralıklarına sahip olabilmektedir. Ergenlik döneminde erkeklerde, tiroid kıkırdağın gelişmesiyle adem elması oluşur ve belirginleşir, Kadınlarda ise tiroid kıkırdağta erkek bireylere kıyasla daha az büyüme görülmektedir (Taşkın, 2019:9) Puberte döneminde erkeklerde vocal cordlar 1 cm'yi bulabilmesiyle ses 1 oktava kadar kalınlaşmaktadır (Töreyn, 1996:8). Kadınlarda ise vocal cordlardaki uzama 3-4 mm'yi geçmemesi sebebiyle 1/3 oktav kadar kalınlaşma/düşme söz konusudur. Bu bilgiler doğrultusunda kadın ve erkek

sesinde vibratuar sistemlerde ciddi farklılıklar söz konusu olduğu düşünülmektedir. Puberte ile mutasyona uğrayan ses değişimi konuşma için üç ila altı ay arasında tamamlanmaktadır ancak şarkı söyleme aktivitesi için tam olgunlaşma kadınlarda 17 yaş, erkeklerde ise 19 yaş olarak tanımlanmaktadır (Otacıoğlu, 2017:53; Töreyn, 1996: 8). Titreşim halindeki ilk sesin olduğu bu bölgede ergenlikle birlikte yaşanan çarpıcı değişim sesin kadınsı veya erkeksi bir frekans aralığında duyulmasına dolayısıyla cinsiyet belirtmesine sebep olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde transgender uyum sürecine başlamak için aranan 18 yaşını doldurmuş olmak şartı sebebiyle neredeyse mutasyonunu tamamlamış ses, uygulanan hormon tedavileri sebebiyle erkek transgenderlarda yeni bir mutasyon dönemine girilmesine sebep olmaktadır (Lessley, 2017; Şirin ve Polat, 2019). Kadın translarda ise puberte döneminde yaşanan mutasyonun geri dönüşü olmadığından sesin daha yüksek oktavdan kullanılması ya da kadınsı frekans aralığına doğal olarak gelmesi durumu söz konusu olmamaktadır. (Şimşek, 2020: 9)

Rezonatör sistem

Kaynağından çıkan sesin çevrenin akustik özellikleri bağlamında şekillenmesiyle birlikte nitelik kazanmasına rezonans denir (Özkut, 2015: 36). Ciğerlerden gelen havanın ses tellerini titreştirmesiyle oluşan cılız ve vızıltı benzeri sesin büyümesi, akıcılık ve tını kazanması için rezonatör bölgelere ihtiyaç olduğu bilinmektedir (Erdoğan, 2008:49). Mukoza tabakasıyla kaplı olan rezonatör bölgeler büyüklük ve form bakımından herkeste değişiklik göstermektedirler (Özkut, 2015: 37). Rezonansın olduğu supraglottik yapı ses tellerinin hemen üstü ve burun deliklerinin arasında kalan bölgedir. Rezonatör sistemi, trakea, bronşlar, yutak, larenks, farenks, damak, ağız boşluğu, dil, dişler, dudaklar, sinüs boşlukları ve burun boşluklarından oluşturur (Uçman Karaçalı, 2012: 84). William Vennard'ın Hastasıyla yaptığı işbirlikli bir çalışmada hastasından lokal anestezi altındayken ses telleri kullanılması istenmiş ancak rezonatör bölgeler kullanılmadan çıkan ses vızıltıya benzetilmiştir. Bu çalışma göstermiştir ki rezonatör sistem sese hem nitelik hem de güç kazandırmaktadır (Vennard, 1967 Akt Uçman Karaçalı, 2012: 84). Bireyin sesinin karakteristik özelliklerinden birçoğunu onun rezonatör bölgeleri belirler ve ses larenkste oluşup rezonatör bölgelerde ilerledikçe vızıltı şeklinde var olan bu ses büyür ve kulaklarımız tarafından duyulan ses halini alır (Uçman Karaçalı, 2012: 84).

2.1.2. Ses Eğitimi

Eğitimin en yaygın tanımı bireyin davranışlarında istendik değişimlerin kasıtlı olarak gerçekleştirilmesidir (Ertürk, 1972: 12). Eğitimin, bireyin çok çeşitli kavram, davranış ve bilgileri öğrenmesini ve verimli hale getirebilmesini sağladığı düşünülmektedir. Birçok alanda eğitim alınabilmektedir, bu alanlardan ses eğitimi alanı kişinin beraber doğduğu enstrümanını eğitmesi ve onu doğru kullanmak için yetkinliğe ulaşmasını amaçlayan bir eğitim olarak algılanmaktadır. Töreyin'e (1998) göre ses eğitimi; bireye seslerini kullandığı her alanda (konuşma, şarkı söyleme gibi) doğru ve etkili bir kullanımı mümkün kılan davranışların kazandırıldığı, bireyin sesini kullanmadaki yetkinliğini ve bilgisini arttıran bir disiplinler arası eğitimidir. Birey ses eğitiminde sesi üreten bütün sistemi kontrol etmeyi doğru teknikle söylemeyi ve hatta bu doğru teknikleri refleks haline getirmeyi öğrenmektedir (Sabar, 2008). Bireyde sesin oluşumu, doğru kullanımı ve korunması; ses tellerinin titreşmesini sağlayan solluğu doğru kullanmak, rezonatör bölgelerden geçmesi suretiyle sese tını kazandırmak, tüm tonlarda benzer kalitede ses üretmek, ağız ve dil pozisyonlarını düzgün bir artikülasyonla ses çıkarmaya olanak sağlayacak şekilde kullanmak gibi aynı temel davranışları gerektirmektedir. (Ekici, 2008: 67) Ses eğitimi konuşma eğitimi de içinde barındırmaktadır. Şarkı söylerken kullanılan dilin düzgün artiküle edilmesi önem taşıdığından, sesin doğru ve etkili kullanılması, düzgün artikülasyonu ve doğru diksiyonu amaçlayan konuşma eğitimi de ses eğitiminin önemli bölümlerinden birini oluşturmaktadır (Sabar, 2008:62). Şarkı söyleme eğitimi ise her düzeyde birey için istenilen teknikte ses oluşturarak, etkili, güzel ve doğru şarkı söyletme amacı ile yapılır. Ekici'ye (2008: 68) göre ses eğitimi; bilgi seviyesi ne olursa olsun bireye sesinin en doğru, güzel ve etkili kullanımını öğretmeyi hedefleyen bir eğitimidir. Genel olarak ses eğitimi düzgün ve yeterli nefes alarak bu nefesi ses tellerinde titreşime dönüştürüp rezonatör bölgelerde tınlatarak büyütme ve doğru bir artikülasyonla anlaşılır bir şekilde şarkı söyleme-konuşma dersi olarak algılanmaktadır. Dersin içeriğinde kullanılan yöntem ve teknikler öğrencinin ihtiyaçları, nedeni ve öğrenme eğilimine göre belirlenmelidir (Özkut, 2015). Birçok enstrümanın aksine şarkı söylemenin hayal gücü yardımıyla ses telleri ve ses çıkarmaya yardımcı tüm bölgeler ile iş birliği içinde çalışmasını gerektiren bir eğitim olduğu düşünülmektedir. Öğrencinin doğru tekniği nasıl öğreneceği yine ona öğreten eğitmenin doğru söyleme davranışını çeşitli imgelerle hayal ettirmesi ve bireyin bu imgeleri kendi bedeninde duyumsaması ile meydana gelmektedir (Özkut, 2015: 62).

Ses eğitimi derslerinde geçici veya kalıcı ses değişimleri esnasında eğitimin nasıl devam edileceği merak konusudur. Bireyin yaşadığı geçici değişimlerde (menstrüasyon vb.) Eğitimcilerin bireyin geçici hormonal değişimlerde ses eğitimi çalışmalarını bu değişiklikleri gözeterek planlamaları ve bu dönemde sesi zorlamadan çalışma yapmaları önerilmektedir (Tatar, 2021). Bireyin konuşma sesinde ani iniş çıkışlardan, bağırarak konuşmaktan kaçınılması gerekmektedir (Doğanyığıt, Yiğit, Öztürk, 2017: 183). Soğuk algınlığı vb. durumlarda ise hastalık geçene kadar sesin zorlanmaması için hafif çalışmalar yapılabileceği gibi kısa bir süreliğine ara vermek de sesi korumaya ve yıpratmamaya yardımcı olabileceği düşünülen öneriler arasındadır. Ancak uzun süren ve kalıcı değişimlerde ara vermek kimi zaman söz konusu olmayabilmektedir bununla birlikte bireyin ses eğitimi bu durumları gözetmeden yapılırsa kalıcı hasar oluşup oluşmayacağı veya oluşabilecek hasarın büyüklüğü bilinmemektedir. Otacıoğlu'na (2017: 60) göre özellikle ergenlik döneminde sesi yormadan sesin mutasyon aşamaları gözetilerek yumuşak fonasyon kullanılması uygun olmakla beraber baskılı söyleyişlerden kaçınmak gerekmektedir. Ayrıca birey koroda söylüyorsa sesinin değişim içerisinde olduğu göz önünde bulundurularak ses sınıflandırması açısından esnek olmak da fayda sağlayacağı önerilmektedir. Ergenlik döneminde ses eğitimi alan bireylerin ses aralıklarında meydana gelen değişim bağlamında bu dönemdeki bireylerle çalışan şan eğitmenleri ihtiyatlı davranmak ve sesi geliştirip eğitirken olabildiğince korumak ve kalıcı bir hasar oluşmasına engel olmalarının fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Ses eğitiminde eğitmenin bilgisi ve deneyimi kilit bir roledir çünkü eğitmen sadece duyarak bireyin doğru bir teknikle söyleyip söylemediğini herhangi bir problem olup olmadığını anlamak ve eğer bir problem varsa bunu düzelterek bireyin doğru söylemesini sağlamalıdır (Özkut, 2015: 41).

Eğitim hakkı kadın erkek her birey için eşittir (milli eğitim temel kanunu, 1973). Bu bağlamda düşünüldüğünde birey zorunlu eğitimin yanı sıra yetenekleri ve istekleri doğrultusunda eğitim alma ve eğitim aldığı süre boyunca da herkes gibi eşit davranılmak hakkına sahiptir. Kişinin cinsiyeti, etnik kökeni, cinsel yönelimi vb. sebepler eğitim alma hakkını etkilememektedir.

2.2. Transgender Kavramı

Bireyin doğumundan önce cinsiyet kromozomları üzerinde taşınan genler sayesinde (XX, XY) biyolojik cinsiyet şekillenmektedir (Metin vd., 2021:436). Doğumda atanan cinsiyet olarak adlandırılır ve ‘‘cinsiyet’’ denildiğinde genellikle biyolojik cinsiyet olarak algılandığı düşünülmektedir. Ancak toplumun alışkanlıklarından bağımsız olarak doğru bir tanım kullanmak gerekmesi sebebiyle bu çalışmada biyolojik cinsiyet veya **doğumla atanmış cinsiyet** olarak kullanılacaktır. çünkü cinsiyet tanımı günümüzde edindiğimiz bilgiler göz önünde bulundurulduğunda kadın-erkek gibi ikili cinsiyet algısının yetersiz kaldığı deneyimlenmektedir. Bu durumda transgenderlar ve intersekslerin durumu göz önünde bulundurulmalı ve bireyin kendini tanımladığı cinsiyeti kişinin cinsiyeti olarak hitap şekline de yansıtılmalıdır. Bireyin bedeninde gelişen anatomik ve fizyolojik değişimler kişinin biyolojik cinsiyetini oluşturmaktadır (Başar, Yüksel, 2014: 390). Yapılmış araştırmalarda erkekler ve kadınlar arasındaki gelişimsel farklılıklar hususunda iki farklı özellik grubundan söz edilmektedir (Halle, 1998; Taşkın, 2019). **Birincil cinsiyet özellikleri** bireyin doğumunda belirlenebilecek, fetüsün anne karnında yaşadığı değişimlerle kadın veya erkek iç ve dış organlara sahip olması olarak adlandırılmaktadır (Halle, 1998). **İkincil cinsiyet özellikleri** ise kişinin ergenliğe girmesiyle yaşanan hormonal ve fiziksel değişikliklerdir (Taşkın, 2019: 3). Geleneksel kategorizasyonlarda iki cinsiyetli yani ‘‘binary’’ olarak tanımlanan sistemden söz edilmektedir. İkili cinsiyet sistemi sadece kadın ve erkek cinsiyetler olmak üzere iki cinsiyet olduğu ve bireyin bu iki cinsiyetten birine mensup olduğu varsayan bir kategorizasyondur. Bu bağlamda ikili cinsiyet özellikleri kalıplarına uymayan interseks zorlama bir gruba dahil edilmekte veya tanımı belirsiz olarak kaldığı düşünülmektedir. Sıklıkla hermafrotizm (çift cinsiyetlilik) ile karıştırılan **interseks**, ikili cinsiyet sistemine uymayacak fiziksel çeşitlilikte cinsel organlarla dünyaya gelmiş bireyleri tanımlayan şemsiye bir terimdir (Türker, 2015: 11-16). Bireyler arasında farklılıklar görülmektedir ancak, bedensel cinsiyet açısından bireyler kadın veya erkek olarak değerlendirilmektedir (Başar, Yüksel, 2014: 390).

Her birey doğumundan itibaren bir toplum içinde büyümekte, bu toplumun özellikleri, gelenek görenekleri ve bakış açısıyla büyütüldüğü varsayılmaktadır. Kadın-erkek her birey için toplumun yaşantı vasıtasıyla belirlediği çeşitli roller vardır (Bingöl, 2014). Bu yazılı kurallara bağlı olmayan roller bireyin karşı cinsle iletişiminden giyim

tarzına kadar pek çok alanda bireyden beklenen davranışları kapsamaktadır. Her ülke ve yöreye göre çeşitlilik gösterdiği düşünülen bu davranışlar ve kalıplar bütünü **toplumsal cinsiyet rolleri** olarak tanımlanmaktadır (Bingöl, 2014). Türkiye özelinde düşünülürse kadınların erkeklerden daha “feminen” olmasını beklemek, erkeklerin etek giymesinin garip karşılanması toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde açıklanabilmektedir .

“Toplumsal cinsiyet rolleri; erkek ve kadının sosyal ortamda ifade edilme şeklidir. Kadın için uygun bulunan davranışlar kadınsı olarak adlandırılırken erkek için uygun bulunan davranışlar erkeksi olarak belirtilmektedir. Kişilere sorumlu tutulan cinsiyet rolü ile, kişilerin rolü öğrenmesi, içselleştirme ve toplumsallaştırma ile kişinin toplumsal ilişkilerde yerlerini alması sağlanmaktadır. Böylece erkeklik ve kadınlık rolü toplumsallaşma ile birlikte yerleşmiş olmaktadır” (Güler, 2005: 34 akt Pekel, 2019: 31).

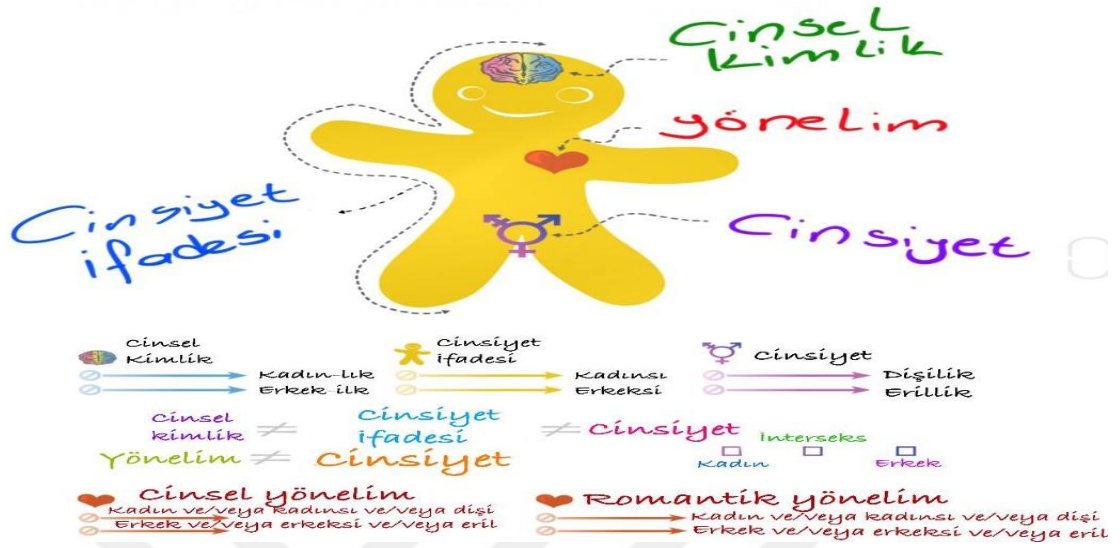
Ülkemizde toplumsal cinsiyet rolleri ve hatta cinsiyet dendiğinde toplumun genel olarak ikili cinsiyet sistemi (Binary) olarak düşünme eğiliminde olduğu görülmektedir. Kadın ve erkek olan bu cinsiyetlerin davranış rolleri bellidir. Evliliğin ve cinselliğin ancak karşıt cinsiyetlerde bireyler arasında yaşanabilmesi, çoğunluğun ve normal olanın heteroseksüel natrans/cisgender bireylerden oluştuğu algısı **heteronormativite** olarak adlandırılmaktadır. Bu düşünce yapısına azınlık grup olarak görülen homoseksüeller ve transgenderler açısından bakıldığında ayrımcılık kaçınılmaz olmaktadır (Robinson, 2016: 2). İkili cinsiyet sistemi yani binary non-binary ile tam anlamıyla karşıt kutuplardır. Non-binary bireyler binary cinsiyet sınıflandırmasına uymayan birden fazla, akışkan (değişken) cinsiyet kimliğine sahip bireylerdir ayrıca herhangi bir cinsiyetten hissetmeme gibi durumlar da non-binary tanımına uymaktadır bu bağlamda non-binary birçok cinsiyet kimliğini tanımlayan ve geleneksel ikili cinsiyet sınıflandırmasına uymayan bireyleri tanımlayan şemsiye bir terimdir (Cayari, 2019:118).

Karekod 1. Genderbread cookie detay internet sayfası

<https://www.genderbread.org/resource/genderbread-person-v4-0>

Cinsiyet Kurabiyesi v4

Şekil 1. Genderbread cookie görseli cinsiyet ve cinsel yönelim temelli ifadeler haritası.

2.2.1.Cinsiyet ifadesi Cinsiyet kimliği

Konu cinsiyet olduğunda birbiriyle sıklıkla karıştırılan kavramlar görülmektedir. Bu kavramlar cinsiyet, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet kimliği olarak sıralanabilmektedir. Konu ile alakalı kavramların karıştırılmamasını sağlamak adına tezin bu bölümünde transgender bireyler, cinsel kimlik, yönelim gibi kavramlara açıklık getirmek amaçlanmıştır. **Cinsiyet** için daha önce bahsedildiği üzere iki kavramın söz konusu olduğu görülmektedir. Bunlar bireyin doğumla atanmış (biyolojik) cinsiyeti ve kişinin kendini tanımladığı ve hissettiği **cinsiyet kimliği** olarak adlandırılmaktadırlar (Keskin, Yapca ve Tamam, 2015). **Cinsiyet ifadesi** kavramı ise bireyin giyim arzı, kişisel bakımı, sosyal davranışı, tavrı ve diğer faktörlerin de aracılığıyla cinsiyetini dışarıya göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Kaos GL dergisinin Kaos GL sözlük (2023) sekmesinde yaptığı kısa ve öz bilgilendirmelerinde cinsiyet sunumu olarak da tanımladığı cinsiyet ifadesini; bireyin içsel ve yerleşik algısına karşılık gelen cinsiyet kimliğini dış dünyaya nasıl gösterdiği, diğer bir deyişle dışsal olarak ifadesi şeklinde açıklamıştır.

Transseksüellik ve travestizm ilk olarak “karşıt cinsiyette doğmak sebebiyle mental olarak acı çekmek” şeklinde Richard Von Krafft-Ebing tarafından tanımlanmıştır (Beemyn,2013 akt Sarı, 2017). Bu bağlamda transseksüel bireylerin doğumla atanmış

cinsiyetlerinden ötürü hayatlarının etkilendiği ve psikolojik problemler yaşadığı bilinmektedir (Yıldızhan vd., 2018:12). Transseksüellik yeni bir kavram olmamakla birlikte görünürlük arttıkça daha fazla gündeme geldiği düşünülmektedir.

Transgender terimi ise cinsiyet kimliği doğumda atanmış cinsiyetinden farklı birçok cinsiyet kimliğini tanımlayan şemsiye bir terimdir (Clark, 2016: 2). Transseksüel terimine kıyasla daha yeni bir terim olan transgender terimi cinsiyet kimliğini dış görünüşe yansıtmak amacıyla yapılan cerrahi müdahaleleri zorunlu kılmadığı için bireyleri ayrımcılığa maruz bırakmadığı düşünülmektedir. Başka bir deyişle eski tabirle transseksüel birey cerrahi operasyon görmüş transgender bireyleri açıklarken kullanılan eski bir tanım olmakla beraber ötekileştirici çıkarımlara mahal vermesi sebebiyle yeni yayınlarda yerini transgender terimine bırakmıştır (Gay & Lesbian Alliance Against Defamation [GLAAD], 2023).

Nygren ve diğerlerinin (2016) yayınladığı çalışmalarına göre İsveçte hem kadın hem de erkek transgender bireylerin herhangi bir cerrahi müdahale görmeden de yasal cinsiyet kimliklerini değiştirebildiklerini ifade edilmektedir.

“Günümüzde yeni bir yasal cinsiyet elde etmek için herhangi bir cerrahi müdahale gerekmemektedir. İsveç'te hem trans erkekler hem de trans kadınlar, psikiyatrik cinsiyet ekibi tarafından TS tanısı doğrulandığında endokrinologlara ve konuşma ve dil patoloğlarına sevk edilir.” (Nygren vd. 2016: 24)

Tüm bunlar göz önüne alındığında önceleri trans bireyleri ifade etmek için kullanılan transseksüel tanımının yetersiz ve ayrımcılığa maruz bırakan yapısını daha iyi anlamaktayız. Günümüzde Türkiye’de olmasa bile Dünya’nın bazı bölgelerinde cerrahi operasyona gerek duyulmadan psikiyatrik incelemeler doğrultusunda bireyin resmi olarak cinsiyet kimliği değiştirdiği bilinmektedir (Nygren vd. 2016: 24). Bu durum da bireyi maddi ve fiziksel olarak yıpratıcı cerrahi operasyonlara gerek bırakmadığından hormon tedavisi, ses terapisi ve psikolojik yardımla uyum sürecini geçirebildiği anlamını çıkarmaktadır.

2.2.2. Cinsiyet Disforisi

Transgender kavramı ilk olarak DSM III'de (Diagnostic and statistical manual of mental disorders III) psikoseksüel bozukluk başlığı altında **transseksüellik** olarak yer almıştır. Endokrinolog Harry Benjamin'in çalışmaları transseksüelite kavramının 1950'lerde ve 60'larda yayılmasına etkili olmuştur. DSM IV'te, "çocukluk, adolesan ve yetişkin" olarak üçe ayrılmış ve "cinsel kimlik bozukluğu" olarak belirlenmiştir. Birtakım iyileştirmeler söz konusu olsa da DSM IV'de hala ayrımcılığa mazur bırakan, bireyin düzgün yapıda olmadığına vurgu yapan bir yapıdan söz edilebilmektedir. Bu durum DSM V ile düzeltilmeye gidilmiş ve "**cinsel kimliğinden yakınma**" (hoşnut olmama) yani disfori olarak adlandırılmıştır (Aydın-Beşen, Aslan, 2014 akt Acar, Aydın, 2015: 241). DSM V'de cinsiyet disforisi açıklamasında belirlenen semptomlardan en az iki tanesini göstermesi gerekmektedir bunlar; bireyin doğumla atanmış cinsiyeti ve hissettiği cinsiyeti arasında en az altı aydır süren bir uyumsuzluk olması, birincil ve ikincil cinsiyet özellikleri bakımından karşı cinsin özelliklerine sahip olma arzusu, mevcut cinsiyet karakterlerinden kurtulma isteği, diğer cinsiyettenmiş gibi davranılmaya yönelik güçlü bir istek, diğer cinsiyetin tipik tepkilerine sahip olma inancıdır (Onur Cura vd., 2020:50). ICD (International Classification of Diseases) Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından oluşturulmuş bir tanı sistemidir. ICD-10'da "zihinsel bozukluklar" başlığı altında "cinsel kimlik bozukluğu" olarak tanımlanmaktaydı ancak ICD-11'de DSM V'deki gibi "cinsiyet hoşnutsuzluğu" olarak "cinsel sağlık durumları" kategorisine alınmıştır. Bu sınıflandırmada bireyin damgalanmaktan korunmasıyla birlikte sağlık hizmetlerinden de problemsiz bir şekilde faydalanabilmesi amaçlanmıştır (Onur Cura vd.,2020: 50).

"DSM-5'e göre prevalansı doğuştan erkek bireylerde 5/100.000 ila 14/100.000, doğuştan kadın bireylerde ise 2/100.000 ila 3/100.000 olarak bildirilmiştir (6). Ancak bu veriler, ülkelere ve çalışmanın yapıldığı popülasyona göre değişkenlik göstermektedir. Yirmi bir çalışmanın dahil edildiği bir meta analizde genel prevalansı 4,6/100.000 olarak bildirilmiştir. Cinsiyete göre sıklıkları DSM-5 verileriyle benzer olmakla birlikte doğuştan erkek/doğuştan kadın oranı ise 2,6 olarak bildirilmiştir ancak bu veri kliniğe başvuran bireyler üzerinden verilmiş olup gerçek popülasyon sıklığının çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir." (Onur Cura vd.,2020: 50)

Genel bir anlayışla müzik eğitimi kurumlarında veya bu kurumların ses eğitimi bölümlerinde eğitim vermekte olan öğretmenlerin, ses gelişimi sürecinde yaşanan çeşitli durumları bildikleri varsayılmaktadır. Bu alanda çalışan uzman eğitimciler bireylerin ses değişimlerine göre nasıl bir eğitim planlaması yapmaları gerektiğini de doğal uzmanlaşma süreçlerinde çalışmakta ve akademik olarak uygulamaktadırlar. Bunun yanında özellikle cinsiyet ve cinsiyetle ilgili bireylerin yaşadıkları süreçler ve hormonal değişimler, genel ses eğitimi kapsamının içinde ele alınmayacak kadar özel ve sıra dışı olarak tanımlanması gereken durumlardır. Gerek bu araştırmada ele alınan söz konusu bireylerin kendilerini ifade etmedeki sosyal ve toplumsal problemler gerek se de özellikle ses eğitiminin bu alanında gerektiği kadar çalışmanın yapılmamış olması konuyu daha da dramatik bir zemine taşımakta ve eğitsel planlamaları da bu kapsamda zorunlu bir hale getirmektedir. Öğretim elemanı ve uzmanlarda öncelikle oluşturulabilecek farkındalığın bu alanda doğru ve etkili adımlar atılmasını sağlayacak olması önemlidir. Bireylerin eşit eğitim hakkı ilkesi de göz önünde bulundurulduğunda, genel ve zorunlu eğitim kapsamında görev yapan öğretmenlerin yanında profesyonel-mesleki müzik eğitimi veren kurumlardaki ses eğitimi uzmanlarının alması gereken eğitim ve dolayısıyla bu eğitimin ilgili bireylere doğru bir biçimde yansıtılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

2.3. Transgender Bireylerde Cinsiyet Uyum Süreci

Türk Medeni Kanunu'nun 40. Maddesine göre Türkiye'de cinsiyet geçiş süreci ile ilgili yasal süreçler aşağıdaki madde ile düzenlenmiştir;

“Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemeye cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Ancak, izin verilebilmesi için, istem sahibinin on sekiz yaşını doldurmuş bulunması ve evli olmaması; ayrıca transseksüel yapıda olup, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunluluğunu bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resmî sağlık kurulu raporuyla belgelemesi şarttır. Verilen izne bağlı olarak amaç ve tıbbî yöntemlere uygun bir cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirildiğinin resmî sağlık kurulu raporuyla doğrulanması hâlinde, mahkemeye nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılmasına karar verilir.”

1 Ocak 2002 yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Kişisel Durum Sicili bölümünde IV. Düzeltme başlığı altında 40. Madde ile;

“Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemece cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Ancak, iznin verilmesi için istem sahibinin on sekiz yaşını doldurmuş bulunması ve evli bulunmaması; ayrıca transseksüel yapıda olup, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunluluğunu ve üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunduğunu bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resmi sağlık kurulu raporu ile belgelemesi şarttır. Verilen izne bağlı olarak amaç ve tıbbi yöntemlere uygun bir cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirildiğinin resmi sağlık kurulu raporu ile doğrulanması halinde, mahkemece nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılmasına karar verilir” (Sağlam, 2004: 458).

Cinsiyet geçiş sürecinin başlayabilmesi adına mahkemeden izin alabilmek için “üremeden sürekli yoksun olma” şartında 2017 yılı itibariyle değişikliğe gidilmiştir. Türk Medeni Kanunu m. 40 hükmünün AYM'nin 2017 tarihli kararı ile bireyin cinsiyet değiştirmek için geçireceği operasyonların doğal sonucu olarak zaten üreme yeteneğinden mahrum kalacağından bu karardan öncesinde bireyin sürece başlamadan önce kısırlaştırılması şartı kaldırılmıştır çünkü cinsiyet değiştirmek isteyen birey bu süreçte zaten bir dizi operasyon geçirmek zorundadır bir kez daha ameliyat olmasının bireyi beden ve madden yıpratması durumunu ortadan kaldırmak adına Türk Medeni Kanunu m. 40 hükmünün AYM'nin 2017 tarihli kararı ile “üreme yeteneğinden sürekli yoksun olma” şartı kaldırılmıştır (Özcan Konakçı, 2019: 66).

Türk medeni kanununda cinsiyet değiştirmek için aranan şartlardan biri de kişinin “transseksüel yapıda” olmasıdır. Transseksüel yapıda olmaktan kasıt bireyin doğumla atanan cinsiyet belirten anatomik özelliklerinden sürekli olarak rahatsızlık duyması ve çatışma halinde olmasıdır (Sert, 2015). “Transseksüeller, dış görünüşleri bakımından erkek ya da kadın olabilmektedir. Fakat bu kimseler kendilerini buldukları cinsiyetin karşısındaki cinsiyetten saymaktadır. Bu kişilerin cinsiyet değiştirmeleri ruhsal sağlıkları açısından zorunludur ve tedavi amaçlıdır” (Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman: 494-495. Akt Sert 2015). Yapılan testler ve alınan onaylar doğrultusunda birey cinsiyet uyum sürecine başlar bu süreç kişinin biyolojik cinsiyeti ve cinsel kimliğini uyumlu hale getireceği; psikolojik, medikal ve sosyal yönleri olan uzun bir süreçtir. Bu sürecin aşamaları aşağıdaki gibidir;

2.3.1. Ameliyat Öncesi Süreç

Cinsiyet uyum sürecinde uygulanan prosedür ve operasyonlar kadından erkeğe (FtM) dönüşüm ve erkekten kadına (MtF) dönüşüm olarak birbirinden ayrılmaktadır. Bireyin cinsiyet değiştirme ameliyatlarını olabilmesi için öncelikle kişinin transseksüel yapıda olduğuna dair rapor alınması gerekmektedir (Kızılkant, 2023:85; Alioğlu, 2020:50). Süreç ise psikolojik değerlendirmelerle başlamaktadır. Üreme Sağlığı cinsiyet uyum sürecine başlayan bireyin üreme fonksiyonlarının akıbeti konusunda uyarmak ve ihtiyaç olunması halinde kullanılmak üzere sperm veya yumurta dondurma gibi olanaklar hakkında bilgilendirmek gerekmektedir. Bireyin hormon kullanma sürecine başlaması ve ardından cinsiyet değiştirmekten vazgeçmesi halinde hormon kullanımına bağlı olarak üreme hususunda gelişebilecek problemlerden ötürü bu gibi olanaklardan faydalanmak isteyebileceği veya ihtiyaç duyabileceği durumlar olabileceğini unutmamak gerekmektedir (Kızılkant, 2023:24).

Psikolojik Tanı; Duruma ilişkin tanı konulması adına bireyin psikanalizinin yapılmasıdır.

Psikolojik Gözlem; Bireyin psikolojisinin cinsiyet değiştirme operasyonlarına uygunluğu bağlamında değerlendirilmesi aşamasıdır.

Hormon Terapisi;

Hormon tedavisine yönelik mevcut yönergeler ağırlıklı olarak ikili kimliklere (örneğin, transseksüel erkek veya transgender kadın) sahip transgender bireylere odaklanmaktadır ve kendilerini başka bir cinsiyet veya cinsiyetler arasında tanımlayan veya non-binary vb. herhangi bir cinsiyetle özdeşleşmeyen kişilere değil kendini trans kadın, trans erkek şeklinde tanımlayan ve bireylere odaklanmaktadır. Bazı bireyler hormonal müdahalelerle mümkün olan tam erkekleşmeyi veya feminizasyonu elde etmek isteyebilmektedir ancak kimi bireyler androjen bir görünüm elde etmek veya cinsiyet disforisi semptomlarını hafifletmek için yeterli hormon seviyede hormon kullanmayı isteyebilmektedir (Radix, 2019: 468)

Birey gerekli görülen süre psikolojik olarak incelenmesinin ardından yeterli seviyeye geldiğine kanaat getirildiğinde endokrinoloji uzmanlarına sevk edilmektedir.

Bireyin endokrinolojik sürece başlayabilmesi için;

- Cinsiyet disforisi öyküsünün iyi raporlaştırılması
- En az 6 aylık gerçek yaşam deneyiminin olması
- Bireyin tedaviye istekli olması ve tedavi konusunda karar verme kabiliyetine sahip olması
- 18 yaşından büyük olması
- Bireyin önemli ruhsal ve/veya medikal problemleri varsa, bu problemlerin yeterli düzeyde kontrol ediliyor olması gerekmektedir (Alioğlu, 2020:52).

Endokrinolojiye sevk edilmesinin ardından düzenli olarak hormon seviyelerinin ölçülmesi ve uzmanın yapılan testler doğrultusunda uygun gördüğü dozda ve şekilde hormon tedavisine başlanması öngörülmektedir. Hormon terapisinin doktor kontrolünde yapılması çok önemli bir husustur. Aksi durumda bireye zarar verebilecek durumların oluşması ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır (Koç Kızılyel, 2020: 11-12-13). Hormon kullanımı hekim kontrolünde yapılması gereken bir terapi. Ancak hekim kontrolünde yapılması çeşitli yan etkilerinin olmaması şeklinde yorumlanmamalıdır.

Transgender kadınlarda testosteron seviyelerini azaltmak adına, östrojenlerle birlikte anti-androjenler de verilir (Lessley, 2017). Hormon tedavisine başlayan biyolojik erkeklerde (Trans kadınlar) beklenen fiziksel değişiklikler; memelerde büyüme, penis sertliğinde azalma, testis hacminde azalma ve kas kitlesine göre vücut yağlarında artış olarak sıralanabilmektedir (Taşkın, 2019:16). Biyolojik kadınlarda (Trans erkek) hormon tedavisi ile beklenen fiziksel değişiklikler ise; seste kalınlaşma, klitoral büyüme, meme atrofisi, vücut ve yüz kıllarında artış, adet görmeme ve kas kitlesinde artıştır. Her bireyin hormon tedavisine verdiği tepki süresi ve şekli farklıdır bu sebeple değişimlerin çoğu 1-2 yıllık süre içerisinde görülmekle beraber değişim oranı ve zamanı bireyden bireye farklılık göstermektedir. (Hembree ve ark. 2009 akt Keskin, Yapça ve Tamam, 2015:444).

2.3.2. Cerrahi Operasyonlar

Cerrahi operasyonların geri döndürülemez olması sebebiyle bireyin 12 ay boyunca hormon tedavisi görmesi ve 12 ay cinsel kimliğiyle uyumlu cinsel rolde yaşamış olması

önerilmektedir (Alioğlu, 2020:55). Birey cerrahi operasyonlarla ilgili bilgilendirilir ve operasyondan önce bireyden onam alınır.

‘‘ Yapılan çalışmalarda cinsiyet değiştirme ameliyatlari sonrası memnuniyet %87-97 arasında (Green ve Fleming 1990), ameliyat nedeniyle pişmanlık duyanların oranı ise oldukça düşük (trans kadınlarda %1-1.5, trans erkeklerde ise e <%1) saptanmıştır (Pfaefflin 1993).’’ (Keskin, Yapça ve Tamam,2015: 444).

Kadından Erkeğe (FtM) Uyum Operasyonları

a. **Subkütan mastektomi:** Mastektomi ameliyatı erkeksi görünüme sahip ve duyuları sağlıklı, mümkün olduğu kadar yara izi kalmamış bir göğüs görüntüsü elde etmek için yapılan operasyondur. Bu operasyonda memede gerekli görülen doku ve katmanlar alınır, meme ucu erkeksi boyutlara getirilmek için yeniden şekillendirilir (Bowman, Goldberg, 2006: 15).

b. **Histerektomi ve ooforektomi:** Histerektomi ve ooforektomi, bu organların varlığına bağlı cinsiyet disforisini azaltmak, önceden var olan jinekolojik sorunları tedavi etmek, testosteronu tolere edemeyen hastada âdet kanamasını önlemek veya ciddi durumlarda düzenli vajinal muayeneyi tolere edemeyen disforik hastalarda Pap testi gerekliliğini ortadan kaldırmak için uygulanabilmektedir. Uzun süreli testosteron kullanımının riskleri hakkında veri bulunmamaktadır. Testosteron dozunun (ve dolayısıyla ilişkili sağlık risklerinin ve yan etkilerin) azaltılmasına izin vermektedir (Bowman, Goldberg, 2006: 17).

c. **Genital rekonstrüksiyon:** Erkek genital organların oluşturulması için yapılan operasyonlardır. Vajinanın çıkarılması, üretranın uzatılması ve bireyin cinsel hayatına devam edebilmesi adına penis yapılması gibi operasyonları kapsamaktadır (Acar, Aygin, 2015: 243).

d. **Plastik cerrahi;** Bireyin feminen görünen özelliklerini daha maskülen özelliklere çevirmek adına geçirdiği operasyonlardır. Çene ve kaç çıkıntısı gibi operasyonlar örnek olarak gösterilebilmektedir.

Erkekten Kadına (MtF) Uyum Operasyonları

Doğumla atanmış cinsiyeti erkek olarak belirlenen bireylerin kadın bedenine sahip olmak ve geçiş sürecini tamamlamak için geçirdiği operasyonlardır.

- a. **Meme Büyümesi ve Mammoplasti**
- b. **Genital Rekonstrüksiyon**
- c. **Fasiyal Kadınlaştırma.** (Alioğlu, 2020:54)

d. **Ses teli cerrahisi;** Ergenlik dönemini tamamlamış ve mutasyona uğramış ses tellerinin testosteron öncesi haline dönmesi hormon tedavisiyle gelişmemektedir. Bireyin halihazırda kalınlaşmış ve erkeksi bir tınıya kavuşmuş sesi için konuşma terapisinden yarar görmemesi durumunda bireyin sesinin daha kadınsı bir frekansa çekilmesi amacı ile yapılan cerrahi operasyonlardır (Wagner vd., 2003). Bu ameliyatlara ilgili çok çeşitli görüşler vardır. Kimi otoriteler günümüz şartlarında ses terapisinin imkanlarının gelişmesiyle alınan sonuçların iyileşmesi sebebiyle bu gibi riskli operasyonların birey için gerekli olmadığı hatta ses kalitesinin etkilendiği fikrini savunmaktadır. Şimşek, (2020:11) seste cerrahi girişimlerle elde edilen değişimin yetersiz gelmesi durumlarında doğal duyulmayan ses oluşabileceğine değinmiş, buna ek olarak ses kalitesi, gürlük ve vokal ses aralığında azalma görülebileceğini de belirtmiştir.

2.4. Transgender Bireylerde Ses Değişimi

2.4.1. Transfeminen/ Transgender kadınlarda Ses Değişimleri Ve Ses Eğitimi

Transgender kadınlar kanun gereği 18 yaşında veya daha büyük olması gerektiğinden ergenlik döneminin başlarında hormon engelleyici tedaviler görmediyse cinsiyet uyum sürecinde ergenliğin büyük bölümünü tamamlamış, sesi oturmuş, vücudun doğal olarak salgıladığı testosteron hormonunun da etkisiyle sesi çoğunlukla erkeksi frekans aralığında bireylerdir. Bu sebeple geçiş sürecinin en önemli aşamalarından biri ses değişimidir. Transgender kadınlarda geçiş sürecinde uygulanan hormon terapisi ağızdan hap şeklinde, iğne veya cilt yoluyla uygulanmaktadır. Hormon terapisi kadın transgender bireylerin ses perdesinin incelmesine etki etmemektedir (Şimşek, 2020: 9). Bu bağlamda transgender kadınlara ses terapisi önerilmektedir ancak kimi zaman ses terapisinin yeterli

gelmemesi durumlarında veya bireyin kendi tercihi ile birey ses feminizasyonu ameliyatı geçirebilmektedir. Yapılan cerrahi müdahalelerde üç temel ilke vardır bunlar; vokal fold gerginliğini arttırmak, kütlelerini azaltmak ve yoğunluğunu değiştirmektir (Şimşek, 2020:10). Transgender kadınlarda ses perdesini yükseltmek için yapılan cerrahi operasyonlar;

Gerginliği arttırma:

Krikotiroid yaklaştırma (cricothyroid approximation- Tip IV trioplasti)

Laser shortening glottoplasty (Wendler's) (Song, Jiang, 2017: 3)

Şekil 2. Cricothyroid approximation öncesi ve sonrası görünüm

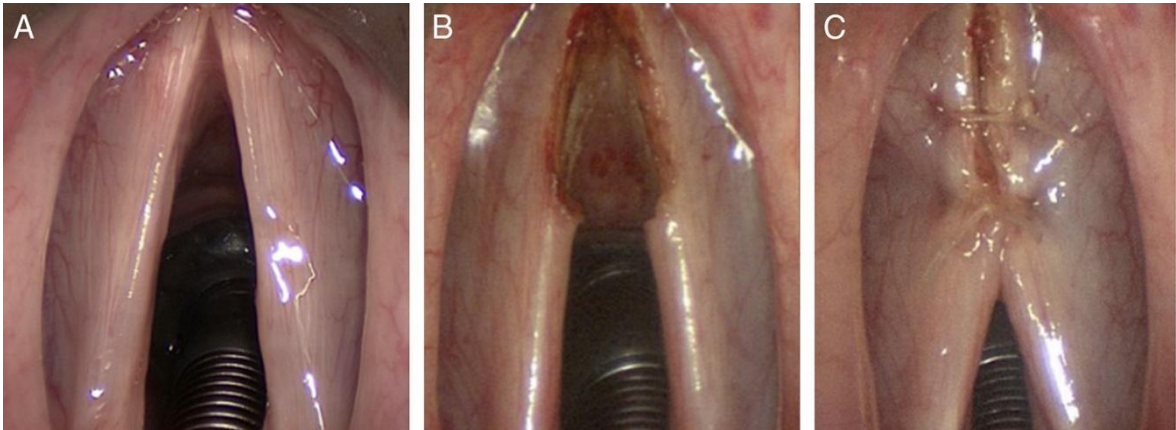
<https://aao-hnsfjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1016/S0194-59980300462-5>

Vokal fold kütlelerinin azaltılması:

Reduction of the vocal fold mass glottoplasty

Ses telini kısaltma:

Cold knife shortening glottoplasty

Şekil 3. Wendler glottoplasty operasyon aşamaları

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/lary.29050>

Karekod 2. Ses teli kısaltma operasyonları sonucu ses örnekleri

https://www.youtube.com/watch?v=cA_AN7o45t4&t=3s

“Ses feminizasyonu ameliyatları ses çok kalın olan, ses terapisi ile hedefe ulaşılamayan bireyler veya kısa zamanda seslerinin değişmesini isteyen bireyler için önerilmektedir. Tedavi seçenekleri bireye özgü olarak değişebilir; bazı durumlarda cerrahi yöntemler tek başına yeterli olabilirken bazı durumlarda cerrahi ve terapinin birlikte uygulanması gereken durumlar görülebilmektedir.” (Taşkın, 2019: 19)

Transgender kadınlarda ses eğitimi çalışmanın konusu olmamakla birlikte genel bir tanımla anlatmanın faydalı olacağı düşünülmüştür. Çoğu transgender kadın sesinin daha ince ve feminen duyulmasını arzulamaktadır bu nedenle ses eğitiminin amaçları kaçınılmaz olarak bu noktalarla da kesişmek durumunda kalacaktır. Davies’in (2016) çalışmasında bahsettiği üzere, üst perde aralığının nazik, kademeli olarak genişletilmesinden faydalanılarak göğüs rejistiri yerine kafa rejistirinin geçirilmesi konuşma tonu dahil bireyin bu tonu aktif bir şekilde kullanmaya alıştırılması eğitmenin verim sağlayabileceği bir yöntem olarak gösterilmiştir. Bu, rahat bir ses perdesi aralığında kalarak yarı tıkalı bir ses yolu tekniği (bir pipet, dudak balonu, dudak trili vb. aracılığıyla seslendirme) kullanılarak güvenli bir şekilde yapılabilmektedir (Davies, 2016). Ses eğitiminin en önemli yapı taşlarından olan zarar vermeme temelli çalışma bu durumda da en kritik noktadır. Bireyle çalışırken zarar vermemeye odaklanarak yapılan egzersiz ve çalışmalardan sonra bireyin sesinde yorulma olmamalıdır.

Taşkın (2019) sesin kadınsılığı üzerine yaptığı çalışmasında sesin kadınsı duyulmasına etki eden faktörleri sıralamıştır. Birinci sırada etkileyen faktörler; fundamental frekans, perde, rezonans, formant frekans, entonasyon, tını şeklinde bununla birlikte ikinci

sırada etkileyen faktörler ise; artikülasyon, durasyon, seste nefeslilik, gürlük, glottal fry ve sözel iletişim olarak belirtilmiştir.

2.4.2. Transmaskülen/Trans Erkeklerde Ses Değişimi ve Ses Eğitimi

Transgender erkeklerin hormon kullanımı, birçok fiziksel değişikliğe neden olduğu bilinmektedir (Alioğlu,2019; Şirin ve Polat, 2019; Lessley, 2017). Transgender erkeklerde hormon terapisi genellikle, testosteron hormonu takviyesi yoluyla gerçekleştirilmektedir (Radix, 2019: 467) ve bu tedavinin bir sonucu olarak, transgender erkeklerin sesleri değişime uğramaktadır. Hormon tedavisinin ses telleri üzerindeki etkisi, her transgender erkekte farklı olabilmektedir. Bazı transgender erkeklerin sesleri daha hızlı ve belirgin bir şekilde değişirken, bazıları için değişim daha yavaş olabilmektedir. Seste değişim 6.-10. Haftalarda görülmeye başlamaktadır (Timmer, 2022:20). Lessley'in (2017: 25) belirttiği gibi transgender erkeklerde ses değişiminin en dramatik şekilde yaşandığı zaman dilimi 6.-12. aylar arasında olduğu ancak değişimin 2 yıla kadar uzayabildiği bilinmektedir. Trans erkeklerin ergenliği tamamlamış olmaları ve büyümesini tamamlamış bir larenkse sahip olmaları nedeniyle ses değişimi ses tellerinde hormona bağlı kalınlaşma biçiminde gerçekleşmektedir (Sims, 2017 akt Timmer, 2022:20). Ayrıca, bazı transgender erkeklerin hormon tedavisi sonrasında bile kadınsı duyulan bir ses tonuna sahip olduğu durumlar da mevcuttur (Şirin ve Polat, 2019: 223). Bu nedenle, her transgender erkeğin hormon tedavisi sonrasında ses değişimini aynı şekilde yaşayacağı kesin değildir. Bununla birlikte, testosteron hormonunun etkisi, genellikle ses tellerinin kalınlaşması ve erkeksi bir ses tonunun oluşması şeklinde kendini göstermektedir.

Karekod 3. G Tucker (2019) yıl içindeki testosteron hormonu kullanımına bağlı ses değişimi örneği

<https://www.youtube.com/watch?v=YUjFcMgdvdU>

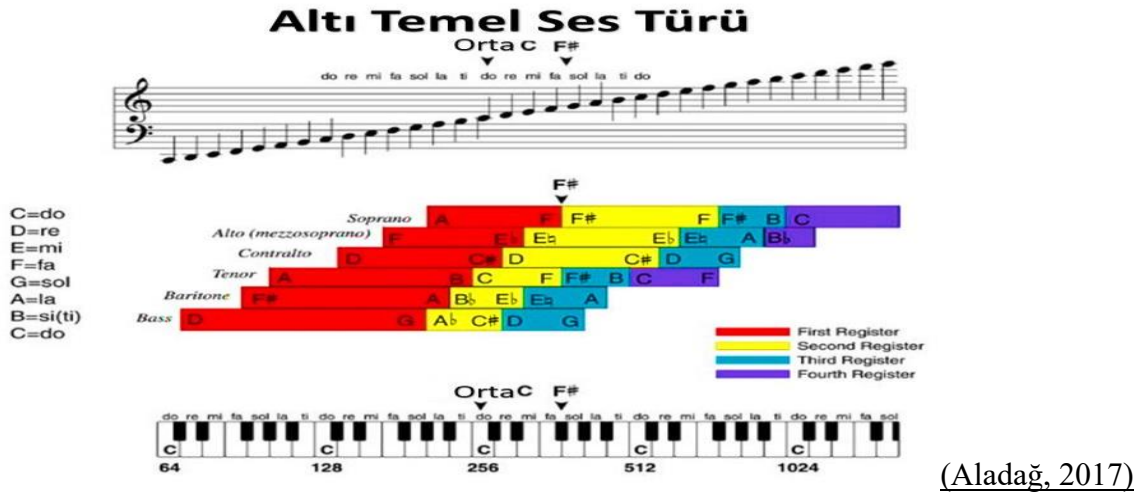

Karekod 4. The Independent (2017) Holden Madagame öncesi ve sonrası transgender erkek ses değişim örneği

<https://www.youtube.com/watch?v=PTtk-DIJ22c&t>

Testosteron hormonu, vücutta bulunan doğal androjen hormonların yerini almakta (Radix,2019: 470) ve ses tellerinin kalınlaşmasına neden olmaktadır. Literatür taramasında transgender erkeklerle ses eğitimine odaklanan çalışmalarda eğitmenlerin cisgender erkeklerde ergenlik döneminde seslerinde meydana gelen değişimle bağlantılar kurduğu ve uyguladıkları ses eğitimine de bu bağlamda yön verdikleri görülmüştür (Manternach, 2017; Manternach ve diğerleri, 2017). Ancak transgender erkeklerle yapılan ses eğitiminde bu değişimin boyutlarının daha dar olduğu unutulmamalıdır. Lessley (2017: 25) cisgender ve Transgender erkeklerdeki (FTM) ses değişimiyle ilgili farklara vurgu yapmıştır. Ergenlik döneminde cisgender erkeklerin yaşadığı değişimde gırtlaktaki kıkırdağın önemli ölçüde büyümesi aradaki en önemli farklardan biridir. Çünkü cisgender bir erkeğin ergenlikte geçirdiği bu değişim sayesinde ses tellerinin uzamasına yetecek kadar alan açılmış olmaktadır. Ancak Transgender bir erkek (FTM) hormon tedavisi sırasında kıkırdağın ekstra uzunluğa uyum sağlamak için büyüme imkânının olmaması nedeniyle transgender erkeklerde ses değişim ses tellerinin kalınlaşmasıyla olmaktadır. Cisgender bir erkeğin ergenlikle beraber ses telleri hem uzar hem de kalınlaşır ancak transgender bir erkeğin ses tellerinde bu denli bir uzama görülmemektedir (Lessley, 2017: 25).

Ses telleri, gırtlığın içinde bulunan iki ince ve uzun kordon benzeri yapıdır. Bu yapılar, nefes alındığı zaman açık ve kapalı konumlar arasında titreşir ve böylece ses oluşur. Transgender erkeklerin hormon tedavisinden önce biyolojik kadın seslerine sahiptirler. Ancak, testosteron hormonunun etkisiyle, ses telleri kalınlaşır ve titreşim kalitesi değişir. Bu, transgender erkeklerin daha kalın ve erkeksi bir ses tonuna sahip olmalarını sağlar. Ses türlerin, belirleyen etmenlere bakıldığında da fiziksel, anatomik yapı ve rejistir kavramları görülmektedir. Ses tellerinin boyutu ise ses türlerini ve genişliğini etkileyen en önemli kavramlardan sayılmaktadır. Ses tellerinin uzunlukları ses türlerine göre incelenmiştir ve ortalama olarak tiroit kıkırdağından processus vocalis'in ucuna kadar olan bölüm erkeklerde 13-16 mm., kadınlarda ise 11-13 mm. olarak belirtilmiştir (Cevanşir ve Gürel, 1982: 43 akt Aladağ, 2017: 33).

Şekil 4. Ses türleri

Öncesinde bahsedildiği üzere transgender erkeklerde testosteron hormonu etkisiyle meydana gelen değişimde ses telindeki değişim kalınlaşma şeklinde görülmektedir (Lessley, 2017: 25). Graham'ın (2022) çalışmasında belirttiği üzere olumlu vokal sonuçlar için birincil endişe hormonal seviyelerin tutarlılığıdır. Dalgalanan testosteron seviyelerine sahip şarkıcıların, seviyeleri genellikle sabit olanlardan daha fazla vokal dengesizlik ve gelişimsel zorluklar yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda mikro doz kullanımında düşük dozlar adetleri veya östrojen üretimini baskılayamayabilir, bu da şarkıcının hormonal profilinde çok fazla dalgalanma olabileceği ve şarkı sesindeki tutarlılığın hormonal dalgalanmalara karşı daha hassas olduğu anlamına gelmektedir (Radix 2019). Düşük doz ile başlama bağlamında düşük veya mikro dozun ne olacağı ise HRT'ye duyarlılık göz önünde bulundurulduğunda belirsizdir (Graham, 2022: 185) Ayrıca uzman görüşü düşük dozların daha az ve kademeli fiziksel değişimlere neden olacağı olarak verilmektedir (Greene, Reisman ve Goldstein, 2020). Ancak vokal sonuca etkisi bağlamında incelendiğinde pozitif etkisine dair bir kanıt bulunamamıştır.

Sesini şarkı söylemek için kullanan bireyler adına sesini kaybetme olasılığı korkutucudur. Ancak cinsiyet uyum sürecinde HRT'ye başlama evresinde araştırma yapıldığında bireylerin karşısına çıkan bir durumdur. Transgender bireylerin bilgi alabilmek adına sosyal medya vb. mecralara yönelmesi, kanıta dayalı bilgi eksikliği veya araştırmaların bireyler için ulaşılabilir olmaması sebebiyle olabilmektedir (Bosom ve Medico, 2021). Bununla beraber bireylerin ulaştığı bilgilerin faydalı, doğru ve genellenebilir bilgiler olma durumu tartışmalıdır. HRT sebebiyle seslerini kaybetme kaygısı yaşayan veya hormon

sonrası sesinde yaşanacak değişimin boyutunu merak eden bireyler ses terapistlerine başvurabilmektedirler ancak sürecin kişiye özel olması ve birçok fiziksel ve genetik faktörün de etkisiyle değişim de kişiye özeldir. Bu sebeple önceden tahmin edilmesi olanaklı değildir. Literatürdeki araştırmalar incelendiğinde HRT ile vokal değişimin risksiz olmadığı bilinmektedir (Graham, 2022: 189). Hodges-Simeon ve diğerlerine göre (2021) HRT ile erkeksileştirme ile ilgili birincil değişimlerden ses perdesinin düşmesi boyut ve süreç değişmekle beraber her bireyde görülmesine rağmen, %21'inin FSF'de erkek olarak kabul edilen aralık içinde önemli düşüşler yaşamamaktadır. Bazı transgender erkekler testosteronun sesleri üzerine olumsuz etkilerinden endişelenmeleri sebebiyle hormon almamayı tercih edebilmektedirler (Lessley, 2017). Testosteron kullanımı nedeniyle meydana gelen herhangi bir değişiklik kalıcıdır (Romano, 2022:329). Her insan benzersizdir ve geçiş süreci farklıdır bu nedenle hormon kullanımına bağlı ses değişimlerinde sesin ne kadar alçalacağına ve bireyin tiz aralığının ne kadarının kaybolacağına dair bir garanti yoktur (Lessley, 2017:31). Bununla birlikte, şarkıcının testosteron tedavisinden sonra farklı da olsa güzel ve canlı bir sese sahip olması ve şarkı söylemeye devam etme şansı vardır (Romano, 2022:336).

Graham'ın (Nygren vd. 2016 akt 2022:189) çalışmasında incelediği bir araştırmada katılımcıların %24'ünde vokal dengesizlik, yorgunluk ve pozisyon güçlükleri dahil olmak üzere ses terapisi gerektirecek kadar ciddi subjektif ses sorunları bulgularını ifade etmiştir. Bununla beraber Ziegler vd. (2018) çalışmasına katılan transgender erkeklerin HRT sonrası cinsiyet ses uyumunu tam olarak sağlayan katılımcıların oranını %21 olarak belirtmiştir. Ayrıca transgender erkeklerin HRT etkisiyle seslerinde yaşadıkları değişim sonucunda şarkı söyleme vb. etkinliklerde ses yorgunluğu, kalite, perde değişkenliği, seste elastikiyet eksikliği veya kısıtlamalar olduğu bilinmektedir (Azul ve Neuschaefer-Rube 2019).

Transgender bireylerle ses eğitimi konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde bireylerin sesinin değişim sürecinde olduğunun unutulmaması önemli bir husustur. Bu bağlamda yapılan egzersiz ve çalışmaların günden güne bireyin mevcut durumuna göre adapte edilmesi önerilmektedir. Lessley'in (2017) çalışmasında önerdiği üzere transgender bireylerle çalışan eğitmenlerin çalıştıkları bireylerin ne kadar süredir ne sıklıkta ve hangi dozda hormon kullandığı bilgisini edinmesi gerekli bir aşamadır. Özellikle testosteron terapisinin ilk yılında yaşanan değişimler ses değişiminin en çok ve hızlı yaşandığı döneme

denk gelmesi sebebiyle bu dönem içerisinde yapılan çalışmaların da bu değişime uygun olarak yapılması önemlidir. Bireyden bireye değişmekle beraber ses çatlamlarının sık yaşandığı dönemde perde düşüşü sebebiyle yaşanan çatlamlara hazırlıklı olmak yine eğitmenin çalıştığı bireyin hormon terapisinin hangi aşamasında olduğuna hakim olmasıyla sağlanabilecek bir bilgidir. Bireylerin mahkeme kararıyla isim davasını kazanmadan önce resmi olarak değişmese de tercih ettiği isim ve zamirleri kullanmak istemesi olasılığı vardır. Bu gibi durumlarda eğitmenlerin bireyle iletişime geçerek bireye tercih ettiği isim ve zamir konusunda danışabilmesi, transgender bireyin bulunduğu ortamda kendini güvende hissetmesini sağlayacaktır (Lessley, 2017:29)

Karekod 5. Testosteron öncesi örnek
<https://www.youtube.com/watch?v=wdcGeTqPNfM>

Karekod 6. Testosteron sonrası karekod 5'teki bireyin ses örneği
<https://www.youtube.com/watch?v=gR7ASqRJ7cY>

Şarkı sesini kaybetmesi endişesi sebebiyle ses eğitmenlerinin testosteron kullanmak isteyen öğrencilerini uyardığı durumlar olduğu bilinmektedir (Lessley, 2017:31). Önceki bölümler göstermiştir ki testosteron bireyin yaşamını birçok farklı açıdan etkilemektedir. Bireyin tatmin edici ve otantik bir yaşam sürmesi için testosteron kullanımı gerekli olabilmektedir.

BÖLÜM III

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Büyüköztürk vd. 'ne (2020: 27) göre bir araştırma literatür tarama ile başlamaktadır. Var olan literatür gözden geçirilir ve probleme ilişkin önceki kuramsal ve görgül çalışmaların belirlenmesi, sonuçların kısaca özetlenmesi gibi bölümlere ayrılmakla beraber literatür taraması araştırma boyunca sürekli yapılan ve yapılması gereken bir çalışmadır. Bu bölümde transgender bireylerin hormon kullanımına bağlı veya ses terapisi etkisinde ses değişimleri ile ilgili yapılmış çalışmalara yer verilecektir. Kronolojik olarak sıralanacak çalışmalarda öncelik konuyla ilgisi ve sonrasında diğer alanlar olarak seçilerek belirlenmiştir.

3.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Yurtiçinde yapılan ilgili çalışmaların dağılımı YÖKTEZ incelendiğinde ‘‘Trans erkek’’ konulu 21 adet teze ulaşılmıştır bunların alan dağılımı ise; 8 sosyoloji, 8 psikoloji, 1 radyo televizyon bölümü, 1 hemşirelik, 1 din ve sosyoloji, 2 endokrinoloji ve metabolizma hastalıkları bölümlerinde yazılmış 13 yüksek lisans ve 8 tıpta uzmanlık tezine ulaşılmıştır. Bununla birlikte ‘‘transgender bireylerdeki ses özelliklerini’’ araştıran 2 adet yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Bahsedilen iki tez de trans kadınların ses özellikleri ve seslerinin kadınsı algısı gibi olgulara odaklanan çalışmalardır. YÖK Tez’de ‘transseksüel erkek’’ konusunda yapılan 2 çalışma bulunmaktadır bu çalışmalar mikrobiyoloji ve sosyolojik alanlarında yapılmış araştırmalardır. Genel olarak yurt içinde yapılan çalışmalara bakıldığında tezin literatür tarama ve yazım aşamalarında trans erkek bireylerin ses değişimlerinin müzikal performanslarına etkisi veya şarkı söyleyen trans erkek/maskülen bireylerin yaşadıkları problemlere ilişkin yazılmış bir teze rastlanmamıştır. Bu çalışma transgender erkekler ve müzik eğitimi ile ilgili yazılan ilk çalışmalardan biri olmasıyla önem teşkil etmektedir.

Taşkın’ın (2019) ‘‘Trans Kadınlar için Transseksüel Ses Ölçeği Türkçe Versiyonunun Geçerlik ve Güvenirliğinin Araştırılması.’’ yüksek lisans tezinde daha önce 12 dile çevrilmiş olan TVQ’nun Türkçe versiyonu oluşturulmuş ardından, bu versiyonun geçerlik ve güvenirliğinin araştırılması amaçlanmıştır. 41 transgender kadının katıldığı çalışmada bireyler Psikiyatri değerlendirmesinin ardından, Dil ve Konuşma Terapisi

kliniğine yönlendirilmiştir. TVQ, Sesin Kadınsılığının Öz Algısı Skalası (SKAS), Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu'nu (WHOQOL-BREF-TR) dolduran Katılımcıların %58,5'i, görüşmeden 2 hafta sonra TVQ'yi tekrar doldurmuştur. TVQ ve WHOQOL-BREF-TR'nin, "Psikolojik, Çevresel ve Çevresel TR Alt Alanları arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunduğu, ancak Sosyal ve Fiziksel alt alanlar arasında anlamlı ilişki bulunamadığı görülmüştür." Araştırmada TVQ'nun Türkçe versiyonunun geçerli ve güvenilir bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şimşek'in (2020) "Trans Kadınların Ses Özelliklerinin Algısal Ve Enstrümantal Değerlendirme Yöntemleri İle İncelenmesi." yüksek lisans tezinde 18-53 yaş arası 40 transgender kadının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Algısal değerlendirmeler için katılımcılara Transseksüel ses ölçeği/Türkçe (TVQ), Sesin Kadınsılığı Öz Algısı skalası (SKAS), DSÖ Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu ve depresyon anksiyete stres skalası ölçekleri doldurtulmuştur. Deneyimli iki uzman tarafından transgender kadınları ses kayıtları dinlenmiş ve sesin işitsel- algısal değerlendirme konsesusu (CAPE-V) protokolüne göre puanlanmıştır. Çalışmada SKAS ile F0 Jitter arasında orta dereceli pozitif ilişki tespit edilmiş olup Transgender kadınların seslerinin ilişkili yaşam kalitelerine etkisini tespit etmede Kepstral analizinin daha hassas olduğu sonucuna varılmıştır.

Sirin ve Polat (2020) "Voice-related outcomes after long-term androgen treatment in trans males." isimli makalelerinde transgender erkeklerde uzun süreli androjen tedavisinin ses ile ilişkili sonuçlarını araştırmışlardır. En az bir yıldır hormon tedavisi görmekte olan 13 transgender erkek bireye Sesin Erkekliğini Algısal Değerlendirme (SPVM) ölçeği, transgender erkekler için uyarlanmış Transseksüel Ses Anketi (a-TVQFtM), Sesle ilişkili Yaşam Kalitesi (V-RQOL) uygulanmıştır ve fundamental frekans (f0) ses sonuç ölçütleri kullanılmıştır. Ortalama SPVM skoru 4, ortalama F0 skoru 119 Hz. olarak ölçülmüştür. F0 değerinin normatif Türk erkeklerinden farklı olmadığı görülmüştür. Çalışmaya katılan iki bireyin F0 değeri cinsiyeti belirsiz ses aralığında belirlenmesine rağmen bireylerden biri sesini nötral diğeri ise erkeksi algıladığını belirtmiştir. Karşı cins hormon tedavisinin erkeksi ses elde etmede başarılı ve etkili olduğu gözlemlenmiştir. Ses perdesindeki düşüşün bireylerin sesle ilgili yaşam kalitesinde iyileşmeye etki ettiği görülmüştür. Bazı durumlarda erkeksi ses elde etmede hormon tedavisinin yeterli olmadığı ve ek müdahalelerin gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Karataş ve Buzlu'nun 2018 yılında yayınladıkları “Transseksüel bireylerin sağlık hizmeti almada yaşadıkları güçlükler.” isimli makalelerinde transgender bireylerin sağlık hizmeti almada yaşadıkları güçlükler konusuna odaklanmış bu bireylerin her vatandaşın en temel haklarından biri olan sağlık hizmetine ulaşmakta ne gibi güçlükler çektiklerini derlemiştir. Fenomonolojik bir araştırma olan bu çalışmada Transseksüel bireyler, sağlık çalışanlarının kişisel görüşleri doğrultusundaki etik dışı davranışları, bilgi düzeylerindeki yetersizlik ve ayrımcı tutumları sebebiyle olumsuz deneyimler yaşadıklarını ortaya koymuş, yaşanan bu deneyimler doğrultusunda transgender bireylerin bir sonraki hastane ziyaretlerinin kişiler için tedirginlik yarattığını belirtmiştir. Aynı sağlık kuruluşuna düzenli gidilmesinin ve bu sağlık kuruluşunda çalışan sağlık çalışanlarının bilgilendirilmesinin olumsuz deneyimleri aza indirdiği ayrıca resmi olarak kimlik belgelerinin değişmesiyle bireylerin fark edilmemeleri sebebiyle olumsuz deneyim yaşamadıkları belirtilmiştir. Sonuç olarak sağlık çalışanlarının gelecekte karşılaşacakları hastalara daha iyi hizmet verebilmeleri adına sağlık çalışanlarının transgender bireylere yönelik tutumlarının belirlenmesi ve transgender bireylere yönelik bakım hizmetlerine önem verilmesi gerekmektedir.

Celebi'nin (2018) “Türkiye'de trans erkeklerin açılma süreçlerine etki eden faktörlerin sosyolojik analizi” uzmanlık tezinde trans erkeklerin açılma sürecine etki eden faktörler sosyolojik olarak analiz edilmiştir. 16 transgender erkekle yapılan çalışmada veriler mülakat yöntemi ile toplanmış ve içerik analizi yöntemine tabi tutulmuştur. Heteronormatif baskıların bireyin açılma sürecini ertelemesine, kişinin cinsel kimliğini kabullense bile topluma açıklamasına engel olduğu sonucunu doğurmuştur. Adli ve tıbbi sürecin, damgalanma ve önyargıya maruz kalmanın, cinsiyeti ele veren belge ibrazında yaşadıkları problemler bireyin açılma sürecini etkileyen faktörlerdendir. Medyadaki trans görünürlüğünün artması ve STK'ların etkinliği, internet ile bilgiye ulaşımın kolaylaşması ise bireyin üzerindeki baskının azmasında etki etmesi sebebiyle bireyin açılma sürecinde olumlu etkilerini ortaya koymuştur.

Yıldızhan ve diğerlerinin (2018) “Cinsiyet disforisi olan bireylerde cinsiyet değiştirmenin ruh sağlığı ve yaşam kalitesi üzerine etkileri.” makale çalışmasında cinsiyet uyum ameliyatları geçirmiş 20 ve geçirmemiş 50 birey ile görüşülmüştür. ‘*DSM-IV-TR Eksen I Bozuklukları İçin Yapılandırılmış Klinik Görüşme Formu (SCID-I), Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ), Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ) ve*

Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği (WHOQOL-BREF) uygulanmıştır” (Yıldızhan ve diğerleri, 2018, s.13-14). Ailenin sosyal desteğinin daha yüksek olması Cinsiyet değiştirme operasyonları geçirmiş ve kimlik değişimini tamamlamış olmak ile ilişkili bulunmuştur. Uyum sürecini tamamlamış bireylerin cinsiyetçi ayrımcılık yaşama endişelerinde azalma görülmüştür, çalışmaya katılan süreci tamamlamış bireylerin çoğunda iş ve sosyal hayatlarında iyileşme görülmüştür. “*Tüm psikososyal değişiklikler düşünülürse cinsiyet değiştirmenin şu an için cinsiyet disforisinin etkilerini azaltmada elimizdeki en iyi yöntem olduğu söylenebilir.*” Yıldızhan ve diğerleri, 2018: 20).

Cesur ve diğerleri (2020) “Cinsiyetinden Hoşnutsuzluğu Olan İki Ergenin Klinik İzlem Süreci.” makalelerinde; ergenlik dönemindeki biri biyolojik erkek diğeri ise biyolojik kadın olarak dünyaya gelmiş yaşları 15 ila 16 olan iki ergenle çalışmışlardır. Bu süreçte DSM-V tanı kriterlerine göre bireylere cinsiyet disforisi/hoşnutsuzluğu tanısı konmuştur. Bireylerin ergenlik hormonlarının baskılanmasıyla psikolojik durumlarında iyileşme ve hayata bağlanma sosyallik artışı gibi pozitif etkiler gözlemlenmiştir. Ergenlik döneminin başlaması ve ikincil cinsiyet özelliklerinin gelişmesine bağlı olarak bireyin ruh halindeki negatif değişimler ve bulunduğu bedenin ergenliğe bağlı gelişen özelliklerine tahammül edememe davranışları geliştiren bireylerde hormon baskılayıcı tedaviler problem durumunu tamamen çözemese dahi uygun tedavi araçlarını kullanabilme açısından zaman yaratmakta olduğundan bahsedilmiştir. Bu süreçte ailenin ve sağlık çalışanlarının iş birlikli çalışması önemli olduğu vurgulanmıştır.

Yaman’ın (2020) “Transseksüel Bireylerde Agresyon Ve Sosyal Anksiyetenin Travmatik Yaşantılarla İlişkisi.” uzmanlık tezinde cinsiyet disforisi tanısı konmuş 18-65 yaş arası 100 birey ile transgender olmayan 86 kadın ve erkeğin katılımıyla “ Transseksüel Bireylerde Agresyon ve Sosyal Anksiyetenin Travmatik Yaşantılarla İlişkisi” incelenmiştir. Transgender bireylerde sosyal kaygı ve agresyon düzeyleri ile travmatik yaşam deneyimleri arasındaki ilişki ve cisgender bireylerle olan farklılıklarının” araştırılması amaçlanmıştır. Yapılan araştırmada transgender ve cisgender grupların sosyal kaygı ve sosyal kaçınma puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Transgender grupta “*toplam saldırganlık, fiziksel saldırganlık, öfke ve düşmanlık puanları; ergenlikte yaşanan travma puanları, kontrol grubuna göre anlamlı oranda yüksek bulunmuştur*” (Yaman, 2020: 53). Transgender bireylerin yaşamlarının erken dönemlerinde maruz kaldıkları sosyal

izolasyonun (zorbalık nedeniyle kendini izole etme veya toplumdaki dışlanma) travmaya sebep olduğu bu nedenle transgender bireylerde sosyal kaygı, kaçınma, anksiyete vb. olgulara daha fazla rastlandığı görülmüştür. Çalışmada Türkiye’deki transgender bireyleri ayrımcılık şiddet ve istismara karşı koruyacak uygulamaların eksikliği ve nefret suçuna yönelik hukuki bir mevzuatın olmaması ise bu travmaların yaygınlığını dolayısıyla transgender bireylerde görülen sosyal kaygı, anksiyete, kaçınma, düşmanlık vb. durumların ortaya çıkmasına sebebiyet vermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Otacıoğlu’nun (2017) “Ergen seslerinde ses değişimi ve eğitimi.” çalışmasında ergenlerin ses değişimi aşamasındaki ses eğitiminin ileriki yaşlardaki müzikal performansı ve konuşmasına etkili olduğundan bahsetmiştir. Erkeklerde konuşma sesi değişiminin 3-6 ay arasında tamamlandığından, şarkı söyleme sesinin ise çok daha uzun sürdüğünden bu sebeple sistemli ve ciddi bir ses eğitimine 18 yaşından yani mutasyon döneminin bitmesinin ardından başlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu dönemde yapılacak ses eğitiminin nasıl olması gerektiği çalışmanın tartışma konusudur. Literatürden kaynak göstererek yapılan açıklamalarda özellikle Güzel sanatlar liselerinde ses eğitiminin geç başladığına daha erken başlanırsa mutasyon dönemindeki sesin hem kontrol altında hem de daha bilinçli bir şekilde eğitilebileceğinden bahsedilmiştir. Koro derslerinde yapılan çalışmaların grup olarak söylenmesi açısından da önem arz ettiğine değinilmiş bu dönemde yapılan çalışmaların niteliğine dikkat edilmesi gerektiğine değinilmiştir. Ayrıca mutasyon dönemindeki çocuklarla çalışan koro ve ses eğitmenlerinin gerekmesi halinde seminerler düzenlenerek bilinçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Repertuar seçiminin önemine değinilmiş yapılacak çalışmalarda normal ses sınırlarını aşmamak, baskılayarak söylememek, yanlış ses grubuna koymak, çok kuvvetli söyleme hatta bağırma gibi yanlışlıklara dikkat edilerek çalışılması gerektiği söylenmiştir. Otacıoğlu’nun yaptığı öneriler ise; yumuşak fonasyon kullanımını teşvik etmek, sesin mutasyon dikkate alınarak sınıflandırılması, koro ile başlayıp ilerleyen dönemde bireyselleşen bir eğitimin yanlış olduğu ve çocuğa önce birtakım bilgiler verilip ardından toplu söyleme etkinliğine alınması gibi tavsiyeler ve öneriler verilmektedir.

3.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Constansis’in (2008) “The Changing Female-to-Male (FTM) Voice” adlı makalesi transgender erkek ses değişimi ve müzikal performansa etkisi alanında yapılmış ilk

çalışmalardan birisi olmasıyla önemli bir çalışmadır. Bu araştırmada Constansis kendisi de dahil olmak üzere testosteron terapisine başlayacak daha öncesinde en az bir yıl ses eğitimi almış toplamda 16 transgender erkek içeren bir araştırma yürütmüştür. Yaşları 20 ila 60 arasında değişen bireyleri iki ana gruba ayırmış bu gruplardan ilki kendisi de dahil olan geleneksel tedaviden farklı olarak olabilecek en az seviyede testosteron alıp zamanla bu alınan miktarın artırılması yoluyla sürece başlamış diğer grup ise değişmeyen dozda geleneksel ve yaygın olan şekilde hormon tedavisine başlamıştır. Her iki grup için de uygulanan ses egzersizlerinde aynı esaslara bağlı kalınmıştır. FTM sesleriyle uğraşan herkesin, yapay testosterona verilen vokal tepkilerin, özellikle ilk yıl boyunca, nadiren sabit veya pürüzsüz olduğunu anlaması gerektiğine değinilmiştir. Ses eğitmeninin bu etkilerin yanı sıra ek engelleri de tahmin edebilmesi gerekmekte olduğundan söz edilmiştir. Özellikle, kademeli uygulamayı izleyen 40 yaşın altındaki dört bireyden üçünde iyileştirilmiş bir kalite gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, 40 yaşın altındaki dört bireyden birinde ‘hapsolmuş ses’ olarak bahsedilen önceden var olan ve egzersizle gelişme sağlasa da sürekli ses kısıklığı nedeniyle süreci durma noktasına getiren ve şarkıcının belirli ses alanlarına erişememesi ve bunları kontrol edememesi olarak tanımlanan problem durumunun geliştiği gözlemlenmiştir. Yirmili yaşların başında hormon kullanmaya başlayan transgender erkeklerde sesin esnekliğinin daha kaybedilmemiş olması sebebiyle testosteronun etkileri ve prosedür sayesinde sağlıklı ve stabil bir ses elde edilmesi ihtimali daha yüksek olduğu belirtilmiş ancak yirmili yaşlarını geçmiş bireylerde de aşamalı testosteron artışı ve hafif egzersiz ile birlikte sadece sesin korunması değil aynı zamanda şarkı söyleme kabiliyetinin korunması ve geliştirilmesinin de mümkün olduğu görülmüştür.

Davies (2016) “Training the Transgender Singer: Finding the Voice Inside” makalesinde transgender bireylerle ses çalışmaları için öneriler olan bir çalışmadır. Öncelikle transgender erkek öğrencinin hormon kullanıp kullanmadığı veya ne kadar süredir kullanıldığı bilgisinin edinilmesi, Ses hala değişiyorsa, gerginliği azaltmak için daha verimli şarkı söyleme alışkanlıkları geliştirmeye odaklanılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Ses daha derin bir perdede dengelendikten sonra, öğrenci yeni ses aralığını kullanmayı öğretmek ve bu konuda ustalaştırmak için üst seviye egzersizlerin yapılabileceğinden söz edilmiştir. Transgender kadınlarla yapılan çalışmada sesin nazik, kademeli olarak genişletilmesinden yararlanılabileceği belirtilmiştir. Bu, rahat bir ses perdesi aralığında kalarak yarı tıkalı bir ses yolu tekniği (bir pipet, dudak balonu, dil tirili vb. aracılığıyla seslendirme) kullanılarak

güvenli bir şekilde yapılabilmekte olduğu açıklanmıştır. Hiçbir zaman zorlanma olmamalı ve konuşma sesi sonrasında rahat ve normal hissedebileceği şekilde kullanılması önerilmiştir. Göğüs tonu kullanımını kafa sesi kullanımıyla değiştirmenin de feminen bir duyumu sağlayacağı ifade edilmiştir.

Nygren ve arkadaşları (2016) “Effects on voice fundamental frequency and satisfaction with voice in trans men during testosterone treatment a longitudinal study.” Makalelerinde Transgender erkek olarak adlandırılan bireylerde testosteron tedavisinin ses virilizasyonu, ses sorunları ve ses tatmini üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Yaşları 18 ila 64 arasında değişen 50 katılımcıyla gerçekleştirilen bu araştırmada tedaviden önce de ve sonrasındaki 3.,6.,12. Aylarda 49 katılımcıdan ayrıca 18. Ve 24. Aylarda da 28 katılımcıdan ses verileri alınmıştır. F0 ve ses basınç seviyesinin akustik analizleri yapılmıştır. Ses basıncı seviyeleri önemli ölçüde değişmemesine rağmen 3., 6. Ve 12. Ay dönemlerinde F0’da önemli azalmalar gözlemlenmiş ve ortalama değer bireyler arasında büyük farklılıklar gözlemlenmesiyle beraber ortalama değer 125 Hz. olarak ölçülmüştür. Ses memnuniyeti daha düşük F0 değerleri ile ilişkilendirilmiştir. Katılan bireylerin yüzde yirmi dördünde ses dengesizliği ve yorgunluk gibi semptomlar gözlemlenmiş ve ses terapisi almışlardır. Çalışmaya katılan bireylerin çoğunluğu erkek sesine sahip olduğu görüşüyle beraber bundan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Tüm bu sonuçlarla birlikte ses terapisine ihtiyaç duyabilecek transgender erkek bireyleri tespit etmenin önemli olduğu ve bu bireylerin testosteron tedavisi esnasında titizlikle değerlendirilip gerekli görülmesi halinde ses terapisine yönlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Lessley’in 2017 yılında yaptığı “Teaching Transgender Singers.” doktora çalışmasının amacı transgender şarkıcılara eğitim veren şan öğretmenleri için erişilebilir bir kaynak sağlamaktır. Öğrencilere en iyi şekilde eğitim verebilmek için, öğretmenlerin cinsiyet disforisi ve ayrımcılığı, yasal ve sosyal engeller, hormon tedavisiyle ilişkili fiziksel değişiklikler de dahil olmak üzere transgender şarkıcıların karşılaştığı engellerin farkında olması gerektiği vurgulanmaktadır. Transseksüel erkek şarkıcılara eğitim verirken, ses perdesinin düşürülmesi de dahil olmak üzere testosteronun başlamasıyla meydana gelen fiziksel değişiklikleri dikkate almanın önemi vurgulanmıştır. Geçiş işlemi sırasında sesi yönlendirmenin yanı sıra ses geçişi tamamlandıktan sonra uygun tını ve rezonansın

oluşturulmasını içermektedir. Transgender kadın şarkıcılara eğitim verirken, hormon tedavisi nedeniyle seste kalıcı bir değişiklik olmamasından ötürü, konuşmada daha kadınsı bir ses elde etmek için, transgender kadınların muhtemelen daha tiz bir rejistir kullanacaklarını belirtmiştir. Bu durumun da ses sağlığı göz önünde bulundurularak yönlendirilmezse ses mekanizmasında ses yorgunluğuna ve gerginliğe neden olabileceğine dikkat çekilmiştir. Çalışmada hem transgender erkekler hem de transgender kadınlar için repertuar seçimi, şarkıcının konfor düzeyine ve mevcut vokal yeteneğine öncelik verilmesi önerilmektedir. Ayrıca çok çeşitli egzersiz önerileri de sunulmuştur.

Hancock, Childs Irwig (2017), “Trans male voice in the first year of testosterone therapy: make no assumptions.” Makalelerinde Transmaskülen bireylerin testosteron terapisinin ilk bir yılında F0 değişikliklerini, ses kalitesinin işlevle ilgili alanlarını, aralığı ve alışılmış perde seviyesini ve transmaskülen benlik algılarını prospektif olarak incelemiştir. 7 transgender erkeğe testosterona başlamadan 2, başladıktan sonra 3., 6., 9. Ve 12. aylarda birer olmak üzere 6 ses değerlendirmesi yapılmıştır. Elde edilen veriler vokal kalitesi bağlamında değerlendirilmiş, bireyler arasında vokal kalite ölçümleri katılımcılar arasında farklılık gösterse de yıl boyunca normal değerler arasında kaldığı gözlemlenmiştir. MF0 (Ortalama temel frekans) bireyden bireye farklı oranlarda olsa da yıl boyunca azaldığı, fonasyon frekans aralığının bazı katılımcılarda arttığı ve bazı katılımcılarda azaldığı görülmüş olsa da pes aralıklara kaydığı görülmüştür. MF0 ve fonasyon aralığı dikkate alındığında katılımcıların çoğunun cisgender normlara kıyasla kendi aralıkları içinde düşük bir MF0 kullanarak konuştuklarını ortaya çıkarmıştır. Katılımcılar seslerinin erkeksileştiğini bildirmişlerdir. Transgender erkeklerde, ses kalınlaşmasının nesnel ve öznel ses ölçümleri bağlamında değerlendirilmesinin benzersiz profilleri ortaya çıkarabilirliği ve hasta bakımı için bilgi sağlayabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Manternach ve diğerleri (2017) “Teaching transgender singers. Part 1: The voice teachers’ perspectives.” Makalesinde 2 transgender erkek (FTM) ve 1 transgender kadın (MTF) öğrenci ve ses eğitmenleriyle görüşmeler yapmış ve profesyonelliğe hazırlanan bu öğrencilerin durumlarıyla ilgili bilgi edinmiştir. Bu öğrencilerin durumları benzersiz olmakla beraber, üç öğrencinin eğitildiği yöntemin de bekleyip duruma uyum sağlayarak gitme olarak tanımlanan yöntemle kişiye özel düzenlenmiş olduğu görülmüştür. Transgender bir profesyonel (Klasik batı müziği şan tekniği ile) olmanın en büyük

sorunlarından biri olarak kimlik gösterilmiş özellikle geçiş ve sonrasında sahnede sergilenecek performansların bir kimlik problemini de beraberinde getirdiğinden bahsedilmiştir. Bu durumda kadın bir bas baritonun kendine hedef olarak alacağı bir emsal olmaması sebebiyle kimlik problemleri yaşanabileceğinden bahsedilmiştir. Testosteronun bir sonucu olarak ortaya çıkan gırtlak ve ses değişikliklerinden sonra profesyonel kalitede şarkı söylemenin sürdürölüp sürdürölmemeyeceğı ve ses eğitiminin bu süreçte nasıl bir rol oynayabileceğı merak edilmiş ve görüşmelerde buna uygun sorular sorulmuştur. Bireyin sesi geliştikçe şarkıcı için, bu gelişimin cisgender şarkıcılarda görmeye alışılan büyümeyi yansıtıp yansıtmayacağıın merak konusu olduğı belirtilmiştir.

Manternach (2017) “Teaching transgender singers. Part 2: The singers' perspectives.” Makalesi önceki çalışmanın devamı niteliğinde yayınlanmıştır. Hazırlanmış görüşme soruları transgender bireylere sorulup çıkan cevaplarda benzerlikler görölmüştür. Özellikle “pantolonlu rol” olarak adlandırılan rolleri çalışmanın birey üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca yapılan görüşmelerde 50 yaşın üstündeki transgender erkekte ses aralığında daralma ve ses yorgunluğu olduğı belirtilmiştir. 20 yaşındaki birey genel olarak ses değişiminden mutlu olduğunu belirtmiş, ses eğitimine hormon tedavisiyle beraber başlamış olduğunu daha öncesinde şarkı söylemeyi sevmesine rağmen sesinin onu rahatsız etmesi sebebiyle insan içinde söylemediğini dile getirmiştir. Testosteron terapisinin etkilerini görmeye başlamasıyla bir koroya katılmak istemiştir ve sesinin onu tatmin edecek düzeyde kalınlaşması ve stabil hale gelmesinin ardından koroya katılmıştır.

Romano'nun (2018) “The singing voice during the first two years of testosterone therapy: working with the trans or gender queer voice.” doktora tezi kendini transgender erkek veya eşcinsel olarak tanımlayan şarkıcılara daha iyi eğitim verebilmek adına şan öğretmenlerinin hormon tedavisinin, özellikle de testosteron tedavisinin vokal etkilerini anlamaları gerektiğı üzerine odaklanmış bir çalışmadır. Testosteron tedavisinin, sesi kalıcı olarak değiştiren ve sonunda bir kişinin konuşma temel frekansında (F0) tam bir oktav düşüşü veya daha fazlası ile sonuçlanan tek hormon tedavisi türü olmasından ötürü böylesine dramatik bir değişim nedeniyle, ses değiştirme sürecinin zorlayıcı olduğı belirtilmiştir. Hem cisgender ses eğitimlerini hem de transgender ve cinsiyet queer şarkıcıları testosteron tedavisinin en fazla ses değişimi yaşanan ilk iki yılı hakkında eğitmek çalışmanın esas

amacıdır. Testosteron tedavisinin ilk iki yılında neler beklenebileceğine ilişkin bilgilere ek olarak, bu tez aynı zamanda transgender erkeklerin masektomi ameliyatı öncesinde kullandıkları göğüs korselerinin (chest binders) şarkı söyleme üzerine etkilerini de tartışmıştır.

Cates, D. S. (2019) ‘‘Choral directors’ experiences with gender-inclusive teaching practices among transgender students.’’ ikili cinsiyet sınıflandırmalarına sığmayan cinsiyet ifadesi biçimlerinin okul koroları eğitmenleri tarafından nasıl yorumlandığı ve geleneksel ifade biçimlerinde ne gibi değişiklikler olduğu, koro yöneticileri tarafından kullanılan terminoloji ve genel program yapısındaki değişiklikleri incelemiş bir doktora tezidir. Daha önce toplumsal cinsiyet alanında yapılan araştırmalar anket geliştirmek için kullanılmıştır. Anket kendini transgender olarak tanımlayan öğrencilerle ses eğitimi ve koro dersi yapmakta olan eğitmenlere yapılmıştır. Katılımcıların çoğunluğunun şu anda toplumsal cinsiyet içeren öğretim uygulamalarıyla ilgilendiklerini ve bu yaklaşımların kullanımına orta düzeyde güven duyduklarını göstermiştir. Katılımcılar, cinsiyeti içeren bir dilin kullanımını güven verici bulurken, tıbbi ve tıbbi olmayan müdahalelerin şarkı söyleme üzerindeki etkisi konusunda hiç güvende hissetmediklerini bildirmişlerdir. Sonuçlar profesyonel gelişim, konferans sunumları veya bir üniversite kursu bağlamında resmi eğitim deneyimlerine katılan koro yönetmenlerinin, transgender olarak tanımlanan bir şarkıcıyı öğretme becerilerine yüksek düzeyde güven bildirdiklerini göstermiştir. Bu bağlamda katılımcılar transgender bireylerle çalışırken hitap gibi konularda zorlandıklarını anca bu bireylerle ses eğitimi ve koro çalışırken kendilerini yeterli bulduklarını belirtmişlerdir.

Cozart ve Steele (2019) ‘‘Speech-language pathologists with a vocal music background: exploring impact on the training of the transgender voice.’’ Nitel ve pilot bir çalışmadır. Vokal müzik geçmişine sahip olmanın, bir konuşma-dil patoloğunun (SLP) transgender ve non-binary bir danışanla ses değiştirme üzerine nasıl çalıştığı, varsa, ne gibi bir etkisi olduğunu keşfetmek çalışmanın esas amacıdır. İki konuşma ve dil uzmanı ile vokal müzik geçmişleri, transgender ses modifikasyon hastalarıyla çalışmaları ve müzik ile ses modifikasyon eğitiminin nasıl kesiştiğine dair düşünceleri hakkında röportaj yapılmıştır. Çalışmanın sonuçları, müzikal bir arka planın hem konuşma ve ses uzmanına hem de danışanlara faydalı olabileceğini göstermektedir. Müzik eğitimi, ses uzmanına egzersizleri modelleme ve tınıyı, rezonansı ve sesin yerleşimini büyük bir nüansla manipüle etme

yeteneği de dahil olmak üzere ses değiştirme teknikleri konusunda transgender bireyleri eğitmek için daha geniş bir bakış açısını sağladığı görülmüştür. Her iki uzman da müzik geçmişlerinin ses terapisi uygulamalarına faydalı olduğunu belirtmiştir. Görüşme protokolünün daha da geliştirilmesi ve daha geniş bir konu havuzuyla yapılan çok sayıda görüşme, bu çalışmanın sonuçlarının genellenebilir olup olmadığını belirleyeceği sonucuna varılmıştır.

Silveira'nın (2019) "Perspectives of a Transgender Music Education Student Jason M. Silveira" isimli makalesinde transgender erkek bir müzik öğretmenliği öğrencisiyle, bu bireyin kampüs hayatında yaşadıkları, nelerle başa çıktığı ve nelerde zorlandığı üzerine 15 hafta boyunca her hafta öğrenciyle 1 saatlik görüşmeler yapmıştır. Sonuç olarak literatürdeki çalışmalarla doğruluk gözlemlenmiş ve öğrencinin yaşadığı problemler literatürde var olan çalışmalarda açıklanmalarla benzerlik göstermiştir. Bireyin öğrenim gördüğü üniversite ABD'deki en trans dostu beş üniversiteden biri olduğundan birey öğrenim gördüğü sürede zorbalığa maruz kalmamıştır. Ancak okul arkadaşlarının ve bazı öğretmenlerinin Trans farkındalığı ile ilgili bilgi eksikliğinden kaynaklanan mikro agresif durumlar yaşandığı belirtilmiştir. Silveira çalışmasından çıkardığı sonuçlara dayanarak daha trans dostu bir eğitim için; öğretmenin bilinçli söylemi teşvik etmesi, görünmezlikle mücadele etmek için transgender öğrencileri desteklemesi, mikro saldırganlık içeren cümleler kullanmamaya dikkat edilmesi, transgender bireyleri desteklemede rol model olması gerektiğinden söz edilmiştir. Öğrenciye kendini tanımladığı zamirle/isimle hitap edilmesi önemli bulunmuştur. Ayrıca transgender bireylerin kurumlarda daha rahat öğrenim görmesi adına cinsiyetsiz tuvalet ve giyinme odalarının varlığı da önemli görülmüştür. Kurum içinde bireyin ayrımcılığa maruz bırakılmaması için öğretmenlerin örnek teşkil etmeleri gerektiği söylenmiştir.

Agha ve Hynes (2022) "Exogenous Testosterone and the Transgender Singing Voice: A 30-Month Case Study." makalesi uzun süreli ve çok yönlü tek denekli bir çalışmadır. Projenin eş ve ana yazarı olan Agha bir non-binary (they/them, onlar/onların) transgender erkektir. Agha, proje başlamadan önce altı ay Hynes ile özel ses eğitimi almıştır. Birey hormon tedavisine başlamadan önce veri toplamaya başlanmıştır. Hynes ve Agha arasındaki ses dersleri testosterona başladıktan sonra 30 ay devam etmiştir. Agha, sesli ısınmalar ve repertuara ek olarak, çalışma boyunca her altı ila sekiz haftada bir, bir şarkı

bağlamında ses özelliklerinin karşılaştırılmasına izin vermek için geleneksel Shaker ilahisi söylemiştir. Tanıdık bir oktavlık transpozese kolay bir ezgi olması sebebiyle bu şarkının seçildiği belirtilmiştir. Otuz ay boyunca Agha hormon seviyesi, ses frekansları (ses kayıtları ile), psikolojik durumu (kendi tuttuğu video günlükler ile) kayıt altına alınmış ve incelenmiştir. Ses aralığındaki ilk değişiklik beş ay sonra başlamıştır. Testosterona başlamadan önce neredeyse tamamen kafa sesiyle şarkı söyleyen bir koro altosu olarak tanımlanmıştır, Agha'nın ses aralığı C3 ile C6 arası ve şarkı söylerken kullanabildiği aralığı F#3 ile A5 arası olarak kaydedilmiştir. Testosterondan önce kafa sesi geçişi (passaggio) C#5 olarak belirtilmiştir. Ses kalitesi tiz, parlak, düz bir ton ve ara sıra biraz havalı gelmesine rağmen net olarak tanımlanmıştır. 30 ay testosteron kullandıktan sonra, Agha'nın ses aralığı G2'den G5'e ve kullanılabilir aralığı B2'den F5'e kaydığı gözlemlenmiştir. Agha'nın kafa ses pasajı B4 civarına indiği ve E4'te bir göğüs-baş ses pasajı birincil vokal geçiş bölgesi olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Kafa sesi geçiş süresinde daha parlak ve dolgun bir tınıya kavuşmuştur bunun yanı sıra yine dolgun ve yer yer baskılı bir göğüs tonu gelişimi görülmüştür.

Graham (2022) “To t or not to t: The transmasculine singing voice on hormone replacement therapy.” Makalesinde hormon tedavisi sonrasında ses kalınlaşması ve erkeksi ses aralığı konusunu ele almıştır. Testosteron tedavisi başlangıcı ve sonrasında seste meydana gelen değişimlerin F0'ı (temel frekans aralığı) düşürmesiyle beraber daha kalın duyulan sesin ulaştığı nihai aşama ile ilgili yapılan çalışmaların az olması ve kötü sonuçlarla ilgili anekdotlar profesyonel şarkıcıların hormona karşı düşüncelerini değiştirdiği düşünülmektedir. Profesyonel şarkı söyleyen bireylerin hormon tedavisinin sonuçlarının belirsiz olmasından ötürü bu terapiye karşı olumsuz bir tavır takınmasından bahsedilmiştir. Çalışmada ses uzmanlarının da konu hakkında çalışmaların azlığı sebebiyle daha fazla bilgi edinmesi gerektiğinden ve transgender bireylerle çalışan ses eğitmenlerinin zorlandığından söz etmiştir. Çalışma transgender erkek şarkıcıların hormon kullanması ve kullanmaması arasında fikir ayrılıklarını açıklayan mevcut verileri bir şarkı sesi bakış açısıyla bağlamsallaştırmayı ve anlayıştaki boşlukları vurgulamayı amaçlamaktadır. Tıbbi geçiş yeni bir çalışma alanı olduğu için, şu anda makul genellemelerin yapılmasına izin verecek büyük ölçekli çalışmalardan yoksun olduğu söylenmektedir. İlgili alanlardan derlenen mevcut bilgiler, ortaya çıkabilecek olası sorunlara ilişkin bazı içgörüler sağlayabilir ve yalnızca daha fazla araştırmayı yönlendirmek için kullanılabileceği düşünülmüştür. Transmaskülen sesin

her yönüyle ilgili olarak, özellikle şarkı söyleme ve erkekleştirme HRT'nin ses işlevi üzerindeki etkileri ile ilgili olarak daha fazla çalışma yapılması gerektiği görülmüştür. Küçük ölçekli araştırmaların (özellikle HRT'nin ilk iki yılı öncesinde, sırasında ve sonrasında ses işlevini ölçen boylamsal çalışmalar) bilgi birikimine paha biçilmez bir katkı olacağı düşünülmektedir.

Greer (2022) “Finding Grace: A Singing Teacher’s Journey with Her First Transgender Student.” makalesinde doğumda erkek olarak atanmış ilk transgender öğrencisini eğiten bir ses öğretmenin zorluklarını ele alan bir çalışmadır. Makale, passaggio geçiş noktaları, ifade ve repertuar seçimi gibi vokal temellerini ele almaktadır. Makale, koro ödevleri, cinsiyet disforisi ve bir akademik yıl boyunca hem öğrencinin hem de öğretmenin sohbetlerini içermektedir. Hormon tedavisi ve toplum katılımı ile ilgili bilgi ve kaynaklar sunulmaktadır. Bireyin sesinin kalın veya ince olabileceği bunu bir cinsiyeti belirtmeden de ifade edilebileceği ve buna dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Özellikle transgender kadınlarla çalışırken sesin zaten ergenliği geçirip olgunlaşmasından ötürü hormona bağlı değişmediği de düşünülürse bireyin sesinin cinsiyet bağlamında ifade edilmesinin bireyi ayrımcılığa maruz bırakabileceği düşüncesi unutulmaması gerektiği ifade edilmiştir. Greer bu çalışmasında ilk kez bir transgender kadın öğrenciyle çalıştığı için yaptığı araştırmaları da okuyucuyla paylaşmıştır. Makalenin yazıldığı tarihe kadar olan dokümanları incelemiş ve bir yöntem veya çalışma örneklerine rastlamamıştır. Bunun için yaptığı araştırmaları ve ulaştığı kaynakları da çalışmasına eklemiştir.

Timmer (2022) “How To Vocally Train Transgender Singers: A Thorough Literature Review.” Transgender sesleri eğitime bilgisinin müzik eğitimine girmesiyle beraber ortaya çıkan müfredat ihtiyacıyla ilgili bir çalışma yapmıştır. Transgender öğrencilerin karşılaştığı çok çeşitli sorunlara karşılık ses eğitmenlerinin bu sorunlarla nasıl başa çıkılacağını öğretmesi gerektiğini vurgulamıştır. Transgender öğrencileri eğitirken dikkate alınması gereken unsurları, erilleştirici hormonların vücut ve ses üzerindeki anatomik değişimlerini, dişilleştirici hormonların vücut ve ses üzerindeki anatomik değişimlerini irdelemiştir. Hem transfeminine hem de transmaskülen öğrenciler için ses egzersizlerini, transgender öğrenciler için repertuarın nasıl seçileceğini, ses ortamının nasıl oluşturulacağını tartışmıştır. Transgender bireylerle ses eğitimi konusuyla ilgili araştırmaların ve bilimsel söylemlerin literatür taraması tekniğiyle bir özetini oluşturmuştur.

İlgili araştırmaların sentezi, ses öğretmenlerine ve genel müzik eğitimcilerine, transgender öğrencilerin nasıl destekleneceğini ve eğitileceğini anlamalarına yardımcı olabilmek adına yazılmıştır.

BÖLÜM IV

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli ve deseni, evren ve örnekleminin yanı sıra araştırmada kullanılan verileri toplamak için hazırlanan araçlar, verilerin toplanması, toplanan verilerin çözümlenmesi ve analizi açıklanmaktadır. Araştırma konusu olan olay ve durumların kendi ortamlarında Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanılarak incelenmesi ve gerçekçi bir şekilde ortaya konularak elde edilen verilerin raporlaştırıldığı araştırma yöntemlerine nitel araştırmalar denmektedir (Creswell ve Cresswell, 2017; Şen, 2005: 347).

Bu çalışmanın amacı, transgender erkeklerin hormona bağlı ses değişimleri ve müzikal performansları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu bağlamda, araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğini kullanarak, transgender erkeklerin bu konudaki deneyimleri derinlemesine anlamak ve mevcut bilgileri artırmak hedeflenmiştir.

4.1 Araştırma Deseni

Bu araştırma: “Transgender erkeklerin hormon kullanımına bağlı seslerindeki değişimin müzikal performanslarına etkisini incelemek için hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda biçimlendirilen araştırma deseni, ilgili alandaki yurt içi ve yurtdışı kaynakların taranması ile başlamıştır. Bu araştırmanın yürütülmesinde nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın deseni olarak durum çalışması (Case study) seçilmiştir. Durum çalışmaları bir veya birden fazla olayın, ortamın, grubun, programın derinlemesine incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2020: 24) “Durum çalışmaları bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek, bir olaya ilişkin olası açıklama getirmek, bir olayı değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır” (Büyüköztürk vd., 2020: 24). Araştırmada kullanılan durum çalışması türü açıklayıcı/Tanımlayıcı Durum Çalışmasıdır (Illustrative Case Studies). Bu çalışmalar betimseldir, özellikle okuyucunun bir program hakkında sınırlı bilgisi olduğunda buna benzer başka verileri yorumlamaya yardımcı olur (Aytaçlı, 2012; 3).

Araştırmada çalışılan durum “Transgender erkek bireylerin cinsiyet uyum sürecinde hormon kullanımına bağlı ses değişimlerinin” müzikal performansa etkisi konu başlığıyla ele alınmıştır. Durum çalışmaları hem nitel hem de nicel veya iki yöntemin birlikte kullanılmasıyla yapılabilmektedir. Her iki yaklaşımda da araştırmanın amacı belirli bir duruma ilişkin sonuçları ortaya koymaktır. Bir veya birden fazla durumun derinlemesine araştırılması nitel durum çalışmalarının en temel özelliğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 70).

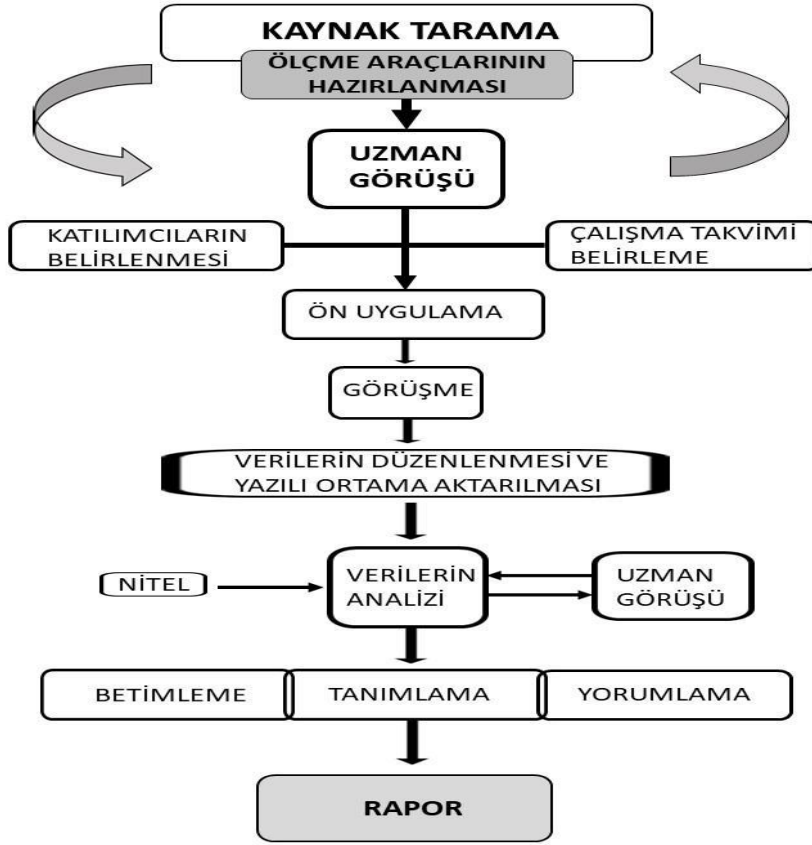
Çalışmada “transgender bireylerin hormon sürecinde” yaşanan değişimleri ‘ses ve müzik performansı’ yönü ele alınmıştır. Literatür taraması ve ön alan araştırılması veri toplama aracı olarak kullanılması tasarlanan, yer alması gereken temel soruların oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda kararlaştırılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği doğrultusunda alana ilişkin soru havuzu iki katılımcı grubu için de ayrı olmak üzere oluşturulmuştur. Taslak olarak oluşturulan veri toplama araçları uzman görüşüne sunulmuştur ve gerekli görülen yerlerde değişiklikler yapılmıştır. Üniversite düzeyinde eğitim veren bir ses eğitimcisinin ve eğitim bilimleri bölümlerinde görev yapmakta olan bir eğitimcinin uzman görüşü görüntülü görüşme ve elde edilen verilerin yazıya dökülüp uzmanlara e mail yoluyla ulaştırılması biçiminde alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler için oluşturulan veri toplama araçları transgender bireyler ve öğretmenler için iki ayrı soru seti biçiminde hazırlanmıştır. ‘Stewart ve Cash’e (1985) göre görüşme, önceden belirlenen ve ciddi bir amaç için yapılan soru sorma ve yanıtlama biçiminde karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 127). Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminde araştırmacı gerekli gördüğü takdirde ek sorular sorma, soruların sırasını ve yapısını değiştirme özgürlüğüne sahiptir asıl amacı araştırma problemiyle ilgili tüm boyutların kapsadığından emin olmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 130). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde Araştırmacının önceden hazırladığı belirlenmiş sorularla görüşme gerçekleştirilir (Yapılan görüşme esnasında sorulan soruların biçiminde ve sırasında değişiklik yapılabilmesi, soru eklenip çıkartılabilmesi araştırma konusunun transgender bireyler açısından hassas bir noktası olması bağlamında veriye ulaşmada kolaylık sağlanacağından yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir (Karataş, 2017: 77). Transgender bireylerle daha öncesinde çalışma deneyimine sahip öğretmenler ve trans bireylerle çalışma deneyimine sahip olmayan öğretmenler için ortak bir öğretmen ölçeği hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin sağladığı soru ekleme ve çıkarma özelliğinden faydalanılarak öğretmen görüşme soruları ölçeğinin ilgili sorularının ilgili öğretmenlere sorulabilmesine imkan sağlamıştır.

Şekil 5. Araştırma kapsamındaki veri toplama süreci

Elde edilen veriler nitel analiz yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Değerlendirmede betimsel analiz kullanılmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirmesi ve yorumlanması aşamasında sonuçları literatürdeki ilgili araştırmaların sonuçları da gözetilerek yapılmıştır.

Yurt içi ve yurtdışı kaynakları taranmış kaynaklardan ölçme araçlarında kullanılacak temalar çıkarılmıştır. Belirlenen temalar çerçevesinde görüşme soruları hazırlanmış ardından uzman görüşü alınıp düzenlenerek pilot uygulamaya geçilmiştir. Uzman görüşü alma aşamasında oluşturulan taslak sorular ses eğitimi veren bir uzman ve eğitim bilimleri bölümünden bir uzmanla yapılan görüşmeler sonucunda revize edilmiştir. Yapılan pilot uygulama ardından örneklem grubu belirlenmiş ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Açık uçlu veriler nitel olarak çözümlenmiş elde edilen veri seti yazıya dökülerek belgelenmiştir. Oluşturulan dokümanlar uzmanlarla yapılan görüşmeler doğrultusunda analizde kullanılacak temalara ulaşılmıştır. Çıkarılan sonuçlar betimsel analiz tekniğiyle tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Son aşama olarak veriler raporlaştırılmıştır.

(Canbay, 2007: 48)

Şekil 6. Araştırma sürecinde izlenen aşamalar.

4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini sesini profesyonel veya amatör olarak kullanan ve hormon tedavisi gören transgender erkekler ve eğitim fakültesi, konservatuar veya özel kurumlarda ses eğitimi veren 9 ses eğitimcisi oluşturmaktadır. Evrenin büyüklüğü göz önüne alındığında araştırmaya katılan 10 trans birey ve 9 ses eğitimcisine evreni simüle eden örneklem grubu yerine çalışma grubu denilmesi uygun bulunmuştur. Araştırmaya katılan transgender erkeklerin testosteron hormonunu enjeksiyon şeklinde aldıkları unutulmamalıdır. Diğer formlarda hormon alan bireylerle benzerlik kurmak doğru olmayan anlamlara yol açabileceğinden çalışma grubundaki bireylerin testosteronu alma şekillerinin sonuç ve bulguları etkileyebilme durumları göz önünde bulundurularak bulguların bu örneklem grubu ve bu testosteron kullanım yöntemi için olduğu bilinmektedir. Profesyonel olarak müzik yapan bireylere ulaşabilmek adına çalışma grubu Türkiye ile sınırlı tutulmamıştır. Bu bağlamda çalışma grubu için profesyonel, amatör, öğretmen ve hobi amaçlı şarkı söyleyen ve çeşitli yaş gruplarında transgender erkekler seçilmiştir. Katılımcı seçiminde, hormona

bağlı ses değişimleri gözlemlenebilmesi adına en az 6 ay süresince hormon kullanan transgender erkekler araştırma kapsamına dahil edilmiştir. En kısa süre 6,5 ay en uzun süre 13 yıl olmak üzere geniş bir zaman dilimine yayılmış kullanım deneyimi örnekleri elde edilmiştir. Şarkı söyleyen transgender erkek bireylere ulaşmak adına yurtdışındaki ve yurt içindeki STK'lerden LGBTİ derneklerinden, sosyal medya gruplarından ve trans koro topluluklarından yardım alınmıştır. Bu bağlamda, çalışmaya 5 Türk, 2 Fransız, 2 ABD vatandaşı, 1 Kanada vatandaşı olmak üzere 21-49 yaş arası profesyonel, hobi veya amatör olarak şarkı söyleyen 10 transgender erkek dahil edilmiştir. Katılımcı seçiminde uygun çalışma grubu büyüklüğünü sağlamak için örneklem seçiminde keyfiyetten kaçınılmıştır. Eğitimci katılımcı grubuna ulaşabilmek adına eğitimcilerin okul e postaları, irtibat numaraları ile iletişime geçilmiştir. Çeşitli ses eğitimcilerinin ders verdikleri sitelerdeki eğitimcilere e posta yoluyla ulaşılmıştır. Konunun hassaslığı göz önünde bulundurulduğunda çalışma grubunun gönüllü olarak çalışmaya katılan eğitimcilerden oluştuğu ifade edilebilmektedir. Eğitimcilerin konservatuar, eğitim fakültesi ve özel kurumlarda eğitim veren ses eğitimcilerinden oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte, çalışma grubu küçük olduğundan, sonuçların genelleştirilmesi sınırlı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 1

Transgender birey örneklem grubuna ilişkin yaş verileri

YAŞ	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
20-25		22	25							21	3	30
26-30				26			26	29	28		4	40
31-36					32						1	10
36-40											0	0
41-45	45										1	10
46-50						49					1	10
TOPLAM						10					10	100

Tablo 2

Transgender birey örneklem grubuna ilişkin hormon kullanılan süre ile ilgili veriler

SÜRE	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
6ay-1yıl		7 ay						9 ay	7 ay		3	30
1-3 yıl			1 y	2.5 y			3 y			2 y	4	40
4-5 yıl											0	0
6-7 yıl	7 y										1	10
8-9 yıl					9 y						1	10
10yıl ve üstü						13 y					1	10
TOPLAM						10					10	100

Tablo 3

Transgender birey örneklem grubuna ilişkin vatandaşlık ile ilgili veriler

VATANDAŞLIK	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Türkiye (T)		T	T	T				T		T	5	50
Fransa (F)							F		F		2	20
ABD (Ab)	Ab				Ab						2	20
Kanada (K)						K					1	10
TOPLAM						10					10	100

Araştırmanın çalışma grubunda transgender erkeklerin yaş aralığı 21 ile 49 olarak görülmekle beraber yaş ortalaması 30,3 olarak bulunmuştur. Katılımcıların %10 amatör, %10'u ders alıyor, %20'si hobi, %30'u müzik öğretmeni, %30'u ise profesyonel olarak ses kullanımı kıstasına göre kategorize edildiği görülmektedir. Katılımcıların %50'sini Türkiye'den, %10'unu Kanada'dan, %20'sini ABD'den, %20'sini Fransa'dan katılanların oluşturduğu tabloda belirtilmiştir. Ayrıca bireylerin hormon kullanım süreleri incelendiğinde 6.5 ay ve 13 yıl arasında olduğu görülmekle beraber hormona başlama yaşları göz önünde bulundurulduğunda 19 ve 37 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 4

Transgender bireylerin müzik ile ilgili olma durumları

SESİNİ KULLANMA NEDENİ	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Amatör şarkıcı (A)								A			1	10
Müzik Öğretmeni (M)		M	M	M							3	30
Profesyonel (P)	P				P	P					3	30
Hobi (H)							H		H	H	3	30
TOPLAM						10					10	100

Müzik ile ilgili olma; katılımcıların müzik ile alakaları bağlamında konan kıstaslara açıklık getirmek bireyin müzik geçmişini aydınlatmada önemli bir faktör olarak görüldüğünden 5 gruba ayrılmıştır. Profesyonel olarak tanımlanan bireyler sahne alıp şarkı söyleyerek hayatlarının sağlayan sanatçılardır. Bu çalışmada profesyonel kategorisinde yer alan bireylerin tümü hayatlarının bir bölümünde veya hala şan dersi almış veya almaktadır. Amatör olarak nitelendirilen bireyler herhangi bir ses eğitimi almamış ancak şarkı söyleyerek para kazanan bireyleri temsil etmektedir. Müzik öğretmenleri müfredat gereği anadal şan olsun olmasın çeşitli ses eğitimlerinden geçmektedirler ve sınıflarda da seslerini aktif kullanmaları mesleklerinin gereğidir bu bağlamda müzik eğitimi almış ve müzik öğretmenliği yapan veya yapmış bireyleri kapsamaktadır. Hobi kıstası ile artık aktif olarak korolarda söylemiyor veya müzik eğitimi almıyor dahi olsa hayatlarının bir döneminde koroda söylemiş, ses eğitimi almış veya hiçbir ders almamış şu anda müzik yaparak para kazanmayan hobi olarak şarkı söyleyen bireyleri ifade edilmektedir. Ders alıyor kıstası bireyin hali hazırda ses eğitimi koro eğitimi vb. eğitimleri alıyor olduğu çeşitli müzik eğitimi kurumlarından ders aldığı ancak müzik ile para kazanmıyor olmasını açıklamaktadır.

Ayrıca eğitim fakülteleri ve konservatuarlarda ses eğitimi ve koro derslerine giren ses eğitimcilerinin duruma ilişkin bilgi görüş düzeylerini ölçmek adına 9 eğitimci ile görüşme yapılmıştır.

Tablo 5

Eğitmen katılımcı grubuna ilişkin demografik veriler

		Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	f	%	
CİNSİYET	Kadın (K)	K	K		K	K	K			K	6	66,6	
	Erkek (E)			E				E	E		3	33,3	
MESLEK, KIDEM (YIL)	1-10			10			4				2	22,2	
	11-20		14		16	17		20			4	44,4	
	21 ve Üzeri	21							28	24	3	33,3	
EĞİTİM VERİLEN KURUMLAR	Eğitim Fakültesi (EF)	EF	EF					EF	EF		4	44,4	
	Konservatuar (KO)			KO	KO	KO				KO	4	44,4	
	Koro (K)	K		K				K	K	K	5	55,5	
	Özel Kurum (Ö)						Ö				1	11,1	
TOPLAM												9	

Görüşme yapılan 9 eğitmenin %66,6'sını kadın, %33,3'ünü erkek eğitmenler oluşturmakta, bu eğitmenlerin mesleki kıdem yılının 11-20 yıl aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu eğitmenlerin ders verdikleri kurumlar göz önünde bulundurulduğunda %44,4'ü eğitim fakülteleri müzik öğretmenliği bölümlerinde, %44,4'ü konservatuar opera bölümlerinde %11,1'i ise özel bir eğitim kurumunda çalıştığı görülmektedir. Ayrıca çalıştığı kurumda veya özel bir topluluk çalışması olarak koro yöneten ve/veya koro derslerine giren eğitmenler katılımcı grubunun %55,5'ini oluşturmaktadır.

Görüşme yapılan eğitmenlerden bazılarının transgender ve eşcinsellik kavramlarını birbirine karıştırdığı görülmüştür. Görüşülen eğitmenlerden alınan dönütlerden yola çıkılarak tezin kavramsal çerçevesinde cinsiyet ve cinsel yönelim gibi konuları açıklamak gibi bir gereklilik duyulmuştur.

4.3. Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi

Araştırmada kullanılacak soruları oluşturmak için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi barındıran yazılı

materyallerin analizi doküman incelemesi alanına girmektedir. Yazılı dokümanlar, nitel araştırmalarda kullanılan önemli bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım, 2005: 187-188). Youtube, Instagram vb. sosyal medya mecralarında yaygın olan transgender erkeklerle ilgili ses değişim videoları taranmıştır. Oluşturulan soru havuzundan benzerlik ve alaka gözetilerek uzman görüşü alınmasıyla birlikte transgender birey görüşmeleri için 10 adet soru ve 18 adet alt soru belirlenmiştir. Eğitimci görüşlerinin alınması adına literatür taranarak 9 adet soru ve 3 adet alt soru hazırlanmıştır. Ayrıca görüşülecek birey bulmak için yapılan araştırma esnasında taranan makalelerin yazarlarından bazılarına e-mail yoluyla ulaşılmış ve konu hakkındaki fikirlerine başvurulmuştur. Bireylerle iletişim kurmak adına yurt içindeki ve yurtdışındaki çeşitli sivil toplum kuruluşları, sosyal medya hesapları, online eğitim siteleri ve transgender birey korolarıyla (yurtdışındaki) sosyal medya ve e-mail üzerinden iletişime geçilmiştir.

Veri toplama sürecinde, katılımcıların görüşlerini toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme tekniği katılımcılara sorulan konuyla ilgili sorular doğrultusunda bilgi alınmasıdır. Örneklem grubunun büyüklüğü ve konular, araştırma konusuna ve amaca bağlı olarak belirlenmektedir. Bireylerin tepkileri, mimikleri ve konuşmanın doğal akışı sayesinde derinlemesine gözleme imkân sağlayan bir yöntemdir (Aziz, 1994: 84). Nitel çalışmalarda görüşme tekniği diğer veri toplama teknikleriyle beraber kullanılabilir. Bu çalışmada görüşme tekniği ve doküman analizi birlikte kullanılmıştır. Rossman ve Rallis (2011) Nitel araştırmalarda derinlemesine görüşmenin gerekli olduğunu böylece katılımcının dünyaya bakış açısının öğrenilebileceğini belirtmişlerdir. Görüşme yöntemi deneyimlerin, tutumların, düşüncelerin, yorumlanmasına olanak sağlar, gözlemlenemeyen zihinsel algılar ve tepkiler gibi unsurların anlaşılmasına çalışılmasını amaçlar. (Yıldırım ve Şimşek, 2005)

Araştırmanın problem ve alt problemlerini yansıtacak görüşme formunun oluşturulması önem arz etmektedir. Araştırmanın alt problemlerine yönelik oluşturulan soru havuzundan çalışmanın amacına en uygun olanlar seçilmiştir. İlgili kaynaklar görüşme sorularını hazırlamak için incelenmiş ve temalar belirlenmiştir. Alan uzmanlarına danışılarak görüşleri alınmış ve kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Uzman görüşü alınarak sorular düzenlenmiş ve pilot uygulamadan sonra belirlenen örneklem grubuna uygulanmıştır.

4.4. Verilerin Toplanması

Yukarıda belirtilen görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanmış görüşme soruları pilot uygulamadan sonra belirlenen örneklem grubuna uygulanmıştır. Görüşmeler 2023 yılının Ocak-Mayıs aylarında gerçekleştirilmiştir.

Görüşülen katılımcılardan 1'i eğitimci 1'i transgender erkek birey olmak üzere 2'si ile yüz yüze, 8'i eğitimci 9'u transgender erkek birey olmak üzere 17 katılımcıyla Zoom üzerinden çevrimiçi gerçekleştirilmiştir. Bireyin kendini rahat ve güvende hissettiği ortamda kalabilmesi, ilk kez tanıştığı yabancı bir bireyle konuşurken gerilmemesi ve kendini rahatça ifade edebilmesi adına görüşmelerin çevrimiçi ortamda yapılması tercih edilmiştir. Ayrıca katılımcıların hepsinin aynı şehir veya ülkede olmamaları sebebiyle çevrimiçi görüşmelerin zaman mekân farketmezsizin yapılabilir olma özelliğinden faydalanılmış ve çalışma için veriler toplanmıştır. Görüşülen katılımcıların hepsine öncesinde çalışmanın amacı nerede nasıl kullanılacağı ve içeriği hakkında bilgi verilip ardından "Bilgilendirilmiş Onam Formu" imzalatılmıştır. Koşulları uygun 10 transgender erkek ve 9 eğitimci ile gerçekleştirilen görüşmeler ortalama 20 ile 60 dakika sürmüştür. Yüz yüze görüşmelerde telefon ile ses kaydı alınmış, Zoom üzerinden yapılan görüşmelerde görüşmeler sesli ve görüntülü olarak kaydedilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde çevrimiçi görüşmelerdeki katılımcıların yüz yüze görüşmelere göre daha rahat davranışları dikkat çekmiştir bununla birlikte araştırmaya Türkiye'den katılan 2 transgender erkek birey kameralarını açmak istememiştir. Kaydedilen görüşmelerin deşifresi yapıp yazıya geçirilmiştir. Her katılımcıya ait bir görüşme metni oluşturulmuştur. Oluşturulan görüşme metinleri düzenlenerek aynı ortamda görülebileceği bir formata dönüştürülmüştür. Verilerin elde edilmesinin ardından analiz aşamasına geçilmiştir.

4.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Ölçeğin ölçmesi gereken özelliği doğru ölçebilmesi geçerlik olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 281). Aynı zamanda bir ölçme aracının ölçmeyi hedeflediği özelliği, farklı bir özellikle karıştırmadan doğru olarak ölçebilme derecesine geçerlik denmektedir (Tekin, 1977 akt Balcı, 2021: 116; Büyüköztürk vd., 2020: 121). Nitel araştırmalarda geçerlik kavramı ise araştırmacının ölçmek istediği özelliğın tarafsız ve

yansız bir biçimde gözlemlenmesi anlamını taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 281) Ulaşılan sonuçların doğruluğunun teyit edilmesi için uzman görüşünün alınması da yaygın olarak kullanılan yöntemler arasında gösterilebilmektedir. Yıldırım ve Şimşek'e (2021) göre nitel araştırmaların yapısı gereği araştırmacının esnek olabilmesi, araştırma esnasında değiştirilebilir sorular, ek görüşmeler, yüz yüze görüşmelerle elde edilen ayrıntılı bilgiler, elde edilen bilginin teyiti için alana geri gidebilme gibi özellikler geçerliğin sağlanmasında pozitif rol oynayan etkenlerdir. Betimsel analiz kullanılan çalışmalarda görüşülen bireylerden alıntıya yer vermenin ve bu görüşmelerden elde edilen verinin raporlaştırılması geçerlik için önemli rol oynamaktadır. İç geçerlik elde edilen bulgular, yapılan yorum ve çıkarılan sonuçların tutarlı olması olarak belirtilirken dış geçerlik araştırmanın genellenebilirliğiyle ilişkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 283). Bahsedilen genelleme nicel araştırmalarda olduğu gibi tanımlanmamalıdır. Nitel araştırmaların genellenmesi deneyimler ve örnekler bağlamında dolaylı yoldan yapılmaktadır. Bu araştırmada geçerliğin sağlanması için yapı geçerliği kullanılmıştır. Yapı geçerliği ölçülmek istenen olgunun literatüre dayandırılarak geçerlik sağlanmasıdır (Balcı, 2021: 118).

Balcı (2021: 119) geçerlik ve güvenilirlik ilişkisini şöyle özetlemektedir; güvenilirlik arttıkça geçerlik de artmaktadır ancak geçerliğin artması güvenilirliği de aynı oranda arttırmamaktadır çünkü etkisi altında olduğu başka değişkenler de mevcuttur. Güvenirlik elde edilen sonuçların tekrar edilebilirliğiyle ilgili bir kavramdır. Yıldırım ve Şimşek (2021: 255) güvenilirliği, elde edilen bulguların aynı ortam sağlandığında başka bir araştırmacı tarafından da elde edilebilirliği ile ilişkilendirilmiştir. Duyarlılık, kararlılık ve tutarlılık araştırmanın güvenilirliğinin üç farklı anlamını tanımlamaktadır (Büyüköztürk vd., 2020: 112)

Araştırmanın deseni, veri toplama araçları, katılımcıları, verilerin toplandığı süreç, elde edilen verinin çözümlenmesi ve yorumlanması, bulguların düzenlenip raporlaştırılması tutarlı, ayrıntılı ve anlaşılır bir biçimde tanımlanmaya özen gösterilmiştir. Araştırmada geçerliği arttırmak için uzman görüşü ve elde edilen bulguların literatürdeki bilgiyle kıyaslanması veya karşılaştırılması yoluna gidilmiştir.

Araştırmacı çalışmanın veri toplama araçlarının planlanması, geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarında nesnel bir tutum sergilemiştir. Uygulama esnasında katılımcıya

müdahale edilmemiştir konu dışında kalan gözleme dayalı verileri ise nitel araştırmalarda araştırmacının da bir kaynağı olduğu görüşüyle kendi özel algılarını nesnel bir yaklaşımla rapora yansıtıma çalışmıştır. Bu durum araştırmacının süreçteki rolü düşünöldüğünde sorun olarak görölmemekle beraber geçerlik ve güvenilirliği arttıran bir etmen olarak değerlendirilmiştir.

4.6. Verilerin Analizi

Yapılan her araştırmada elde edilen düzensiz istatistiksel verilerin sınıflandırılarak işlenmesi araştırma teknikleri genel kurallarındandır (Aziz, 1994: 141). Elde edilen verilerin analizine başlamadan önce, nitel araştırmalarda elde edilen veri setinin analizinin nasıl yapılacağına dair alan yazın incelenmiştir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda, nitel çözümlenimin araştırmacının esnek, yaratıcı olması ve kendine özgü çıkarımlarda bulunması çalışma için gerekli görölmektedir (Patton, 1987). Nitel araştırmalarda farklı kaynaklardan elde edilen (Görüşme, gözlem, doküman analizi vb.) veriler incelenir ve kodlanır. Nitel araştırmaların ana materyallerini “Kodlama” ve “Kod listeleri” oluştırmaktadır. Kodların bilgisayar yardımıyla ayrıştırılması işlenebilirliğini kolaylaştırmaktadır. Araştırmada toplanan verilerin tümüne her ihtiyaç duyulduğunda ulaşılmasının mümkün olmamasından dolayı ulaşmanın verilere ulaşmanın kolaylaşması bu yöntemle sağlanabilmektedir (Miles-Huberman, 1994: 242). Kodlamaların dikkatle sentezlenmesiyle bulgulara ulaşılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2020: 258). “Nitel araştırmalarda genellikle istatistiksel veriler yerine betimlemeler kullanılır” (Büyüköztürk vd., 2020: 258). Çalışma sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Birey ve eğitmen görüşmelerinde sorulara verilen cevaplardan elde edilen benzer görüşler aynı tema başlığı altında kodlanmıştır. Gerekli görölen yerlerde birbir alıntılar yapılarak ilgili temanın daha açıklayıcı olması sağlanmıştır.

Araştırmacı kod listesini oluştırmak için önce taslak kod listesi oluşturmuş ardından veri setini kodlanması ve taslak kod listesinin düzenlenmesi yoluna gitmiştir. Kod listesinin oluşturulması için literatürdeki veriler incelenerek elde edilen kodlar anlamlı birimler halinde sınıflandırılmıştır.

BÖLÜM V

BULGULAR VE YORUM

5.1. Transgender Bireylerle Yapılan Görüşmelerin Analizi

5.1.1. Transgender Bireylerin Müzikle İlgili Olma Durumu

Tablo 6

Transgender bireylerin müzikle ilgili olma durumu

MÜZİK İLE İLGİLİ OLMA DURUMU	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
AMATÖR (A)								A			1	10
MÜZİK ÖĞRETMENİ (M)		M	M	M							3	30
PROFESYONEL (P)	P				P	P					3	30
HOBİ (H)							H		H	H	3	30
TOPLAM						10					10	100

Araştırmaya katılan bireylerin müzik ile ilgisi incelendiğinde beş farklı kategoriye ayrıldığı görülmüştür bunlar; profesyonel, hobi, müzik öğretmeni, amatör ve ders alıyor olarak sıralanabilmektedir. Profesyonel olarak müzik yapan bireyler incelendiğinde bu kategoriye uyan üç birey gözlemlenmektedir (K1, K5 ve K6). Bu kategorideki bireyler ses eğitimi almış, almakta ve profesyonel olarak şarkı söyleyerek yaşamlarını sürdürmektedirler.

“Profesyonel olarak bu işi yapıyorum. Çok uzun zamandır korolarda söylüyorum ve şimdi kendi şovumu yapıyorum, aynı zamanda tekrar okula döndüm master yapıyorum ve ses eğitimi alıyorum.” (K1)

K5 Almanya’da opera ve konserlerde sahne alan bir sanatçıdır görüşmede Michigan üniversitesinde lisansını bitirdiğini belirten birey hormon almayla ilgili en büyük korkusunun müzik yaşamına etkisi ve sesini kaybetme korkusu olarak ifade etmiştir.

“Hormonlara başlamanın önündeki en büyük engel, sesimi kaybetme korkusuydu, çünkü hormonlara başladığım sırada neredeyse hiç araştırma yoktu ya da bulabildiğim hiçbir şey yoktu ve başka bir trans insan bulamadım.” (K5)

K6 18 yaşından itibaren sahnelere çıkan ve albüm kontratı olan bir müzisyendir müzikle ilişkisi profesyonel seviyededir ve bundan maddi kazanç sağlamaktadır. Uzun yıllar folk ve rock müzik yaptığını ancak müzik okuluna gitmediğini ifade etmiştir.

“Küçük bir çocukken bile müzik yapıyordum. Her zaman bir müzisyen olmak istemişim. Babam da bir müzisyendi ve benim bütün akrabalarım, bütün ev halkı bir şekilde müzikle ilgiliydi. ...ben, Erkek kardeşim ve kız kardeşim. Müzikte ilgilendik. Ben ve erkek kardeşim profesyonel olarak müzik yapıyoruz. Kız kardeşim de çok çok iyi seviyede saksafon çalıyor uzun zamandır. Müzik her zaman. Hayatımın bir parçası oldu.” şeklinde ifade etmektedir.” (K6)

Müzik öğretmeni olarak ‘müzik ile alakasını’ açıklayan bireylerin hiçbirinin anadal eğitimi olarak şan seçmemesi sebebiyle lisans eğitiminde koro ve bireysel ses eğitimi dersleri dışında ses eğitimi alamamıştır. Bununla birlikte üçünün de koro müziğini sevdiği gözlemlenmiştir (K2, K3, K4) Küçük yaşlardan itibaren korolarda söylediğini ifade eden K4 lisans seviyesinde eğitim görürken korolara katılmak istediğini ancak durumunda ötürü ait hissettiği grupta söyleyemediğini bu nedenle koroya alınmadığını ifade etmiştir.

“GSL ve müzik öğretmenliği mezunuyum...Ben küçükken konservatuarın çocuk korosunda yıllarca söyledim çok da severim koro müziğini. Öncesinde bir ses disforim yoktu aslında... Bölüm korosunda söylemeyi çok istedim bir de yüksek lisans yapmayı o dönem hormon kullanmamıştım tabi daha ama görünüşüm çok farklı değildi. Beni hiçbir zaman koroya istemediler.” (K4)

K3 müzik öğretmenliği okuduğunu ve hormon süreci öncesinde de çeşitli korolarda görev aldığını belirtmiştir. Hormon öncesinde sesini aktif kullanan birey sesini kullanmaya negatif etki edecek bir ses disforisinin olmadığını belirtmiştir.

*“GSL mezunuyum şu anda müzik öğretmenliğinden yüksek lisans yapıyorum. Koro müziğini de çok severim hatta bir koro var *** onda da söyledim. Birkaç yarışmaya da katılmıştım hormon öncesinde.” (K3)*

Kendini müzik öğretmeni olarak tanımlayan diğer bir katılımcının müzik geçmişi ile ilgili sorulan soru üzerine ses disforisinin olmasının onu şarkı söylemekten alıkoyduğu ve bu sebeple her ne kadar lisans eğitiminde bireysel ses eğitimi dersi almış olsa da şarkı söylemeye yeni başladığı görülmektedir. Yaptığı yorum şu şekildedir;

“GSL okumadım ama müzik öğretmenliği okuyorum. Şarkı söylemeye yeni yeni başladım diyebilirim eskiden sesimi sevmezdim ses disforim vardı koroda bile söylerken sanki başkasından dinlesem böyle duyulmasını beklerdim diye söylüyordum çıkan sonuca odaklanıyordum kendi sesimmiş gibi değil de sanki başkasını dinliyormuşum gibi...” (K2)

Öğretmen grubundaki bireylerin ortak noktası koro müziğini sevmeleri ve anadal olarak şan seçmemeleri gösterilebilir. Görüşmelerin yapıldığı süreçte K2 lisans eğitimi, K3 yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. K4 ise mezun olduğunu ancak kimlik davası açamaması ve kimliğindeki cinsiyet bölümünün cinsiyet ifadesine uymaması sebebiyle atanamadığını, özel kurumlarda ders verdikten sonra yakın bir zamanda meslek değiştirdiğini belirtmiştir.

Müzik ile ilişkisini hobi olarak tanımlayan üç birey bulunmaktadır (K7, K9, K10). K10 ve diğer iki birey arasındaki temel fark K7 ve K9 hayatının bir döneminde ders alması ve K10 hormon kullanımı öncesinde kendisinde ses disforisi olduğunu belirtip hormon etkisiyle sesinde değişimler meydana gelmesiyle şarkı söylemeye başlaması ve ders almamış olması olarak gösterilebilir. Bununla birlikte üç birey de müzik yaparak para kazanmamaktadır ve şarkı söylemeyi hobi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki K9 ileride kendisi için bir müzik kariyeri istediğini belirtmiştir ve müzikle ilgisini hobi olarak tanımlayıp aktif olarak ders alan tek bireydir (Hobi grubu içinde).

“Hobi olarak yapıyorum. Çocuklarla çalışıyorum bazen onlarla çalışırken de söylüyorum. Bunun dışında boş zaman aktivitesi diyebilirim. Eskiden korolarda söylerdim. Okuduğum okulda dersler alırdık ve 10 yaşımdan 17 yaşına kadar konserlere ve turnelere çıktım.” (K7)

“Şu an hobi ama dersler alıyorum ve profesyonel olmak istiyorum. Başarır mıyım bilmiyorum ama bunun için çalışıyorum. Şimdi bulunduğum yerde bir halk okuluna kabul edildim müzik eğitimi alıyorum... evet eskiden de söylüyordum hatta bütün gün söylüyordum tek başıma ama gitar çalmıyordum obua çalıyordum ebeveynlerim yüzünden. Şarkı söylüyordum ama insanların içinde söyleyemiyordum çok utanıyordum bu yüzden profesyonel olmayı düşünmedim belki de.” (K9)

‘‘Tamamen amatörüm diyebilirim öncesinde (Hormon) ses disforim vardı ama şu an arkadaş ortamında söylüyorum ve sesim çok hoşuma gidiyor... ileride ders alabilirim diye düşünüyorum bazen.’’ (K10)

Hobi olarak gruplandırılan bireylerde ayrıca dikkat çeken bir diğer husus ise K7 cinsiyet uyum sürecine girdikten sonra şarkı söylemeyi bırakmasıdır. Kendi ifadesine göre ses değişiminden bağımsız olarak kişisel hayatında yaşadığı olayların da etkisiyle stresli dönemler geçirdiğini belirten birey bu süreçte eskisine nazaran çok daha az şarkı söylediğini ve eskiden sıkça katıldığı koro çalışmalarını gibi etkinliklere de katılmadığını ifade etmiştir. Birey koro müziğini sevdiğini ve sesi tamamen oturduktan sonra tekrar koroda söylemeyi düşüneceğini ayrıca belirtmiştir bu konu daha sonraki başlıklarda detaylı işlenecektir.

Amatör kıstasında değerlendirilen K8 müzik geçmişi ile ilgili bireyin profesyonel olarak değil ‘‘amatör’’ kıstasında değerlendirilmesinin başlıca sebebi şarkı söyleme bağlamında hiçbir ders almamış olması ve teknik ifadelerindeki yetersizlik olarak belirtilebilir. Sahne aldığı belirtmesi üzerine hobi olarak değerlendirilemeyecek olmasından ötürü amatör şarkıcı kıstasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Tanımlaması şu şekildedir;

‘‘Yarı profesyonel diyebilirim. Zaman zaman sahne alıp para kazanıyordum ama açıkçası hiç ders almadım... Ben daha çok yalnız söylemeyi seviyorum sahne aldığım zamanlarda da gitar çalıp söylerdim grup olarak söyleme fikri koro vs. bana pek uymuyor.’’ (K8)

Müzik ile ilişkileri incelendiğinde örneklem grubunda çok çeşitli dağılımlar söz konusu olmaktadır. Örneklem grubunun çeşitliliğinin konunun incelenmesi bağlamında verimli olacağı düşünülmüştür. Araştırmaya katılan 10 bireyin 3’ü profesyonel olarak şarkı söyleyip bununla yaşamını sürdürmektedir. Üç birey de ses eğitimi almış ve/veya almaktadır.

Katılımcı 3 trans birey müzik öğretmenidir hormon öncesinde okulda ses eğitimi almışlardır. Öğretmen olan üç bireyin ikisi (K3 ve K4) öncesinde şarkı söylemelerine engel teşkil eden bir ses disforisi yaşamadıklarını belirtmiş ve hormon öncesinde korolarda şarkı söylemiştir. Öğretmen olan transgender bireylerden biri (K2) hormon öncesinde ses disforisi

yaşadığını ve bu sebeple şarkı söylemekten kaçındığını ve kendi sesini sevmediğini vurgulamıştır.

Hobi grubunda bulunan trans bireylerin ikisi (K7 ve K9) çocuk yaşlardan itibaren müzik yaptıklarını ders aldıklarını belirtmişlerdir. Hobi grubundaki bir birey (K7) hormon öncesinde çocukluğundan itibaren korolarda şarkı söylediğini ancak şu anda eskisi kadar aktif şekilde şarkı söylemediğini ifade etmiştir. Hobi grubundaki bir birey (K9) küçüklüğünden beri müzik dersleri aldığını ve şarkı söylediğini belirtmiş ancak topluluk önünde söyleyecek cesareti hormon terapisi sonrasında bulduğunu ifade etmiştir. Hobi grubundaki diğer bir birey (K10) katılımcılar arasında müzik ile ilgisi en kısıtlı olan bireydir. Tamamen amatör olduğunu belirten birey hormon öncesinde ciddi bir ses disforisi yaşadığını ve bu sebeple şarkı söylemediğini hormon terapisiyle birlikte sesindeki değişimlerden sonra sesini sevdiğini ve hobi olarak evinde ve arkadaş ortamında söylemeye başladığını ifade etmiştir. Bununla birlikte ileride ders almayı düşündüğünü eklemiştir.

Araştırmaya katılan 10 transgender bireyden sadece biri (K8) amatör olarak tanımlanmıştır. Amatör tanımı amatör şarkıcı olarak genişletilebilmektedir. Gitar çalıp şarkı söyleyerek para kazanması bağlamında hobi grubundan ayrılmaktadır. Hiçbir ders almaması sebebiyle bu kategorizasyona girmiştir. Birey (K8) gitar çalıp şarkı söyleyerek para kazandığını ancak hormon terapisi sonrasında sesinde yaşadığı değişimlerden ötürü çok zorlandığını ve bu sebeple istemeyerek sahne almayı bıraktığını belirtmiştir.

Transgender bireylerin müzik ile ilişkileri yukarıda açıklanmıştır bulguların devamında müziğin çeşitli alanlarıyla ilgileri hususunda sorular da sorulmuştur. Bu sorular koro müziğini de içinde barındırmaktadır. Koro topluluk halinde birlikte şarkı söyleme eylemidir. İnsanların birlikte şarkı söylemek amacıyla toplanması takım ruhunu ve birlikteliği sağlamaktadır. Farklı özellikteki insanların bir bütün olarak şarkı söylemesi durumu, koro aracılığıyla iletişim kurulması ve tek bir kişi gibi söyler vaziyette kabul görmesidir (Durrant, 2003 akt Çevik, 2015: 13). Bundan hareketle toplum tarafından ayrımcılığa maruz kalan transgender bireylerin toplumun bir bölümünü de yansıtan koro içerisinde var olmaları bireyi çeşitli yönlerden etkileyebilmektedir. Bu etki kabul edilme vb. pozitif etkiler olabileceği gibi geleneksel ve cinsiyetçi yapısı gereği transgender bireylerin olumsuz deneyimler yaşamasına da sebebiyet verebilmektedir.

Tablo 7

Transgender bireylerin koro geçmişi

KORODA SÖYLEME DURUMU	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Evet (E)	E	E	E	E	E		E				6	60
Hayır (H)						H		H		H	3	30
Hayır Ama İsterim (HA)									HA		1	10
TOPLAM						10					10	100

Katılan transgender bireylerin 6'sı (K1, K2, K3, K4, K5 ve K7) görüşmelerin yapıldığı tarihten önce çeşitli korolarda söylediğini ifade eden trans bireylerden oluşmaktadır. Korolarda söylemediğini ve söylemeyi düşünmediğini ifade eden trans bireylerin (K6, K8, K10) bu duruma müzik tarzlarına uymamasını ve kişisel özelliklerini (İçine kapanık olmalar vb.) sebep olarak gösterdikleri görülmüştür. Gelenekçi bir anlayışla müzik icra etmenin yaratıcılığını etkilediğini belirten bir birey (K6) korolarda yapılan müziğin bu doğrultuda olduğunu ve kendi müziğine uymadığını vurgulamıştır;

“Solo bir sanatçiyim ve böyle olması da benim aslında hoşuma gidiyor çünkü yani yalnız başıma bir performans sergilemeyi seviyorum.... Ben daha çok kulağına ve kalbine güvenen bir müzisyenim. Korolarda daha çok teorik bilgiye de ihtiyaç oluyor...koroda söylemek, daha çok müzik bilgisi, teknik bilgi gerektirdiği için sanırım beni biraz da geren bir şey.... Ben hiçbir zaman bir (müzik) okula gitmedim...” (K6)

Yapısı gereği içine kapanık olduğunu ifade eden bir başka trans birey (K10) korolarda herkesin ortak bir amaçla birlikte söylemesi ve herkesin eşit oranda duyulması özelliğini de kendi uyum sağlayacağı bir durum olmadığını ifade etmektedir.

“Herkesle aynı anda şarkı söylemek istemezdim sanırım içine kapanık biriyim bu konularda o yüzden koroda söylemek istemezdim.”(K10)

K9 daha önce korolarda söylemediğini ancak eğitim aldığı kurumda bir sonraki dönemde koro dersinin olduğunu belirtmiştir. Genel olarak bu süreci heyecanla beklediğini ifade eden trans birey sesindeki değişimler sayesinde olumsuz bir şey düşünmediğini ve pozitif bir deneyim beklediğini aktarmıştır.

“Bir sonraki smestrde koro dersi olacak. Ama uzun zamandır aklımdaydı ve istiyordum. Aslında daha çok gospel korolarına meraklıyım ama bu genel bir koro olacak. Sesim düşündüğümden çok daha fazla pesleşti o yüzden gruplara ayrılma kısmında da sorun yaşamayacağımı düşünüyorum.”(K9)

Müzik ğretmeni olarak gruplandırılan transgender bireylerinin müzik ğretmenliği lisans eğitimi müfredatında koro dersinin bulunması sebebiyle, koro dersi alma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu grupta bulunan 3 bireyden 2’si (K3, K4) lisans döneminde hormon terapisine başlamadıklarını bu sebeple koro dersi ve koro ile ilgili etkinliklerde doğumla atanmış olan cinsiyetleri çerçevesinde değerlendirildiklerini ifade etmişlerdir.  trans birey de koro müziğini sevdiklerini ve koroda bulunmaktan mutlu olduklarını ifade etmektedirler. İki birey (K3, K4) ses disforisi yaşamadıklarını belirtmiştir.

“Küçük yaşlardan beri korolarda söylüyorum ben konservatuvarın ocuk korosundaydım. Lisansa başladıktan sonra da Koroya katılmayı çok istedim okurken de bölüm korosuna ama olmadı maalesef.” (K4)

*“Okulda koroda alto söyledim hatta bir koro var şan hocam yönlendirmişti seni orada anlarlar diye ***’da söyledim.”* (K3)

İfadelerden de anlaşılacağı üzere katılan bireyler koro müziğini sevmekte ve böyle bir toplulukta şarkı söylemeye sıcak bakmaktadır. Bununla birlikte K2 hormon öncesinde ses disforisi yaşadığını bu sebeple öncesinde şarkı söylemeyi çok sevmediğini belirtmiştir. Kendi sesini başka birinin sesi gibi düşündüğünü ve bir mezzo soprano söylese nasıl söylerdi gibi metaforik bir yaklaşımla şarkı söylediğini belirten birey (K2) sesinin değişimini de heyecanla beklediğini sesi tamamen oturduğunda yeni sesiyle koroda söylemek istediğini söylemektedir.

“...şarkı söylemeye yeni yeni başladım diyebilirim eskiden sesimi sevmezdim ses disforim vardı... zor bir dönemden geçtim o yüzden şu an koro derslerine girmiyorum. Sesimin tamamen oturmasını bekliyorum sonrasında koroda söylemeyi çok isterim.” (K2)

Uyum süreci öncesinde korolarda söylediğini ifade eden bir birey (K7) aynı zamanda kendini non-binary olarak tanımladığını belirtmektedir. Bu bağlamda içinde olduğu toplulukta hep garip (Queer) hissettiğini ve bunun onu toplumdaki uzaklaştırdığını ifade etmektedir. Müzikten uzaklaşmasını tümüyle hormona ve geçiş sürecine bağlamamakla beraber bu Binary bakış açısının da kendisini zorladığını ifade etmiştir.

‘‘Bir koroda şarkı söylemeye geri döneceğimden emin değilim ya da bilirsiniz, korolar çok ikili (Binary) ve ben buna (erkekler ve kadınlar gibi) uymuyorum. Beni anlayacak bir topluluk bulabilirsem belki tekrar bir koroda şarkı söyleyebilirim çünkü bu beni gerçekten çok mutlu ederdi.’’(K7)

Korolarda şarkı söyleme bağlamında bireylerin verdiği cevapları incelendiğinde olumsuz cevap veren (Hiç söylememiş ve söylemek istemeyen) 3 birey (K6, K8, K10) bulunmaktadır. Herhangi bir dönemde korolarda söylemiş ve/veya söylemek isteyen bireyler bakımından sonuçlar incelendiğinde 7 birey gözlemlenmektedir. Yapılan görüşmelerde K5 koro ve transgender birey olarak korolarda söylemenin, koronun yapısı gereği bir topluluğun parçası olma, herkesle beraber ve duyulabilir şekilde şarkı söyleme, uyumlu olma gibi özelliklerinin ayrımcılığa maruz kalan transgender erkeklere pozitif etkileri olabileceğini ve olumlu etkileyebileceğini belirtmektedir.

‘‘Bence korolarda şarkı söylemek harika bir deneyim ve genel olarak özellikle trans insanlar için gerçekten sesinizi duyurmak ve gerçekten şarkı söylemek için güçlendirici olabilir...sesinizi gizlemiyorsunuz. Çok duyulabilirsin. Sen koronun bir parçasısın. Bence gerçekten, gerçekten iyi bir deneyim olabilir.’’(K5)

Koro çalışmaları ve ses gruplarının cinsiyet temelli yapılanması görüşmelerde ele alınan diğer bir konudur. Bu bağlamda uyum süreci öncesinde korolarda söyleyen bireylerin çoğunlukla bu konuda sıkıntı yaşadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu konuda görüşmelerden elde edilen genel kanı ses gruplarından bağımsız olarak cinsiyet kimlik ve ifadelerine uygun gruplarda yer almamak, söylemek zorunda kaldıkları grupların tamamının kadın cinsiyetine mensup olduklarının var sayılması ve konser kıyafetlerinin de cisgender temelli feminen yapıda oluşunun bireyleri istemedikleri bir duruma sokmaları olarak gruplandırılabilir. Koro çalışmalarında soprano ve alto gibi çoğunlukla ‘kadın’

koristlerin söylediği gruplara “Hanımlar, kızlar vb.” hitap edilmesi bireyin dışlanmış hissetmesi ve bulunduğu gruba ait hissetmemesi gibi sonuçlar doğurabilmektedir.

“Bu tür şeyler yüzünden kesinlikle bir koroda şarkı söylememeyi düşündüm. Zor seçimler yapmak zorunda kaldım ve bu, diğer insanlarla şarkı söylemeyi bana hayat veren şeyi, dünyada en çok sevdiğim şeyi, yapmamayı ya da belirli gruplarda bulunmamayı düşündüm çünkü sürekli olarak yanlış cinsiyetlendirilmek ve bir şeyler giymeye zorlanmak çok acı verici ve zordu.” (K1)

“Trans farkındalığı asla olmayan bir sınıflandırma. Bence herkesin mutlu hissedeceği bir yer bulunabilir. Trans maskülen, trans feminen, genderfluid ve non-binary bireyler için çok zor bir durum. Herkes cis’miş gibi düşünüyorlar özellikle kıyafetler bile çok ayrımcılık yapıyor.” (K9)

Hormon almış olsun veya olmasın birey cinsiyet kimliğini fark ettiği andan itibaren transgender olarak kendini tanımlayabilmekte ve cinsiyetini hissettiği cinsiyetten ifade etme ihtiyacı duymaktadır. Bu nedenle hormon terapisinden bağımsız olarak bireye sürekli olarak doğumla atanmış cinsiyetine uygun isim ve zamirlerle seslenmek/hitap etmek bireyde cinsiyet disforisini tetikleyebilmektedir. Baskı altında ve sürekli kendini anlatma ihtiyacı hisseden bireylerin kısa süreli veya devamlı olarak koroyu / şarkı söylemeyi bırakmayı düşündükleri görülmüştür.

“Ama genel olarak olduğu gibi, koroların kapalı olduğunu düşünüyorum. Koroların cinsiyet bazlı ayrılması gerekmiyor. Bazı şeyleri ifade etmek için birkaç kelime kullanmak yeterli Sopranolar, Altolar, tenorlar, üsler onun gibi. Bu ses türlerinde cinsiyetler yoktur. Toplumsal olarak cinsiyetlendirilmişlerdir, ama insanlar, bir koroya liderlik eden bir kişinin bayanlar ve baylar gibi ya da "Tamam, kadınlar bunu yapsın" demesine gerek yoktur. Sadece ne demek istediğinizi söylemek için birkaç kelime daha kullanmanız gerekir.” (K5)

“Yapısal olarak bir farklılık var ve hani bu farklılığı da daha güzel bir şeye dönüştürmek için kesinlikle kadın erkek ayrımı olmasına gerek yok korolarda. Ama tabii ki kendimi rahatsız hissettim mi evet hani hormondan önce altolarla beraber söylemek kadın

gruplarının içerisinde olmak rahatsızlık verici miydi kesinlikle vericiydi ya da dış görünüş için kızların arasında durmak rahatsızlık veriyor.”(K3)

Bireylerin korolarda söylerken rahatsız oldukları durumların başında kadın grupları olarak alışıla gelmiş gruplarda söylemek zorunda kalmaları gelebilmektedir. Bununla bağlantılı olan diğer problemler de bu gruplardayken kadın cinsiyet temelinde hitap edilmesi ve kadınsı konser elbiseleri giyme zorunluluğu olarak ifade edilmiştir. Katılımcılardan cinsiyet temelli koro gruplandırmaları hakkındaki düşünceleri istendiğinde cinsiyet temelinde geleneksel isimlendirmeler ve hitapların bireyleri “disforik” hissettirdiği değiştirilebilir olduğu ifade edilmektedir. Konuya ilişkin yapılan önerilerden bir diğeri ise transgender bireylerin her ne kadar seslerine uygun gruplarda söyleseler de konserlerde ve çalışmalarda hissettikleri grupta oturabilecekleri yönündedir.

“Alto söylesem bile en azından tenorlarla oturabilirdim mesela bu benim için bir çözüm olurdu. Ne değiştirdi ki mesela bir sıra geride dursam ve orada alto söylesem. Bence çok çağdışı bir durum bu.” (K4)

Bu konuda yapılmış yorumlardan bir diğeri Kontur tenorların da korolarda alto ve soprano partilerini söylediklerini ses gruplarının cinsiyet belirtmediğini toplumsal kabul edilmişliklerin sonucunda soprano ve altoların kadın cinsiyetini sembolize ettiği görüşünü ifade etmektedir. Ayrıca dikkat çekilen bir diğer konu her ne kadar araştırmanın konusu olmasa da cinsiyet temelli gruplandırma ve heteronormatif kıyafet kodunun birçok insan grubunu etkileyebileceği yönüne odaklanmaktadır.

“Cinsiyete dayalı hitap şekillerini kullanmak için bir sebep görmüyorum. Herkes soprano olabilir Bir kadın, bir erkek de olabilir. Bu yüzden özel grup isimleri var sopranoysanız kadın olmak zorundaymışsınız gibi bir algı var bence bu doğru değil. Burada tenor söyleyen çok kadın var çünkü tenor koristler az. Ama bu tür hitap şekilleri ve cinsiyet gibi konular yüzünden korolarda söylememeyi düşündüğüm zamanlar oldu. Elbise giymeye zorlanmak, yanlış hitap şekilleri çok acı vericiydi. Bu durum sadece transları etkilemiyor örneğin feminen görünmeyen lezbiyenler de bu durumlarda zorluk yaşıyor. Ve koroda bir elbise giymek istemiyorlar, ama giymek zorundalar, çünkü bir soprano ya da Alto olduğunuzda giydiğiniz şey budur.” (K1)

Koroların bütünleştirici olması ve her bir koristin tek bir bütünlük içinde söyleyebilmesi koro müziğinin olumlu yanlarından ancak toksik gelenekselci bakış açısının kimi ayrımcılığa maruz kalan kesimleri ne kadar etkilediğinin fark edilmesi koristlerin koro içindeki uyumlarını belirleyen etmenlerdendir.

“...erkeklerin olduğu alanda durabilir kendini rahat hissedebilmesi açısından diye düşünüyorum. Kıyafetlerde kadınlar elbise giyecekler erkekler böyle giyecekler gibi bir kısıtlama kesinlikle olmaması gerekiyor. GSL mezunuyum yaşadım çok rahatsız oldum o sahneye çıktım. O yüzden bir süre okulda yapılan koro etkinliklerine falan da katılmak istemedim.” (K3)

Toplu söyleme etkinliklerinde bireylerin kişisel farklılıklarını bilerek ortak bir paydada buluşturmak yönetici olarak görev yapan koro şeflerinin ve öğretmenlerinin görevlerindedir bu nedenle transgender bireylerin korolarda yaşadıkları problemlerin çözümü için öncelikle bireylerin rahatsız hissettiği durumların ortaya çıkartılıp bunlara çözüm aranması olumlu sonuçlar elde etmede önemli bir başlangıç noktasıdır. Genel anlamda koro müziği ele alındığında araştırmaya katılan koro müziğiyle ilgili bireylerin yaşadığı problemler incelendiğinde cinsiyet temelli hitap şekilleri, konser kıyafetleri bireylerin cinsiyet disforisine olumsuz etki eden sıkıntılardandır. Diğer bir deyişle bireylerin çözüm odaklı yorumlarında söyledikleri ses gruplarından bağımsız olarak her ne kadar ‘Kadın’ ses gruplarında söyleseler de ‘erkek’ gruplarında oturmak ve konser kıyafetlerinde kendi hissettikleri cinsiyet normlarına uygun giyinme istekleri gözlemlenmektedir. Araştırmaya katılan 10 bireyin 8’i (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9) koro çalışmalarında cinsiyet temelli ses gruplandırmasının kendilerine uymadığını ve rahatsız hissettirdiğini belirtmişlerdir. Diğer 2 birey (K8, K10) ise koro ile ilgili bilgileri olmadığını ve bu konu hakkında yorum yapamayacaklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 8

3. Alt probleme ilişkin bulgular Transgender erkeklerin cinsiyet uyum sürecinde seslerini müzikal anlamda kullanma durumları

HORMON ÖNCESİ MÜZİĞİ												
BIRAKMAYA İLİŞKİN DÜŞÜNCE	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Evet (E)										-	0	0
Hayır (H)	H		H			H	H		H	-	5	50
Hayır Ama Zorunda Kaldım (HB)				HB				HB		-	2	20
Hayır Ama Ara Verdim (HA)		HA			HA					-	2	20
TOPLAM						10					10	100

Görüşmelerde sorulan ‘‘hormon öncesinde şarkı söylemeyi bırakmayı düşündünüz mü?’’ sorusu bireylerin ayrıca konuya ilişkin bakış açılarını da ortaya çıkarmıştır. Bireylerin müzik hayatları veya cinsiyet geçiş süreci bağlamında tercih yapmalarına sebep olacak derecede etkili olduğu görülen problemler bu sorunun cevabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle müziği bırakmayı ‘bilinçli’ olarak istemediğini ifade eden bir bireyin (K8) bu süreçte sesinde yaşadığı zorluklardan ötürü bırakmak zorunda kaldığını belirttiği görülmüştür.

‘‘Ben hiçbir zaman müzik yapmayı şarkı söylemeyi bırakmayı düşünmedim ama zorunda kaldım. Hormona başlarken böyle olacağını bilmiyordum. 3. Ayın ortalarına doğru sesimde çatlama olmaya başladı o yüzden çok zorlandım ve bıraktım. Şu anda söyleyemiyorum.’’ (K8)

Buradan da anlaşılmaktadır ki birey kendi isteğiyle müziği ve şarkı söylemeyi bırakmamıştır. Sesinde yaşadığı çatlama vb. problemlerden ötürü hormona başladığı süreçte şarkı söylemeyi bıraktığını ifade eden bir diğer birey (K4) ise bu süreçte konuşmanın dahi mümkün olamayacağı kadar sıkıntı yaşadığını ifade etmiştir. Ayrıca bireyin daha önceden ders aldığı eğitim kurumlarında ses mutasyonu yaşanan ergenlik gibi dönemlerde sesin kullanılmaması yönünde telkinleri hatırladığı ve bu sebeple sesini bu süreçte bilinçli bir şekilde kullanmamayı da tercih ettiğini belirttiği görülmüştür.

‘konservatuvarda çok iyi hocalarımız vardı bize hep ses değişirken yorulmaz kullanılmaz derlerdi ben bunu asla unutmadım. GSL’de de erkeklerin sesleri yorulmazdı koro çalışmalarında falan o yüzden kendim de hep bunu öneriyorum başkalarına... Konuşamıyordum ki şarkı söyleyeyim, sesim inanılmaz çatlıyordu öğrencilere ders anlatırken bile komik duruma düşüyordum.’ (K4)

Profesyonel olarak şarkı söyleyen bir birey ise uyum sürecinde hormona başladığında bir süre her şeyi hafifletmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Şan çalışmalarına ara verdiğini ve evde kendi başına çalışmalarını sürdürdüğünü ancak 6. ay civarlarında sesinin çok zorlandığını ve kısa süreliğine ara vermenin iyi olduğunu düşündüğünü söylemektedir.

‘‘Çok daha hafif şeyler söylüyordum basit egzersizler ve küçük aryantikler gibi bir noktada çok zorlaştı, çok sinir bozucu oldu. Sanırım bu yaklaşık yarım yıl civarında oldu, ama emin değilim. Ve kendimi söylememenin normal olduğuna ikna ettim.’ (K5)

Genel yorumlara bakıldığında müzik ile alakasından bağımsız olarak yurtdışından görüşülen bireylerin hormona başlamadan önce seslerini kaybetme korkularının olduğu ve bunun için çeşitli uzmanlarla görüştikleri görülmüştür. Türkiye’de görüşülen bireylerin her ne kadar sesleri onlar için önemli olsa da uyum sürecine ilişkin odak noktaları ses değişimlerinin nasıl olacağı olmadığı görülmektedir. Bireyler (K2, K3, K4, K8, K10) hormon kullanımının müzikal performanslarına nasıl etki edeceğini düşünmediklerini sonuç olarak aynı seslerini daha kalın bir perdede kullanacaklarını düşündüklerini ifade etmektedirler. Uyum süreci öncesinde ses disforisi yaşadığını belirten bir birey (K10) ise şarkı söylemeye sesinin kalınlaşmasıyla başladığını hobi olarak şarkı söylediği için teknik bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle sesi ile ilgili yaşadığı zorlukların müziği bırakmasına ilişkin bir çıkarım yapılamamasının sebebi bireyin hormon öncesinde belirgin bir müzik yaşamının olmamasıdır. Hormon kullanımıyla sesini beğendiğini ifade eden bir diğer birey (K2) ise müzik öğretmeni olmasına rağmen sesini zorunda olduğu şekilde kullandığını ve ses değişimleriyle beraber eskisine kıyasla şarkı söylemeye çok daha istekli olduğunu belirtmiştir.

Kendini öğretmen olarak tanıtan bireylerden biri (K3) ses değişiminin derslerinde öğrencilerine daha iyi örnekleme yapabilmesine olanak sağladığını ifade etmiştir. Bireyin

ifadesine göre bu durum hem kadın hem de erkek sesini anlamasına olanak sağlamış bu sayede öğrencileriyle yaptığı derslerde kendini öğrencinin yerine koyarak verdiği örneklerde daha çok verim aldığını belirtmiştir. Görüşünü şu şekilde belirtmiştir;

“...İki cinsiyetin ses özelliklerini de daha iyi algılayabiliyorsunuz. Kadın sesiyle neler yapabiliyordum şimdi bir erkek sesiyle neler yapabiliyorum bu anlamda kesinlikle pozitif bir katkısı var. Artık kullanabildiğiniz o tiz sesleri kullanamam ama bir yandan kalın seslerde ne kadar daha yapabilirim gözlemlemek benim için kesinlikle bir artıydı... hormon almaya başlamadan önce evet topluluk önünde şarkı söylemek benim biraz kaçındığım bir şeydi kendimi soyutlardım daha çok.” (K3)

Profesyonel olarak şarkı söyleme kıstası transgender bireyler için üzerinde durulması gereken bir konudur. Uyum süreci öncesinde ses disforisi olan bireyler feminen ses tonlarından rahatsızlık duymaları sebebiyle seslerini olduğundan farklı ve daha koyu tonda duyulması adına çaba sarfetmektedirler ve bu sebeple ses disforisi bireyin sesini sevmesinin ve onu kullanarak müzik yapmasının önünde engel teşkil edebilmektedir. Yapılan görüşmelerde bazı bireylerde (K2, K10) ses disforisi sebebiyle kendini gizleme ve sesini beğenmeme gibi durumlara rastlanmıştır. Özellikle sesindeki değişimler sonrasında şarkı söylemeye başladığını ve/veya şarkı söylemeyi artık daha çok sevdiğini belirten bireyler vardır (K2, K10). K8 sesinde beklediği oranda kalınlaşma olmaması sebebiyle ses terapistine gitmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Bununla birlikte bireylerin tümünde hormon öncesine kıyasla seslerini beğendikleri ve benimsedikleri görüşü birliği bulunmaktadır.

“Sesimdeki değişiklikleri seviyorum...Sesimin tonu, aralığım, bunların hepsi beni gerçekten mutlu eden şeyler...Bir albüm kaydeder kaydetmez, gerçekten çok duygulandım çünkü hoparlörden ilk kez duyduğumda, her zaman hissettiğim şey, kim olduğumdu. Şimdi eskisinden daha iyi bir şarkıcıyım çünkü kendimi bana çok gerçekçi gelen bir şekilde ifade edebiliyorum.” (K6)

5.1.2. Bireylerin Hormon Kullanma Öyküsü Ve İlgili Problem Durumları

Görüşmeler sırasında bireylerin hormon kullanımına ilişkin verilerin yetersiz gelmesi sebebiyle ilgili bireylerle tekrar iletişime geçilerek hangi testosteronu hangi sıklık

ve dozda kullandıkları sorularak verilere açıklık getirilme yoluna gidilmiştir. Hormon terapisi süresince transgender bireylerin kanındaki testosteron miktarının sağlıklı bir biyolojik (doğumla atanmış) erkek bireyinkiyle benzeşik bir seviyede tutulması literatürde belirtildiği üzere terapinin temel olgularındandır. Bireyin ihtiyaçlarına göre ayarlanabilen dozlar çeşitli sebeplerle dönemsel olarak arttırılıp azaltılabilmektedir. Bununla beraber Türkiye’de uyum sürecine başlayan bireylerin dozlarının ve alım sıklıklarının değişmediği gözlemlenmiştir. Profesyonel olarak şarkı söyleyen bireylerin hormon kullanımına ilişkin araştırmalar yaptığı ve çeşitli uzman görüşleri aldıkları görülmüştür. Bundan hareketle bireylerin normal kullanıma nazaran daha düşük dozlarda hormona başladıkları bilgisine ulaşılmıştır. Aşağıdaki tabloda ikinci kez iletişime geçilen bireylerin başlangıç ve güncel hormon kullanım hikayeleri yer almaktadır.

Tablo 9

Transgender birey testosteron hormonu kullanımına ilişkin veriler

	BAŞLANGIÇ HORMON KULLANIMI				GÜNCEL HORMON KULLANIMI			
K1	DEPO-TESTOSTERONE	1.0	ML	2	TESTOSTERONE CYPİONATE	0.5	ML	
	HAFTADA 1 KEZ				HAFTADA 1 KEZ			
K2	SUSTANON 250 MG 21 GÜNDE 1 KEZ				SUSTANON 250 MG 21 GÜNDE 1 KEZ			
K3	SUSTANON 250 MG 21 GÜNDE 1 KEZ				SUSTANON 250 MG 21 GÜNDE 1 KEZ			
K4	NEBİDO 1000 MG 3 AYDA 1 KEZ				NEBİDO 1000 MG 3 AYDA 1 KEZ			
K5	-----				-----			
K6	DEPO-TESTOSYERONE	25	MG	2	DEPO-TESTOSYERONE	100	MG	
	HAFTADA 1 KEZ				HAFTADA 1 KEZ			
K7	ANDROTARDYL (intra muscular injection) 50 MG 3 HAFTADA 1 KEZ				ANDROTARDYL (intra muscular injection) 125 MG 3 HAFTADA 1 KEZ			
K8	SUSTANON 250 MG 21 GÜNDE 1 KEZ				SUSTANON 250 MG 21 GÜNDE 1 KEZ			
K9	-----				-----			
K10	SUSTANON 250 MG 21 GÜNDE 1 KEZ				SUSTANON 250 MG 21 GÜNDE 1 KEZ			

Süreç içerisinde dozaj ve kullanım aralığı bağlamında değişiklikler görülen bireyler (K1, K6, K7) vardır. Bu bireylerin genele oranla daha düşük dozlarda başladıkları veya süreç içerisinde kullanım sıklıkları/dozajın değiştiği görülmüştür. Bununla birlikte araştırmaya katılan tüm bireyler testosteron hormonunu kasa enjeksiyon olarak almaktadır.

K1 başlangıç dozajı ve kullanım sıklığı tabloda belirtildiği gibidir. Birey testosterone cypionate (Depo-Testosterone, Pfizer Injectables) 100 mg/ml kas enjeksiyonu şeklinde normal doz olarak uygulanan testosteronu kullanmıştır ancak başlangıç dozu olarak 0.1 ml, kullanım periyodu olarak da 2 haftada bir enjekte edilerek başlanmıştır. 7. Aydan itibaren doz 0.75'e düşürülmüş ancak kullanım sıklığı 2 haftadan bir haftaya çıkartılmıştır. 24. aydan itibaren ise dozaj 0.70 ml'ye düşürülmüş ve sıklığı haftada bir olarak belirlenmiştir (K1).

K7 de süreç içerisinde hormon dozunda değişim olduğunu belirten katılımcılardandır. Birey ile ikinci bir görüşmeye gerek duyulmuş ve süreç içerisindeki hormon kullanım sıklığı ve dozunu şu şekilde ifade etmiştir;

“iki ay boyunca 3 haftada bir 50 mg sonrasında 125 mg'a çıkartıldı sonrasında dozun düşürülmesine karar verildi ve kısa bir süre 62.5 mg kullandım ancak yapılan tahlillerden sonra tekrar 125 mg'a çıkartıldı. Ancak hep üç haftada bir enjeksiyon şeklinde aldım hormonu” (K7)

Hormon kullanımında dozaj değişikliği olduğunu ifade eden bir diğer birey K6 kodu ile ifade edilmiştir. Bireyin profesyonel olarak şarkı söyleyen bir birey olması sebebiyle vokal performans endişelerini düşünerek düşük dozlarla başladığını belirtmiştir.

“T'ye ilk başladığımda (bunu sık sık kısaltırız), ses kaygılarım için yaklaşık 8 ay boyunca 2 haftada bir 25 mg aldım (DEPO-TESTOSTERONE (testosterone cypionate injection USP). Daha sonra kademeli olarak 2 haftada bir 50 mg'a, sonunda her hafta 50 mg'a çıktım ve ardından yaklaşık 2 yılda her hafta 100 mg'a başladım.” (K6)

K6 görüşmelerde testosteronun sesine nasıl etki edeceğinin bilinmemesi ve müzikal performansını kısıtlayacağı endişesiyle uzunca bir süre hormon kullanmaktan vazgeçtiğini de belirtmiştir. Ayrıca görüşmelerde ortaya çıkmıştır ki sesini profesyonel olarak kullanan bireylerin hormona başlamak üzerine olan çekincelerinden birisi sesinin ne şekilde değişeceğinin ve sonrasında tekrar şarkı söyleyip söyleyemeyeceğinin ön görülebilmesidir.

Bu bağlamda araştırmalar yaparak uzman görüşü almak isteyen bireylerin (K5, K6) yeterli bilgiye ulaşamadığını ifade ettiği görülmüştür.

“Trans bir arkadaşım vardı 2006 yılında testosterona başlayacağımdediğimde bana bunu yapamazsın sesini kaybedersin dediğini hatırlıyorum. O zaman trans erkekler görünür değildi ve gerçekten çok yüksek dozlarda testosteron kullanarak başlıyorlardı benim başlangıç dozuma kıyasla çok çok yüksek bu yüzden sesleri şarkı söyleyemeyecekleri bir hal alıyordu. Daha kalın bir ses ama bir kutuya sıkışıp genişliğini kaybetmiş gibi tek düze. O zaman bunu yapamayacağımı düşünmüştüm ve her şeyi ertelemek zorunda kalmıştım çünkü sesimi kaybedemezdim.” (K6)

Uzman görüşü almak adına eğitim aldığı üniversiteden bir öğretmenine danışan bir başka birey (K5) ise eğitmeninin ona kesin bir şey söyleyemediğini, kendi yaptığı araştırmalarda bunun bir risk olduğunu çünkü elinde bununla ilgili bir doküman olmadığını elde ettiği dokümanların ise kendi deyimiyle hayal kırıklığı olduğunu ifade etmiştir.

“...Şarkı söyleme yeteneği değil, ama teknik yeteneklerinin çoğunu kaybettiler ve bu yüzden bulduğum tek benzer çalışma buydu ve çok hayal kırıklığı yarattı... Eski üniversitemden bir pedagoji öğretmenine ne olacağına dair en iyi tahminini sordum. Çok rahat bir şekilde kulağa ilginç geliyor denemen gerekiyor kötü bir şey olacağını sanmıyorum dedi. "Emin misin?" dedim. Hayır emin değilim dedi ama yine de başladım.” (K5)

Türkiye’den görüşülen katılımcıların hormon kullanımları incelendiğinde iki farklı hormon kullanım sıklığı ve ilaç markası gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan 5 bireyden 4’ünün (K2, K3, K8, K10) SUSTANON 250mg 21 günde bir kez enjeksiyon şeklinde kullandıklarını ifade etmişlerdir. Dört bireyin de başlangıç ve mevcut dozlarında değişim olmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca 5 bireyden 1’i (K4) NEBİDO 1000mg 3 ayda 1 kez enjeksiyon şeklinde kullandığını ifade etmiştir. Bununla birlikte ses değişimi yaşanan süreçte sadece K4 ses çatlama ları sebebiyle konuşamayacak derecede sorun yaşadığını ifade ettiği görülmüştür.

Tablo 10

Hormon öncesi kendi sesi ile ilgili kaygı duyma durumu

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Evet Bu Yüzden Hormona Başlamayı Geciktirdim (EG)	EG					EG					2	20
Evet Ama Yine de Başladım (EH)					EH						1	10
Hayır Bunu Hiç Düşünmedim (H)		H	H	H			H	H	H	H	7	70
TOPLAM						10					10	100

Testosteron almaya karar verdiğini ifade eden K6 tanıştığı transgender bir erkeğin duruma ilişkin yorum yaptığını ve sesine zarar verebilme ihtimali olduğu için testosteron kullanamayacağını söylediğini ifade etmiştir.

“ ... ama sonra bu adam bana T.'yi almanın sesimin değişimi için yeterli olmadığını söyledi. Her gün şarkı söylemelisin ve cis erkekleri eğiten bir ses koçuna gitmeni şiddetle tavsiye ederim, dedi. Koroları falan seven ve ergenlik öncesi seslerini ergenlik sonrası seslerine dönüştürmek için eğitim alan erkekler. Vay canına, bu gerçekten iyi bir fikir dedim çünkü o insanlar seste değişimle olan zorlukları bir şekilde anlayacaklar diye düşünmüştüm. Sonunda keşfettiğim şey şuydu; Testosteronla değişen sesin cisgender erkek sesinden çok farklı bir özelliği var, o da Cisgender erkeklerde, ergenlik çağına girdiklerinde ses telleri Kalınlaşır ve uzar, ancak trans erkekler testosteron kullandığında sadece kalınlaşır. Yani orada olan şey şu ki, göğüs sesiniz ile kafa sesiniz arasında gerçekten boşluk oluşturuyor, öyle ki birinden diğerine geçiş neredeyse imkânsız gibi...” (K6)

Bireylerin seslerinde yaşanan değişimler konusunda paylaştıkları deneyimler incelendiğinde hormon öncesi seslerini daha ‘Naif ve kırılgan’ olarak tanımlarken hormon sonrası sahip oldukları seslerinin daha otantik ve kendileri gibi (Erkek gibi) duyulduğunu ifade etmişlerdir. Seslerinde yaşanan perde düşmesinin bireylerin pozitif yönde etkilendiklerini düşünmelerinde etkili olabilmektedir. Bunun yanı sıra K8 hormon sonrasında sesinde yeteri kadar kalınlaşma olmadığını ve yeteri kadar erkeksi duyulmadığını düşünmekte ve bu nedenle ses terapisi almak istediğini ifade etmektedir.

Hormon kullanılan ilk yıl içerisinde araştırmaya katılan bireylerin ortak ses problemleri yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Tablo 11

1. Ve 4. Alt problemlere ilişkin bulgular. Transgender erkeklerin cinsiyet uyum sürecinde şarkı söyleme konusunda ve seslerinde yaşadıkları temel problemler

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Kısılma (K)	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	10	100
Çatlama (Ç)	Ç	Ç	Ç	Ç	Ç		Ç	Ç	Ç	Ç	9	90
Ton Tutamama (T)			T					T			2	20
Geçiş (Pasaj) Tonlarında Çatlama (PT)	PT	PT	PT		PT	PT			PT		5	50
Ses Yorgunluğu (SY)	SY	SY	SY	SY	SY	SY	SY	SY		SY	9	90
TOPLAM						10					10	100

K4 kodlu bireyin yaşadığı ses çatlama kaynaklı konuşmakta zorlandığını bu nedenle şarkı söyleyemediğini, kasıtlı olmayan bir şekilde hormon öncesi alışıktığı tonda konuşmasının sesini zorlaması sonucu ses kısılmaları yaşadığını ve öncesine kıyasla sesinin daha çabuk yorulduğunu ifade etmiştir. Çalışmaya katılan 10 bireyin 9’unda ses yorgunluğu şikayeti olduğu görülmüştür.

‘eskiden 1.5-2 saat sahnede şarkı söyleyebilirdim hormon sonrasında sesim çok çabuk yoruluyor. Zamanla ve çalışmayla daha iyi oldu tabi ama hala nefes desteğini unuttuğumda zorlanıyorum.’(K6)

K6 kodlu birey ses çatlama problemini yaşamamasının tanıdığı transgender erkekleri şaşırttığını ifade etmiştir. Seste çatlama yaşamak hormon kullanımının ilk bir yılında ses perdesinin düşmesi sebebiyle yaygın bir problem olarak görülmekle beraber bireyin testosteron hormonuna çok düşük dozlarda başlamasının, sürekli olarak ses egzersizleri yaparak sesini aktif tutmasının ve ses terapisi almasının ses çatlama yaşamamasını sağladığını düşündüğü görülmüştür. K8 kodlu birey şarkı söyleme esnasında sesinde yaşadığı ton tutamama, kısılma ve çatlama problemleri sebebiyle sahne almayı

bıraktığını ve ses perdesinde arzuladığı kadar düşüş yaşamaması nedeniyle ses terapisi almak istediğini ifade etmektedir. Ses egzersizleri ile seslerini aktif tuttuklarını ifade eden bireylerin 4'ü (K1, K5, K6, K9) nefes desteği ve pasaj tonlarını bağlamak adına legato egzersizler çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bahsi geçen bireylere ek olarak K2, K3 ve K8 kodlu bireyler daha tiz ve daha pes tonlarda söyleme alıştırmaları yaparak seslerindeki kullanılabilir alanı korumaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bireyler hormon terapisinin ilk yılında yaşadıkları bu problemlerin şarkı söylemelerine olumsuz etkileri olması nedeniyle alışık oldukları rutinde söyleyemediklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan bireylerin tümünde hormon kullanımına bağlı ses perdelerinde düşüş yaşandığı ve bu düşüşün bireylerin seslerini daha çok benimsemelerine ve sevmelerine pozitif etkisi olduğu görülmüştür. Her bireyin hormon terapisi etkisiyle ses tellerinde deneyimlediği değişimin boyutu farklı olmakla beraber profesyonel olarak şarkı söyleyen bireyler ses perdelerindeki düşüş sonrasında özellikle bazı teknikleri (Pasaj geçişleri, nefes teknikleri ve duygusal ifade) yeniden öğrenmek zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Çalışma grubu içerisinde ses disforisi şikayeti olan iki birey bulunmaktadır (K2, K10). Ses disforisi yaşadığını belirten iki birey de (K2, K10) hormon terapisi sonrası ses perdelerindeki değişimin etkisiyle ses disforilerinin azaldığını ve şarkı söyleme aktivitesinde artış gözlemlediklerini belirtmişlerdir.

5.1.3. Bireylerin Ses Terapisi Veya Şan Eğitimi Alma Durumları

Bireylerin hormon öncesi ve sonrasında ses terapisi alma ile ilgili düşünceleri sorulduğunda aşağıdaki tablodaki verilere ulaşılmaktadır.

Tablo 12

Transgender bireylerin ses terapisi alma durumu

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
EVET (E)	E					E	E		E		4	40
HAYIR (H)		H	H		H					H	4	40
HAYIR AMA İSTERİM (HA)				HA				HA			2	20
TOPLAM						10					10	100

Yukarıdaki veriler incelendiğinde T.C. uyruklu bireylerin hiçbirinin ses terapisi almamasına rağmen bu bireylerden K4 ve K8 süreç içerisinde veya sonrasında almayı istedikleri görülmüştür. K8 ses terapisi alma isteğinin sebebi olarak sesinin ‘beklediği’ kadar kalınlaşmamış olması bu sebeple bir profesyonele danışarak sesinin potansiyelini öğrenmek istemesi olarak ifade etmiştir. Bununla beraber birey ton tutamama ve pozisyon geçişlerinde yaşadığı problemlerin sebeplerini ve bir çözümü olup olmayacağına dair bir görüş edinmek istediğini belirtmiştir.

K4 ise özellikle hormon kullanımına başladığı yıl özel hayatı sebebiyle kendine odaklanamadığını ancak o dönemde ses terapisi almış olmayı istediğini ifade etmektedir. Yaşadığı ses çatlama ve kısılmaları azaltabileceğini ve sesini daha sağlıklı kullanabileceğini düşündüğü için o dönemde ses terapisi almanın faydalı olacağını belirtmiştir.

Ses terapisi aldığını belirten iki Fransız Uyruklu birey (K7 ve K9) bu hizmetin ülkelerinde belirli oranda ücretsiz olduğunu söylemişlerdir. K7 ücretsiz aldığı terapiye ek olarak ‘Instagram’ üzerinden bulduğu transgender erkek bir ses terapistinden de terapi aldığını belirtmiştir. Ayrıca kendisi gibi transgender bir erkek sesine sahip bir eğitmenle daha rahat hissettiğini de ifade etmektedir. Ses terapisi almadığını ifade eden bireylerden K5 profesyonel ve eğitilmiş bir ses sanatçısı olması sebebiyle bu süreçte kendi sesi ile ilgili çalıştığını ancak ses terapisine ihtiyaç duymadığını ifade etmiştir. Ses terapisi aldığını ifade eden bireylerden K1 ve K6 çalıştıkları eğitmenin daha önce transgender erkek bir bireyle çalışmadığını belirtmişlerdir. K7 ve K9 ses terapistlerinin kendisinin de transgender erkek olmasının kendilerini daha güvende hissettirdiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 13

Transgender bireylerin ses eğitimi alma durumu

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
EVET (E)	E	E	E	E	E	E	E		E		8	80
HAYIR (H)								H			1	10
HAYIR AMA İSTERİM (HA)										HA	1	10
TOPLAM						10					10	100

Ses eğitimi alma durumu transgender bireylerin sesleri ile ilgili farkındalığını ortaya çıkarmak bağlamında önem teşkil etmektedir. Hormon öncesinde ses eğitimi almış olan transgender bireylerin ses değişimi yaşadıkları dönemde yaşadıkları problemleri ses eğitimi almamış bireylere kıyasla daha kolay ve rahat anlatabildikleri görülmüştür. Ayrıca literatürde karşılaşılan çalışmalarda hormon öncesi ve sonrasını içeren araştırmalarda transgender bireyin öncesinde ses eğitimi almış olmasının beklendiği araştırmalar görülmüştür (Constansis, 2008, Agha ve Hynes,). Bu durumun nedeni olarak ses eğitimi görmüş ses telinin ses eğitimi almamış bir ses teline kıyasla durumunun anlaşılabilmesi için kullanılacak ses tekniklerine hakim olması olarak anlaşılabilir. Diğer bir deyişle ses eğitimi esnasında bireyin şarkı söyleyen sesine olan hakimiyeti artırılır, kulak eğitilir ve sese elastikiyet kazandırılarak güçlendirilir böylelikle bireyin ses kontrolü sağlanır. Bununla beraber ses eğitimi almamış ham sesin testosteron etkisiyle mi yoksa doğal olarak mı bazı teknikleri gerçekleştiremediği sorusunun sonucu etkilemesi neticesinde bu gibi araştırmaların temelinde örneklem grubundaki bireylerin çeşitli sürelerde ses eğitimi almasının beklendiği görülmüştür.

5. alt probleme (Transgender erkekler hormon tedavisi esnasında ses eğitimi alabilirler mi?) ilişkin TG birey bulgular; araştırmaya katılan bireylerin 8'i (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7 ve K9) hormon öncesinde veya hormon kullanılan ilk yıl içerisinde ses eğitimi almış olduğunu ifade etmiştir. Ses eğitimi alan bireylerden K6 dışındaki bireylerin hormon öncesinde ses eğitimi geçmişi vardır ancak K6 daha öncesinde ses eğitimi almadığını yaptığı müzik sebebiyle sesini olabildiğince sağlıklı ve güçlü tutabilmek adına ses eğitimi almaya karar verdiğini belirtmiştir.

K8 amatör müzisyen kategorisinde yer almaktadır. Birey daha öncesinde sahne olarak para kazandığını ifade etmesine rağmen daha önce ses eğitimi almadığını ve almayı düşünmediğini söylemektedir. K10 ise hobi amaçlı şarkı söylediğini ve daha önce hiç müzik eğitimi almadığı ifade etmiştir. Bununla beraber sesinde gerçekleşen değişimlerden mutlu olduğunu ve ileride ses eğitimi almayı düşündüğünü belirtmektedir. Hormon sonrasında da ses eğitimi aldığını belirten bireylerden (K1, K2, K5, K6, K9) ikisi (K1, K2) eğitmeninin daha önce transgender bir bireyle çalıştığını ifade etmektedir. Aldığı eğitimden yola çıkarak K5 hormon sonrasında çalıştığı ses eğitmenlerinin sesini cisgender temelli gruplara uygun

eğitmek istediğini belirtmiş ancak kendi sesinin bu kalıplara uymadığını ifade ederek bu düşünce yapısının onu zorladığını belirtmiştir.

Tablo 14

Uzman ses eğitimi veya ses terapistine ulaşma durumu

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
ULAŞILABİLİR (D)	U										1	10
ULAŞILABİLİR DEĞİL (D)		D	D	D	D	D	D	D	D	D	9	90
TOPLAM						10					10	100

Bireylerin transgender erkek sesle çalışmakta uzman ses eğitimi ve ses terapistine ulaşma durumlarıyla ilgili bilgi yukarıdaki tabloda yer almaktadır. K1'in transgender sesle çalışmakta uzman eğitmen ve terapistlerin ulaşılabilir olduğunu ifade eden tek birey olduğu görülmektedir. Ancak bireyin maddi durumu ve müzik çevresinin (Queer dostu çevresinin) ihtiyaç duyduğu eğitmen ve terapistlere ulaşmasında en büyük etken olduğunu bu sayede hiçbir problem yaşamadan rahat hissedebileceği eğitmenlerle çalışabildiğini ifade ettiği görülmüştür. Grubun geneliyle aynı cevabı vererek uzman eğitmen ve terapistlerin ulaşılabilir olmadığını ifade eden K6 hem ses terapisi hem de ses eğitimi aldığı görülmektedir. Bununla beraber birey bu gibi eğitimlerin maliyetli olduğunu bu nedenle transgender bireylerin geneli için ulaşılabilir olmadığını düşündüğünü de ayrıca eklemiştir.

Transgender bireylerle ses eğitimi veya terapisi konusunda uzman öğretmen ve terapistin ulaşılabilir olmadığını düşünen bireylerin verdiği cevaplar doğrultusunda neden ulaşılabilir olmadığı ile ilgili görüşler şu şekildedir;

- Eğitimlerin/Terapilerin çok pahalı olması.
- Yaşadıkları yerde bu gibi imkanların olmaması.
- Ulaşılabilir eğitmenlerin transgender erkek/kadın sesle çalışmak hakkında bilgi sahibi olmaması.

Ayrıca K2, K3, K8 ve K10 ses terapisi vb. eğitimlerin tanıştıkları transgender erkekler arasında yaygın olmadığını ses değişiminin her bireyde benzer meydana gelmesini

beklemeleri sebebiyle kendilerinde de değişimlerin aynı şekilde yaşanacağını varsaydıklarını bu nedenle seslerinde gerçekleşecek değişimin sadece kalınlaşma olacağını bunun da cisgender erkeklerin ergenlik döneminde yaşadıklarına benzer bir durum olacağını düşünmeleri nedeniyle transgender erkeklerin ses terapisini bilmediklerini ifade ettikleri görülmüştür. Bundan yola çıkarak her ne kadar hobi veya profesyonel amaçla sesini kullanıyor olsa da T. C. uyruklu bireylerin hormon terapisi sürecinde sesi ile ilgili bir kaygı durumu yaşamadıkları ve ses sağlıklarının birincil öncelikleri olmadığı araştırmada elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Toplumsal bakış açısının ve baskının bireyin uyum sürecindeki düşüncelerini ve önceliklerini şekillendirdiği düşünülürse Türkiye'deki bireylerin geçiş sürecinin çabuk olmasını istemeleri ve aynı zamanda toplum tarafından tam anlamıyla erkek olarak algılanmak için bu prosedürlere ihtiyaç halinde hissetmeleri normal karşılanabilir durumlar olarak kabul edilebilmektedir.

Hormon terapisine başladıkları yıl ses egzersizi yaptığını ifade eden bireyler (K1, K5, K6, K9) çalıştıkları ve verim aldıkları egzersiz çeşitleri sorulduğunda; legato notalarla pasaj geçişleri verilen cevapların ortak noktasını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra bu dönemde aktif olarak ders almaya devam eden bireylerin (K1, K5, K6) nefes desteği çalışmanın da ayrıca önemli olduğunu vurguladıkları görülmüştür. Dudak trili ile legato pasaj çalışması, siren egzersizi ile zorlanmadan çıkılıp inilebilecek aralıkta geçiş çalışmaları ve yine legato egzersizlerle tiz tonlarda hakimiyet çalışmaları da bireylerin hormon kullanımının ilk yılında faydalı bulduğu egzersizler olarak görülmektedir.

5.1.4. Transgender bireylerin İnteraktif Kaynaklara Erişim ve Yararlanma Durumu

Günümüzde internet bireyin bilgi edinmek adına başvurduğu ilk kaynaklardan biri olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda ihtiyaç duyulan herhangi bir veri için internet sıklıkla kullanılmaktadır. Transgender bireylerin uyum süreci öncesinde ve sonrasında da internet bir bilgi kaynağı durumundadır. Bu araştırma için bilgi edinmek ve veri toplamak adına çeşitli izleme platformları ve özellikle YouTube üzerinden yapılan taramalarda birçok ses değişim süreci hakkında deneyimlerini paylaşan bireyin videolarına rastlanmıştır. Videoların tamamının pozitif bakış açısına sahip olduğu ve sonucun 'Muhteşem' olacağı fikri doğruyu yansıtmamakla beraber sonuç olarak kötü deneyime sahip bireylerin paylaşımına da

rastlanmıştır. Erkek transgenter şarkıcıların veya sesini profesyonel/Hobi amaçlı kullanan trans bireylerin bilgi ve endişeleri doğrultusunda internet ortamında sıkça izlenen videoları takip etmeleri yaygın bir durumdur. Graham (2022: 186) çalışmasında transgenter bireylerin ses ve uyum süreci hakkındaki bilgilerinin çoğunun internet kaynaklı veya kulaktan kulağa yayılan halk bilgisi olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca yaşları küçük olan transgenter bireylerde bilgi edinebilmek adına internet kullanımının daha yaygın olduğunu ifade etmektedir. Transgenter bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda araştırmaya katılan bireylerin en az bir kez internet ortamındaki videolardan veya arkadaş ortamındaki bilgilerden yararlandığı görülmüştür.

Tablo 15

Transgenter bireylerin Çevrimiçi kaynaklardan faydalanma durumu

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Faydalı (F)			F	F			F		F	F	5	50
Faydalı Değil (D)											0	0
Ulaşılabilir Uzman Olmadığı İçin Faydalı (U)						U					1	10
Benim İhtiyacım Olmadı (B)		B						B			2	20
Videonun İçeriğine Bağlı (V)	V				V						2	20
TOPLAM						10					10	100

Görüşmelerde bireylerden alınan cevaplar göstermiştir ki K2 ve K8 dışındaki bireyler çevrimiçi transgenter ses değişimleri ile ilgili kaynaklara başvurmuştur.

“Ben vokal koçumu Instagram’den buldum o yüzden faydalı diyebilirim. Ama genel olarak trans toplumuna faydalı bilgiler var sadece ses açısından da demiyorum.” (K9)

Birçok nedenle ulaşılan kaynaklar arasında ses terapisi aldığını belirten K9 sosyal medya araçları sayesinde vokal koçuna ulaştığını ve aynı zamanda çevrimiçi olarak dersler aldığını ifade etmektedir.

“Genel olarak konuşacak olursam ben bu videoların disfori yaşadığımız zamanlara yardımcı olduğunu düşünüyorum. Bir umut olur şeklinde.” (K10)

Bunlarla beraber bireylerin yaşayacakları değişimlere hazırlanmak amacıyla ve merakla çevrimiçi kaynaklardan faydalandığı da görülmüştür.

“...Olmak istediğiniz şeyle ilgili bir temsil görmek her zaman iyidir ama asla o olmadan nasıl hissettireceğini bilemezsiniz. İlk altı ay nasıl olacak nasıl duyulacağım vs. fikre sahip olmak iyi ama sonuçta sizin geçireceğiniz değişim size özel olacak bunu unutmamak lazım.” (K7)

“...bence faydalılar çünkü ne bekleyebileceklerini öğrenebilirler. Translarla çalışmakta uzman kişiler çok ve yaygın değil bu yüzden bu topluluk öğrendiklerini diğerleriyle paylaşıyor. Trans insanların büyük bir çoğunluğu işçi sınıfı ve değişim ameliyatları da pahalı bu sebeple bilgilerini paylaşmaları topluluk adına iyi oluyor. Bence faydalı çünkü doktor veya uzman yok danışılacak o yüzden faydalı.” (K6)

Cinsiyet uyum sürecinde yaşayacakları değişimleri öğrenmek ve bu deneyimleri paylaşan insanların bu gibi durumlarda ulaşmak istedikleri bilgilere ulaşmakta faydalı olduğunu düşündükleri de görülmüştür. K6, transgender bireylerin ulaşmak istedikleri bilgilere ulaşmalarını sağlayacak doküman eksikliği, uzman eğitmen ve doktorların ulaşılabilir olmaması (Lokasyon veya maddi) gibi sebeplerin de bireylerin sosyal medya vb. çevrimiçi araçları bilgi kaynağı olarak kullanmasında rolü olduğunu belirtmektedir.

K5 çevrimiçi kaynaklara bakış açısı ise olumlu olan düşüncelerden görülebilir. Birey bu kaynakların bireyi pozitif bir ruh haline sokarak kendisi gibi başka bireylerin de olduğu fikriyle rahatlatılabileceğini düşünürken özellikle videoların yapısına dikkat çekmektedir. Her transgender bireyin uyum süreci kendine hastır bu sebeple bir trans erkeğin yaşadığı deneyim başka bir transgender erkekte farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Bundan yola çıkarak çevrimiçi kaynakların bireyin kafasında kalıp bir geçiş süreci oluşturacağı fikri doğru olmayan ve sonuç olarak başka bir şekilde geçiş sürecini yaşayan bireyin beklediği şekilde gelişmeyen durumlardan ötürü kendini kötü hissetmesine neden olabilecek fikirler doğurabilmektedir. Bununla beraber tam bu noktada K8 bahsetmek faydalı olacaktır. Her ne kadar çevrimiçi kaynaklardan faydalanmadığını belirtmiş olsa da bireyin sesi ile ilgili bilgileri tanıştığı ve çoğunlukla çevresinde karşılaştığı transgender bireylerin deneyimlerinden ve ‘kulaktan dolma’ deneyimlerden kaynaklanmaktadır. Bireyin ses ile

ilgili hormon öncesi bir kaygısı olmamasına rağmen hormon sürecini takiben sesinde ‘beklediği kadar’ pesleşme olmaması şikayetiyle ses terapisine gitmek istediğini belirtmiştir. Bu bağlamda bireyin bu denli bir problem durumuyla karşılaşacağına dair bilgisinin olmamasının sebebinin bilgi kaynaklarının deneyimlerinde böyle bir probleme rastlanmaması olarak düşünülebilmektedir.

“Faydalı olabilecek çok fazla içerik var videoların içeriğine bağlı olarak iyi ve faydalı olanların olduğunu düşünüyorum çok fazla şey öğrenilebilir. Bu hem translara hem de eğitmenlere faydalı olabilecek içerikler olabilir. Ama bazen kötü hissettiğin bir dönemde bu videolar faydalı olabileceği gibi daha kötü hissetmene de sebep olabilir. Bazen istediğin gibi duyulmadığın zamanlarda bu videolar daha da çok moralini bozabilir. Ve tek başınayken bir ses terapisi veya eğitimi yapılabilir bir şey olmayabilir. Ses uzun eğitimler ister ve dikkatli olunması gerekiyor bir tek şeyi yapıp otomatik olmasını bekleyemeyiz böyle bir bakış açısı varsa o videolarda o zaman faydalı diyemem ama bir bakış açısı geliştirmek için faydalı olabilirler.” (K5)

Çevrimiçi kaynakların yapısı gereği hızlı sonuç odaklı olmasının süreç üzerindeki negatif etkileri olabilmesi bireyi olumsuz etkileyebilmektedir. Genellikle bir tek video içerisinde öncesi ve sonrası gibi örneklerin varlığı, ne kadar uzun süreceği bilgisinin olmaması ve kişiden kişiye değişebilir bir verim durumu beklentiyi arttırabilmektedir. Diğer bir yandan sosyal medya ve çevrimiçi kaynakların çok iyi veya çok kötü örnekleri barındırması konusuna değinen K1 kendi uyum sürecini bahsi geçen ‘kötü’ deneyimleri yaşama korkusuyla geciktirdiğini de belirtmiştir.

“Benim için öyleydi. Uyum sürecine başlamadan önce yıllarca internette araştırmalar yapıp videolar izledim. Bunlarla ilgili risk genellikle en iyileri ve en kötülerini görürsünüz. Ama dünyada bunun gibi şeylerle uğraşıp şarkı söylemek isteyen insanların olduğunu bilmek çok iyi hissettirmişti. Bildiğiniz öğrendiğiniz deneyimlediğiniz bir şeyi paylaşıyorsunuz ve daha erişilebilir görünür yapıyorsunuz. Bu yüzden çok değerli olduklarını düşünüyorum. Sadece iyi şeyleri izler geçişten sonra yaşadıkların yüzünden depresyona girersin bak bu kötü bir durum olur. Kötü deneyime sahip olanları da görmek korkutucudur. Ama hiçbir şey bilmemekten iyidir. İşte o kötü olanlar da beni çok korkuttu sesimi kaybetmekten çok korkmuştum.” (K1)

Günümüzde bilinçli veya bilinç dışı olarak çevrimiçi kaynaklardan bilgiler edinmekteyiz bu bağlamda kişinin ilgi duyduğu konular hakkında karşısına çıkarılan içerikler de bireyin konuya ilişkin bakışını etkileyebilmektedir. Bu nedenle her ne kadar çevrimiçi kaynaklardan faydalanmadığını veya özellikle bakmadığını ifade eden katılımcılar olsa da maruz kalma faktörü maalesef ki yaşanabilmektedir. Başka bir deyişle bireylerin görüşmelerinden yola çıkarak uygun doküman ve uzman eksikliği, merak ve empati hissetme ihtiyacı gibi sebeplerle bireyler çevrimiçi kaynaklarda transgender değişim ve transgender ses değişimi gibi içeriklere rastlamaktadırlar. Bu kaynakların faydalı olma durumu hakkında ise motivasyon amacıyla faydalı ancak ses terapisi, ses sorunlarına çözüm arayışı bağlamında ise videonun içeriğine bağlı olarak yorumlanmaktadır.

5.1.5. Sosyokültürel Etkileşim

Bireylerle yapılan görüşmelerde transgender olmanın müzik hayatlarına etkisi üzerine sorular sorulmuş ve bu bağlamda verilen cevaplar konu başlığı altında toplanmıştır. Bireylerin hem hormon öncesinde hem de sonrasında farklı problemler yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Hormon öncesi yaşanan sosyo kültürel etkileşimlerle ilgili sıkıntılar çerçevesinde bireylerin dahil oldukları topluluklar içinde doğumla atanmış cinsiyetleriyle kategorize edilmeleri hususunda yaşanan durumlar neticesinde bireylerin yaşadıkları problemlerin müzikal yaşamlarını da etkilediği görülmüştür. Bununla beraber bireylerin müzik yaşamları dışında yaşadıkları ortak alan kullanımı vb. problemlere de dikkat çektikleri konuşmaları bulunmaktadır.

Tablo 16

Transgender bireylerin dışlanmaya maruz kalma durumu

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Evet (E)	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	10	100
Hayır (H)											0	0
TOPLAM						10					10	100

Hormon öncesi dönemler incelendiğinde ulaşılan bilgiler doğrultusunda transgender bireylerin tümünde dışlandıklarını düşündükleri görüşü hakimdir. Dışlanma olgusu çok geniş bir çerçevede ifade edilmekle beraber özellikle öğretmen ve profesyonel olarak

gruplandırılan bireylerin mesleki anlamda yaşadıkları sıkıntılar göze çarpmaktadır. Profesyonel olarak şarkı söyleyen trans bireylerin grubu üzerinden ele alındığında bireylerin mesleki yaşamlarının da durumlarında etkilendiği görülmüştür. K6 dışlanma durumunu ifade ederken şu ifadeleri kullanmıştır;

“Evet her zaman bunu (dışlandığımı) hissettim. Küçük bir çocukken ...dalga geçiliyordum. Liseye geçtiğimde giyim tarzım sonrasında lezbiyen olduğum için en basitinden kadın müzisyen olduğum için. Trans olduğumu fark ettikten sonra lezbiyen arkadaşlarım tarafından hain olarak dışlandım yani dolayısıyla her zaman dışlandım. Hatta müziğimi yaparken bile özellikle geçiş yaşamadan önce benim müziğimi çalan radyolardan biz böyle müzikler çalmıyoruz demişlerdi. Bir rock festivaline gitmek istediğimizde. Bizim grubun bu festivale uygun olmadığı söylendi. Ondan sonra menajerim de onlara ne demeye çalışıyorsun? Bunlar rock grubu rock roll yapıyorlar dediğinde ama yine de Trans bir grup dolayısıyla biz bir LGBT etkinliği düzenlemiyoruz cevabı alındı...Ne kadar açık olursan o kadar çok dışlanıyorsun...” (K6)

Bireyin transgender olmasının hormon kullanmamış dahi olsa ötekileştirilmesine ve dışlanmasına etkisi olduğunu düşündüğü görülmektedir. Görüşmelerde ayrıca müzik yapılan ve şarkı söylenen ortamda transgender kimliği açıklama konusunda sorulan sorulara verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 17

Transgender bireylerin müzik yapılan ortamda trans kimliği açıklama durumu

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Evet Açıklarım Asla Saklamam (E)	E					E			E	E	4	40
Hayır Yapmam (H)		H	H								2	20
Karşımdaki İnsana Göre Değişir (K)				K							1	10
Saklamam Ama Özellikle Söylemem (S)					S		S	S			3	30
TOPLAM						10					10	100

Cevaplar incelendiğinde transgender birey (K1, K6, K9 ve K10) trans kimliğini müzik yaptığı ortam da dahil olmak üzere açıkça ifade ettiğini belirtmiştir. Özellikle bu

bireyler transgender kimliklerini gizlememe hususunda dikkat ettiklerini bu gibi davranışların özünde aktivist davranışlar olduğunu belirtirken asla saklamam diyen bireylerden K1 çevresinde transfobik insanların çok fazla olmamasının da buna etkisi olduğundan bahsetmektedir.

“ben trans olmaktan çok mutluyum ve açığım benim en özgüvenli olduğum konu o yüzden ilerde topluluk içinde şarkı söylersem trans kimliğimi asla gizlemem. Bu aktivist bir hareket o yüzden gittiğim her yerde farkındalık yaratmak isterim. Bir de en baştan etrafımdaki insanlar bilsin bana ona göre davransın. Çünkü aksi durumda transfobik olup olmadığını bilemem. Türkiye’de erkek olmak yüceltildiği için benim durumum trans bir kadına göre çok daha kolay.” (K10)

Transgender kimliğini müzik yaptığı ortamda açıklamadığını ifade eden bireylerin dışlanmaya maruz kalma ve transfobik insanlarca yargılanma sebebiyle açıklamadıkları görülmüştür. Bununla beraber öğretmen bireylerin profesyonel iş hayatlarında transgender kimliklerini açıklamadıklarını da ifade etmişlerdir. K3 çalıştığı kurumda LGBTİ+ fobik çalışma arkadaşları olduğunu ve insanların farklı cinsel yönelim ve cinsiyet ifadesine sahip insanlara olan davranışlarını gördüğünde açıklamamanın kendisi için daha doğru olduğunu hissettiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra K2 yakın çevresindeki insanlara açıkladığını ancak hormon terapisi öncesinde Transgender kimliğini özellikle saklamaya çabaladığını belirtmiştir.

“kendimi saklamaya çalıştığım çok oldu. Bir konser olduğunda ne çalacağımı ne giyeceğimden daha az düşünüyordum. Çünkü giydiğim şeyler yüzünden yargılanıyordum neden süslenmedin diye soruyorlardı bu yüzden saklamak zorunda kalmıştım.” (K2)

K5 transgender kimliğinin açık olarak ifade ettiğini ve cinsiyet uyum sürecini de sosyal mecralarda yayınlanan röportaj vb. içerikler sayesinde çok açık yaşadığını ifade etmiştir. Ancak yaşadığı ülkede toplumun genelinin transgender bireyleri kabullenmediğini ancak tolere ettiğini belirterek özellikle saklamadığını, tanıştığı insanların durumuna göre trans kimliğini açıkladığını ifade etmiştir.

“Çoğu zaman evet ama genellikle ortama göre de karar veriyorum bazen o kadar kolay olmuyor. Mesela birinin beni görmediği bir seçmeye giriyorsam söylemiyorum.

CV'mde var web sitemde var ama orada özellikle belirtmem onun dışında saklamıyorum zaten bu mümkün değil. Ama Almanya'da insanlar fobik değiller ama sana tahammül ediyorlar seni kabul etmiyorlar ikisi arasında fark var. ABD'de daha iyiydi aslında biz orada her şeyden konuşuruz burası biraz daha kapalı diyebilirim.” (K5)

K4 müzik yaşamın da dahil olmak üzere genel anlamda karşısındaki insana göre transgender kimliğini açıklamaya karar verdiğini belirterek özellikle yaşadığı yerin de buna etkisi olduğunu dile getirmiştir. Yukarıdaki verilere bakılarak transgender erkeklerin cinsiyet uyum süreci öncesi ve sonrasında buldukları ortamda transgender kimlikleri sebebiyle dışlandıkları görülmektedir. Müzik yaptıkları ortamlarda trans kimliklerini açıklamak veya açıklamamak bireyin kendi kişisel tercihi olmakla beraber içinde yaşadıkları toplumun farklı cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelime sahip insanlara olan bakış açısı bireylerin trans kimliklerini açıklamakta kendilerine çizdikleri yol haritası bağlamında belirleyici nitelikte olabilmektedir.

Tablo 18

Transgender olmanın müzik hayatına etkisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Olumlu (P)	P		P		P					P	4	40
Olumsuz (N)		N		N		N	N				4	40
Nötr (0)								0	0		2	20
TOPLAM						10					10	100

Ayrıca transgender kimliğe sahip olmanın müzik yaşamlarına olumlu-olumsuz etkileri üzerine yapılan konuşmalarda bireylerin verdiği cevapların sadeleştirilmiş tablosu aşağıdaki gibidir. Araştırmaya katılan bireylerin cevapları incelendiğinde 10 bireyden 4'ü olumlu, 4'ü olumsuz, 2'si ise hem olumlu hem olumsuz yanıtı vermiştir. Transgender olmanın müzik yaşamlarına etkisini olumsuz olarak gören bireylerin cevaplarına bakıldığında bu duruma neden olan sebeplerden bazıları yaşanan ses disforisi nedeniyle topluluk içinde şarkı söyleyememek, dışlanmış hissetmek sebebiyle topluluğa karışmamak, cinsiyet kimlikleri nedeniyle kariyer hedeflerinde vazgeçmek zorunda hissetme olarak sıralanabilmektedir. Transgender olmanın müzik yaşamlarına negatif etkisi olduğunu belirten K4 üniversite döneminde transfobik öğretmenleri sebebiyle öğrenim hedeflerini gerçekleştiremediğini belirtirken, K6 profesyonel bir albüm kontratı olması sebebiyle sesini

kaybetme kaygısı yaşadığı için hormon terapisini ertelemek durumunda kalmış bu nedenle psikolojik olarak çok zor dönemler geçirdiğini ifade etmiştir.

“Evet, biraz olumsuz diyebilirim çünkü söylediğim gibi, şarkı söylemek benim için çok daha zor ve sesimle eskisi kadar rahat hissetmiyorum. Çok daha hassas hissediyorum ve bu benim şarkı söyleme isteğimi de olumsuz etkiledi. Tabi ki hayatımın yoğun bir dönemindeyim bunun da etkisi var. Ama sanırım artık eski isteğim kalmadı.” (K7)

Cinsiyet kimliğinin müzik yaşamına etkisini pozitif olarak nitelendiren bireyler (K3, K5, K10) incelendiğinde K10 hormon terapisini öncesinde ses disforisi yaşamaması sebebiyle hormon terapisini sonrası sesiyle barıştığını ifade ederek şarkı söylemeye başlamanın onun için pozitif bir etki olduğunu belirtmektedir. K3 bir öğretmen olarak artık hem erkek hem kadın öğrencileriyle daha rahat empati kurduğunu ve ders esnasında örnekleme yaparken daha rahat olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber hormon öncesinde sahneye çıktığında huzursuzluk hissettiğini de eklemektedir. K5 profesyonel olarak şarkı söyleyen bir bireydir. Sahne aldığı projeler bağlamında kendisini daha rahat ifade edebildiği ve bağ kurabildiği yapımlarda rol almanın, transgenter kimliği ile ilişkili olduğunu söylemektedir. Bu durumun ona pozitif etkisi olduğunu ifade eden cevabı aşağıdaki gibidir.

“Evet çoğunlukla olumlu diyebilirim ama olumsuz şeyler de oldu. Mesela bazı LGBTİ+ projelerde rol aldım ve bunu trans bir aktivist olduğum için yapabildim kendim hakkında bu kadar açık olmasaydım bu projelerde yer alamazdım. Trans olmanın iyi ve kötü yönleri sebebiyle rollerimle ilgili daha otantik olabiliyorum birçok açıdan. Bu sanatıma yansıyor. Bu kesinlikle olumlu bir durum.” (K5)

Transgenter kimliğinin müzik yaşamına etkisini hem pozitif hem negatif olarak nitelendiren bireyler yaşadıkları dışlanma vb. sebepleri negatif yan olarak alırken kendileri gibi hissetmenin dışı görünüş ve duyuluşlarının cinsiyet kimlikleriyle uyuşması durumunun onları pozitif etkilediğinden bahsetmişlerdir.

“İki türlü aslında hem pozitif hem negatif yanları var. Pozitif olan kısmı artık bedenimle uyum içerisinde olduğum için sahnede daha özgüvenliyim bu da performansımı çok etkiliyor. Ama gelen dinleyici bazen transfobik olabiliyor biz çözemedik kadın mı erkek mi şeklinde sorular gelince çok rahatsız edici oluyor.” (K8)

“Aslında benim için hem pozitif hem negatif çünkü sanırım cinsel kimliğimden gelen bir utangaçlığım vardı şu anda daha rahat hissettiğim için daha özgüvenliyim mesela derslerde 40 kişinin önünde söylememiz gerekebiliyor ve ben şu an bunu rahatlıkla yapıyorum. Ayrıca trans olmanın benim yaratıcılığım da etkisi olduğunu düşünüyorum.”
(K9)

Görüşmeler incelendiğinde transgenter bireylerin okudukları okullar, katıldıkları koro çalışmaları gibi eğitim aldıkları yerlerde trans farkındalığı olmadığını düşündükleri görülmüştür. Bununla beraber eğitim görülen eğitmenen eğitime farkındalık ve hassasiyet durumlarında değişiklik görülebileceği de belirtilmektedir. Bireylere görünürlükleri sorulduğunda transgenter problemleri bağlamında görünür olmadıklarını düşündükleri görülmüştür. Ayrıca Türkiye’den görüşülen bireylerin görünürlük hakkındaki düşünceleri sorulduğunda bireylerin görünürlük tanımını dikkat çekici olmakla karıştırdıkları ve bu sebeple saklanmadıkları ancak çok da dikkat çekmedikleri cevabına istinaden görünürlüğün tanımı yapılmış bu doğrultuda düşünceleri alınmıştır.

Bireylerin toplu söyleme etkinliği ve koro benzeri gruplarda yer alanlarından edinilen deneyimler doğrultusunda bu gibi topluluklarda cisgender temelli kıyafet kodlarının bireylerin en çok rahatsız olduğu konulardan biri olduğu görülmüştür. Ayrıca cinsiyet temelli ses gruplandırması kıstasının esnetilebileceği fikri de ortak görüşler arasında bulunmaktadır. K3 ve K4 Soprano veya Alto söylemenin yanı sıra cinsiyet kimliklerine uygun kıyafet giyerek, ‘erkek’ gruplarında durmanın bir çözüm olabileceğini dile getirmişlerdir.

Tablo 19

Transgenter kimliği ve müzikal özgüvene etki durumu

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	f	%
Olumlu (P)	P	P	P		P	P	P	P	P	P	9	90
Olumsuz (N)				N							1	10
Nötr (0)											0	0
TOPLAM						10					10	100

Bireylerin cevapları incelendiğinde 9 transgenter bireyin olumlu yönde etkilendiği görülmektedir. Olumsuz etkileri olduğunu belirten tek birey K4’tür. K4 lisans döneminde

yaşadığı transfobik deneyimlerin hormon öncesi döneme dair negatif etkileri olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber K4 geçiş sürecinde sesinde yaşadığı problemler nedeniyle müziğe ara vermek zorunda kalması ve ardından öğretmenlik mesleğini de bırakmasının K4'ün müzikal özgüven durumunu olumsuz olarak ifade etmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Müzikal özgüven hususunda olumlu etkiler bağlamında transgender bireylerin özellikle dış görünüşlerinin ve seslerinin cinsiyet kimlikleriyle uyumlu hale gelmesinin hem sosyal yaşamda hem de müzikal yaşamda pozitif etkilere yol açtığını belirtmektedirler. Bununla beraber süreç içinde her ne kadar müzikten uzaklaştığını ve eskisi kadar düzenli bir şekilde şarkı söylemediğini ifade ediyor olsa da K7 sesinde yaşadığı değişim ve non-binary oluşunu dışa yansıtabilir oluşunun kendi üzerinde pozitif etkisi olduğundan bahsetmektedir.

“Kesinlikle evet. Benim için bu kesinlikle bir evet, çünkü gerçek sesimin (Hormondan sonraki) ağızdan çıktığını duymaya başladıktan sonra Şarkı Yazarlığımın ve şarkı söylememin ne kadar değiştiğini ve artık aramızda bir uzaklık varmış gibi değil de benim sesimmiş gibi çıktığını duyunca sanırım sonunda kendim gibi hissettim...Profesyonel bir müzisyen olarak, kendimin o otantik kısmına girmezsem geçiş yapmazsam müzik kaydetmeye devam edemeyeceğimi biliyordum. Çünkü bir süre sonra kendimi bir yalancı ve sahte biri gibi duymaya başladım. Bu yüzden trans kimliğim müzikal özgüvenimin kesinlikle bir parçası.” (K6)

Buna ek olarak bireylerin hormon öncesine göre seslerini daha çok benimsedikleri ve sevdikleri görülmüştür. Ayrıca hormon terapisi bağlamında gerçekleşen değişikliklerin bir takım kötü alışkanlıklar ve kötü ruh halinden kurtulmada da olumlu etkide bulunduğu belirtilmiştir.

“Öncesinde alkolle sahne alıyordum şimdi böyle şeylere ihtiyaç duymuyorum. Kendime güvenim tamamlandı o yüzden daha iyiyim. Daha tamam hissediyorum.” (K8)

“Şimdiye kadar hiç şimdi hissettiğim kadar özgüvenli hissetmemiştim o yüzden cinsiyetim benim eksik parçamdı ve onu tamamladım.” (K9)

5.2. Eğitmenlerle Yapılan Görüşmelerin Analizi

Eğitmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler doğrultusunda ulaşılan veriler aşıağıda verildiği şekilde tabloleştirilmiştir.

Tablo 20

7. Alt probleme ilişkin bulgular. Ses eğitmenlerinin cinsiyet uyum süreci yaşıamış veya yaşıamakta olan bireylerle çalışmak ile ilgili tutumları nelerdir?

	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	f	%
Ses terapisi ile ses maskülenleştirme ile ilgili bilginiz var mı?						E		E		2	22,2
Evet (E)/ Hayır (H)	H	H	H	H	H		H		H	7	77,7
TG bir bireyle şan veya koro çalışması yaptınız mı?	E					E		E		3	33,3
Evet (E)/ Hayır (H)		H	H	H	H		H		H	6	66,6
Trans bir bireyle çalışmayı ister miydiniz?	E	E	E	E	E	E	E	E	E	9	100
Evet (E)/ Hayır (H)										0	0
Daha önce akademik meceralarda trans ses ile ilgili bir yayına rastladınız mı?		E	E			E		E		4	44,4
Evet (E)/ Hayır (H)	H			H	H		H		H	5	55,5
TOPLAM					9					9	100

Görüşülen 9 eğitmeden 3'ü (Ö1, Ö6, Ö8) daha önce transgender bir bireyle ses terapisi, şan eğitimi, koro çalışması veya konuşma terapisi yaptığını belirtmiştir. Ses terapisi hakkında bilgi sahibi olduğunu belirten 2 eğitmen (Ö6, Ö8) bulunmaktadır. Bahsi geçen eğitmenler ses terapisi hakkında bilgi sahibi olduklarını ancak ses terapisini transgender bir bireyle yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan eğitmenlerin transgender bir bireyle çalışmak konusunda açık olduklarını belirtmeleri ayrıca pozitif bir tutum olarak görülmüştür. Bununla birlikte transgender bir bireyle ses eğitimi yapma konusunda bilgi sahibi olmadıklarını ayrıca çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Katıldıkları kongrelerde ve okudukları bilimsel yayınlar üzerine transgender bireylerle ses eğitimi vb. konularını daha önce gördüğünü belirten 4 eğitmen (Ö2, Ö3, Ö6, Ö8) bulunmaktadır.

Eğitmenlerin transgender bireylerle çalışırken nelere dikkat edecekleri sorulduğunda, daha öncesinde trans bireylerle çalışmamış eğitmenlerin konu hakkında bilgilerinin

olmaması sebebiyle öncelikle bilgi edinmeye çalışacaklarını belirttikleri görülmüştür. Ses eğitimi doğası gereği kişiden kişiye değişebilmektedir. Her öğrencinin yaşadığı problem o öğrenciye yönelik derslerin planlanması ve programlanmasıyla çözülebilmektedir. Deneyimli ses eğitmenlerinin çalışma imkanı bulduğu öğrencilerin farklı karakterlere ve ses eğitimi hususundaki problemlere sahip olmasının çeşitli çözüm teknikleri üretme ihtiyacı doğurmaktadır. Bununla birlikte transgender veya cisgender bir bireyle ses eğitimi yapmanın eğer bireyin ses değişim süreci tamamlandıysa birbirinden çok farklı olmadığı fikri araştırmaya katılan eğitmenlerin fikir birliğine vardığı görülen konulardandır. Ses eğitiminin bireysel yapısı gereği çalıştıkları birey transgender veya cisgender bir birey de olsa kişiye özel yaklaşılması gerektiği düşünülmektedir. Araştırmaya katılan eğitmenlerin çalışacakları transgender bireyi görüp sesini dinledikten sonra ders planı ve repertuar gibi konulara karar verilmesi gerektiğini düşündükleri görülmüştür. Buna paralel olarak 3 eğitmen (Ö3, Ö7, Ö8) transgender bir bireyle çalışmaya başlamadan önce bir vokolog, fonyatri uzmanından görüş alacağını belirtmiştir.

“Yani burada da sadece tek başına değil. Bir ses Pedagogu, ses hastalıkları uzmanlarıyla iletişim içinde olunmasında fayda var. Bu alanda değil ama ses ile ilgili bir problem varsa ben öyle yapıyorum. Mesela ne yapıyorum işte egzersizleri video kayıt altına alıyorum, gönderiyorum ilgili hocalarla yani çalıştığım birisi var zaten bu konuda Ankara’da o hemen ne olabileceğini bana söylüyor. Olmazsa kendisini yönlendiriyorum. Kişi ayriyeten de ayrı bir tedavi de alabiliyor.” (Ö7)

Transgender erkeklerde ses telinde uzama olmaması ve ses değişiminin ses tellerindeki kalınlaşma nedeniyle oluşması durumu transgender erkek sesi ve cisgender erkek sesleri arasındaki temel farklardandır (Lessley, 2017 s.25). Eğitmen görüşmelerinde öğrencilerinin ses tellerini daha sağlıklı eğitebilmek adına fonyatri uzmanından yardım aldığını belirten bir diğer eğitmenin görüşü şu şekildedir;

“Fonyatri uzmanına danışırım, onu sık bir şekilde götürürüm. Ses tellerindeki değişimi görmek için gördüğüm ses seninle göre egzersiz yaparım. Yani kulağıma göre değil, gördüğüm ses teline göre egzersiz yapmak daha mantıklı olur. Çünkü yüksek lisansında seslerinin neye benzediğini, hangi uzunlukta, nasıl çalışmam gerektiğini çok daha rahat görebiliyorum ki bu daha somut bir şey. Yani kulaktan duyduğun şey çok daha soyut bir şey.

Somut olarak ne durumda ve ona göre hangi perdeden, hangi vokal ile egzersiz yapmam gerektiğini araştırırım ama bu çok zor bir şey durum.'' (Ö3)

Eğitmenin görüşlerine bakıldığında ses telinin uzunluğu eğitmenin öğretmen tekniklerine yön vereceğini ifade etmesi sebebiyle önem arz etmektedir. Ancak öncesinde bahsedildiği üzere ses telinin uzunluğu bağlamında değişimlerin kısıtlı olması bu açıdan eğitmenin ders stratejisi belirlemesine fayda sağlamayabilmektedir. Ö2 Transgender bireyin hormon kullanımına başladığı ilk yıl yaşadığı değişimler nedeniyle ses değişim sürecinin tamamlanmasının ardından eğitime başlanmasının daha doğru olacağını belirtmiştir. 5. Alt probleme (Transgender erkekler hormon tedavisi esnasında ses eğitimi alabilirler mi?) ilişkin eğitmenlerin görüşlerine bakıldığında;

“Şan eğitimi değil de ses terapisi uygulanabilir. Onda da ses telindeki ödemi belki kaldırmak açısından birtakım rahatlatıcı egzersizler var. Bunlar yapılabilir ama tedavi devam ederken şan dersi verilemez. Yani ben verilebileceğini düşünmüyorum.” (Ö2)

Diğer yandan Ö5 eğitime ara verilmemesinin daha doğru olduğunu, sesin değişim süresince gözlenmesinin ve buna uygun olarak eğitimin düzenlenmesiyle ara verilmeden ses eğitimine devam edilmesinin kendisine göre daha mantıklı olduğunu ifade etmiştir. Başka bir deyişle eğitmen sesi bir süreliğine bırakıp tamamen değiştiğinde yabancı bir sesle çalışmak yerine sesin değişim aşamasında aktif tutmanın daha doğru olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.

“kontROLSÜZ bir çalışmaması çalışılması ve ara verilmemesi bence çok daha iyi olacaktır tabi ki bedensel farklılıklar gözetilerek.” (Ö5)

Tablo 21

Eğitmenlerin haftalık verimli ders saati üzerine görüşleri

	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	f	%
Haftada 1		1				1				2	22,2
Haftada 2-3	2-3			2	2-3		2	2	3	6	66,6
Haftada 4+			3-4							1	11,1
TOPLAM					9					9	100

Eğitmenlerle yapılan görüşmeler göstermiştir ki derslerden verim alınması adına haftada en az iki saat ders yapmanın uygun olduğu görüşünde olan eğitmenler çoğunluktadır. Bununla birlikte ders yapılan bireyin seviyesi ve ders alma amacının da ders saatini etkilediğini belirten eğitmenlerin profesyonel olarak eğitim alacak olan bireylerle daha sık ders yapılması gerektiğini belirttiği görülmüştür.

“*Ses eğitiminde veya ses terapisinde herkes farklı cevaplar veriyor. Bence haftada bir yeterli olur ve ondan sonraki sağlık yani hayat kalitesine dikkat etmesi, kendisi de çalışması gerekiyor verim alabilmen için. Haftada bir yeterli olur diye düşünüyorum ama bu süreç ne kadar sürer? Bu kişinin sana verdiği cevaplara ilgili.*” (Ö2)

“*Verim bence günlük olmak durumunda biz ses telleriyle çalışıyoruz. Tabii ki de ses tellerini dinlendirmek çok önemli ama bence günlük bir 45 dakikalık çalışma en az bir 20 dakikalık ısınma. Bunlar çok önemli şeyler... Haftanın her günü dediğim şu, bir gün şarkı çalışıyoruz diğer gün bana geldiğinde ben o şarkıyı ona çalıştırmıyorum. Sesini yıkıcı yani ses tellerini yıkıcı egzersiz yapıyorum. Bu yıkıcı egzersiz dediğim şey ses tellerine zarar verecek bir şeyden bahsetmedim ağırlık koyarak zorlayarak aslında o sesi daha fazla güçlendirecektir. Vitesini arttıracak egzersizler yapıyorum. Bu daha kısa sürüyor. Dinlenme süreci daha uzun sürüyor ama genellikle haftada en az 3-4 kez çalıştırıyorum.*” (Ö3)

Tablo 22

Eğitmenlerin transgender bireyleri koro gruplarına yerleştirme ile ilgili görüşler

	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	f	%
Sadece Ses Özelliklerini Dikkate Alırım (S)		S		S	S	S			S	5	55,6
Bireyin Tercihlerini Gözetirim (B)										0	0
Hem bireyin Tercihleri Hem de Ses Özelliklerini Dikkate Alırım (BS)	BS		BS					BS	BS	4	44,4
TOPLAM					9					9	100

Transgender bireylerin korolarda söyleyecekleri gruplara karar verme aşamasında hiçbir eğitmenin sadece bireyin görüşüne dayanarak grubuna karar vermediği görülmüştür. Bununla birlikte eğitmenlerin genelinin ses karakterini ve kabiliyeti ön planda tutmasıyla birlikte 4 eğitmenin (Ö1, Ö3, Ö7, Ö8) ayrıca bireyin isteklerini de önemseydiği bilgisine

ulaşlmıştır. Başka bir deyişle eğitimciler birinci önceliklerinin ses sağlığı olduğunu belirtmişlerdir.

“Neresi ona uygunsuz orada söyletirim ben, hayır sen kendini böyle hissediyorsun ama sesin bu değil. Şimdi orada söylersen zorlanırsın derim. Öncelikle onun ses sağlığını düşünüyorum. Ben tenorda söylemek istiyorum çünkü kendimi öyle hissediyorum diyor ama sesi öyle değilse benim için önce ses sağlığı. Ona zarar verir çünkü orada söylemek. Yüklenecek ve sesi zarar görecektir. Ben önce zarar vermeyi düşünürüm. Sonra ses potansiyeli oraya doğru gidiyorsa kendi de eğer ona meyilli ise psikolojik olarak fizyolojik olarak o zaman nereye geçmek istiyorsa orada denerim.” (Ö8)

Transgender kadınlarla ses terapisi üzerine çalışan bir eğitimcinin konuyla ilgili görüşleri alınmıştır. Eğitimcinin görüşü bireyin sesinin inceliğinden çok sesin rezonans olduğu bölgenin önemli olduğudur. F0 frekansı arttırmaya yönelik çalışmaların yardımcı olduğunu belirtmiş ancak sesin rezonans olduğu bölgenin önemine vurgu yapmıştır.

“...işin daha büyük boyutu sesin nasıl rezonans olduğuyla alakalı ve larenks’in pozisyonuyla alakalı yani eğer larenks’in pozisyonu aşağıdaysa ve daha dolu bir ses çıkıyorsa daha göğüs sesi ağırlıklı bir ses çıkıyorsa ne kadar tiz konuşursa konuşsun. O ses feminen çıkmaz o yüzden...” (Ö6)

Bu konuda bireyin şarkı söyleyip söylememesinin çalışmalarına genel anlamda etki ettiğini aktif olarak korolarda şarkı söyleyen öğrencileriyle çalışırken farklı tekniklerden ötürü gelişimin yavaş olduğunu belirtmiştir.

“Bazı egzersizler duyum olarak benzer olsa da yapış şeklimiz farklı. Biz rezonansa farklı şekilde odaklanıyoruz o koroda bariton söylemeye alışmış ve ona odaklanıyor ama bizim yaptığımız egzersizlerin odak noktası çok başka...” (Ö6)

Ses feminenleştirme için derse gelen öğrencilerle izlediği planında ilk adımın hep nefes olduğuna vurgu yapmıştır. Doğru nefes almak ve nefes verirken de sesin rezonans olacağı yeri doğru belirlemenin dersinin başlangıç için odak noktası olduğundan bahsetmiştir. Özellikle transgender kadınlarla çalışırken gülümser pozisyondaki bir ağız ile örnekleyerek sesin rezonans olacağı bölgeyi de örnekleyerek göstermiştir. Gülümseyerek ulaşılan pozisyonun tutulmasıyla ayrı ayrı tüm sesli harfleri bu pozisyonla çalışarak devam eden

derslerinde bu egzersizlerin ardından ‘‘Tongue Twister’’ egzersizlerine odaklandığını belirtmiştir.

‘‘Konuşma stili de gerçekten çok etkili. Mesela daha düz konuşmak ve sessiz harflere ağırlık vermek daha maskülen duyuluyor. Sesin tonundan alakasız olarak ve bu yüzden feminen konuşmak isteyen öğrencilerin konuşurken hareket etmesine, dalgalar yapmasına ve sessiz harflerin daha hafif olmasına çok özen gösteriyoruz. Yani arayı bozmayacak şekilde birbirine bağlanması feminen duyulmasını ve başta başladığımız pozisyonu tutabilmeyi sağlıyor.’’ (Ö6)

Bu bağlamda Ö6’nın sözünü ettiği sesin perdesinden bağımsız olarak durasyon (Sözcük ve ifadelerde daha uzun ortalama durasyon, ünlülerin uzatılması) ve artikülasyon (Net, yumuşak) önemli etkenler olarak görülmektedir. Görüşmede belirtildiği üzere bazı öğrencileriyle ses eğitimi de çalışmakta olan eğitmenin odak noktası sesin feminen algılanması olduğundan öğrencinin bu tekniği geliştirmesine odaklanan çalışmalar yapmakta olduğunu ancak kendisiyle şarkı söylemek üzere çalışmaya devam etmek isteyen öğrencileriyle de yine sesin kadınsı algılanması için dikkat edilen noktalara önem vererek çalıştığını ifade etmiştir (Ö6).

BÖLÜM VI

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuçlar ve öneriler bölümünde araştırmada elde edilen bulgulara ve yapılan yorumlara dayalı olarak varılan sonuçlar ve bunlara bağlı olarak geliştirilen öneriler bulunmaktadır.

6.1. Sonuçlar

Transgender Erkeklerin Cinsiyet Uyum Sürecinde Hormon Terapisi İle Ses Değişimi Ve Müzikal Performansa Etkisi başlıklı çalışma müzik alanında yapılmış Türkiye'deki ilk çalışmalardan biri olması bakımından önemlidir. Bunun yanı sıra transgender erkek bireylerin sadece müzikal performansa ilişkin sonuçlarını ortaya çıkarmakla kalmamış bireylerin sosyal çevrelerinde, profesyonel iş yaşamlarında ve müzik okullarında yaşadıkları problemlerin bir kısmına da ışık tutmaktadır. Bireylerin yaşadıkları problemlerin ortaya çıkarılması adına bireylerle görüşmeler doğrultusunda bireylerin özellikle testosteron kullanmaya başladıkları ilk yıl seslerine ilişkin yaşadıkları problemler şunlardır;

6.1.1. Transgender Bireylerin Uyum Sürecinde 'Ses ve Müzikal Performans' İle İlgili Yaşadıkları Sıkıntılara İlişkin Sonuçlar

- Transgender erkeklerin hormon kullanımına bağlı ilk bir yıl içinde ses perdelerinde düşüş yaşanmaktadır.
- Yaşanan ses pesleşmelerine bağlı olarak seste çatlama, kısılma, ses yorgunluğu, pasaj tonlarında ve ton tutmada hakimiyet kaybı gibi ses icrası konusunda problem teşkil eden durumlar görülmektedir.
- Bireylerin en dramatik değişimleri yaşadıkları zaman dilimi ilk bir yıl olsa da sesin oturma süreci bireyden bireye göre değişiklik göstermektedir.
- Seste çatlamanın en yoğun görüldüğü dönem örneklem grubu için 3-7 ay aralığıdır.
- Profesyonel olarak şarkı söyleyen bireylerde hormona başlamaya ilişkin sesini kaybetme endişesine rastlanabilmektedir.
- Süreç içerisinde ses terapisi ve ses eğitimi alan bireyler bu eğitimlerin faydalı olduğunu düşünmektedir.

- Koroda söyleyen bireyler, koro provalarında hitap şekillerinin, konser ve etkinliklerde giyilen kostümün cinsiyet temelli olmasından, ses grupları ayırımında ve oturma planı yerleşiminde yerleştirildikleri grup ile cinsiyet kimliklerinin uyuşmamasından rahatsızlık duydukları görülmüştür.
- Hormon terapisi nedeniyle yaşanan değişimler bireyin sesini daha çok benimsemesine yardım etmiştir.
- Ses disforisi yaşayan bireylerin hormon sonrasında ses disforisinin azaldığı, buna bağlı olarak şarkı söyleme etkinliğinin arttığı görülmüştür.
- Araştırmaya katılan bireyler, Transgender bireylerle çalışmakta uzman eğitimcilerin eksik olduğunu ve var olan eğitimcilerle ulaşma konusunda maddi ve mesafe gibi güçlükler bulunduğunu bu nedenle ulaşılabilir olmadığını düşünmektedirler.

6.1.2. Transgender Bireylerin İnteraktif Kaynaklara Erişim Ve Yararlanma Durumuna İlişkin Sonuçlar

- Bireylerin interaktif kaynakları kullandıkları bilinmektedir. Bununla beraber bireylerin ses terapisti, ses egzersizleri, hormon sürecine ilişkin deneyim örnekleri gibi içeriklere ulaştıkları görülmüştür.
- Sosyal medya vb. interaktif kaynakların fayda durumu incelendiğinde bireyler motivasyon bulma, merak giderme ve empati hissetme gibi nedenlerle ulaşıldığında interaktif kaynakların faydalı olduğunu düşünmektedir.
- Ulaşılan videoların içeriğine bağlı olarak fayda durumu gözetilen bireyler ses eğitimi vb. durumlar için bu kaynakların uygun olmayabileceği görüşündedir.

6.1.3. Transgender Bireylerin Sosyo Kültürel Etkileşimlerine Dair Sonuçlar

- Araştırmaya katılan bireylerin tamamı hayatlarının bir döneminde veya hala cinsiyet kimlikleri sebebiyle dışlanmaya maruz kaldıklarını ifade etmektedirler.
- Müzik yapılan ortam ve toplu etkinliklerde yaşanan sıkıntılardan biri cinsiyet temelli hitap şekilleridir.
- Araştırmaya katılan 4 birey transgender olmanın müzik hayatlarına etkisini olumlu olarak nitelendirirken 4 birey olumsuz, 2 birey ise hem olumlu hem olumsuz olarak nitelendirmiştir. Olumsuz olduğunu belirten bireylerin olumsuz olduğunu

düşündükleri taraflara bakıldığında seslerinde yaşadıkları problemler neticesinde müziği bırakmak zorunda kalmak ve dışlanmak, ötekileştirilmek gibi iki sonuca ulaşılmaktadır.

6.1.4. Eğitimden Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

- Eğitimdenler transgender bireylerle çalışmakla ilgili olumlu bir tutumda oldukları görülmüştür.
- Eğitimdenlerin çoğunluğunun daha önce bir transgender bireyle ses eğitimi çalışmamış olmasına rağmen transgender bireylerle çalışmaya dair bir ön yargılarının olmadığı görülmektedir.
- Eğitimdenlerin çoğunluğunun transgender birey ile ses eğitimi konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmüştür.
- Eğitimdenler grubunun %66'lık kesimi verimli ders işlenebilmesi adına haftalık 2-3 saatlik bir ders programının uygun olduğunu belirtmektedir.
- Eğitimdenlerin transgender bireylerin koro gruplarına yerleştirilmesi konusunda bireyin sahip olduğu sesi gözetme ve hem bireyin sesini hem de isteklerini gözetme şeklinde iki baskın fikre ulaşılmıştır.

6.2. Öneriler

- Transgender erkeklerin cinsiyet uyum sürecine ilişkin bilgi kaynaklarından olan Youtube, Instagram vb. sosyal medya kaynaklarında, uzmanlara danışılarak bireylerin uyum sürecinde faydalanabileceği dokümanlar oluşturulabilir.
- Ses eğitimine devam etmek isteyen transgender erkeklerin ses eğitimdenleriyle açık ilişkide olarak hormon süreciyle ilişkili bilgilerinin paylaşılması ve eğitimdenin ders programını bireyin durumunu gözeterek hazırlaması fayda sağlayabilir.
- Transgender erkeklerin çatlama, kısılma, ses yorgunluğu, pasaj geçişleri ve ton tutma gibi problem yaşanan durumlarda bireyin ses sağlığı gözetilerek daha hafif bir müfredata geçilebilir.
- Süreç içerisinde bireyin ses aralığı ve rahat söylediği bölgelerin değişkenliği göz önünde bulundurularak, esnek bir repertuar seçimi düşünülebilir.

- Transgender erkeklerin seslerini eğitirken bireyin ses tellerinin hormon etkisiyle değiştiği göz önünde bulundurularak, cisgender erkek ses telleriyle kıyaslama yapılmaması faydalı olabilir.
- Bireyin yaşadığı ses sıkıntılıyla ilgili düzenli ses terapisti ve/veya Fonyatri uzmanı görüşü alınması önerilebilir.
- Koro alışması, konser ve derslerde bireye kabullendiği cinsiyet kimliğine uygun hitap etmek bireyin konforlu ve benimsenmiş hissetmesine katkı sağlayabilir.
- Mümkünse bireye rencide hissetmeyeceği bir ortam yaratarak tercih ettiği isim ve zamirler sorularak bu ismin kullanılması sağlanabilir.
- Koro grupları ayrımı yapılırken, bireyin sesine uygun grupta söylenmesi gerekiyorsa, her ne kadar sesine uygun grup partisini söylese de konser kıyafeti ve bulunacağı grup konusunda bireyin tercihleri gözetilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, K., & Aygin, D. (2015). “Transseksüel bireylerde cinsiyet değiştirme cerrahisi ve hemşirelik yaklaşımları. (“Quality of Life and Perceived Social Support Before and After Sex ...”)”. *Androloji Bülteni*, 17(62), 241-245.
- Agha, A., & Hynes, L. (2022). “Exogenous testosterone and the transgender singing voice: a 30-month case study”. *Journal of Singing*, 78(4), 441-455. <https://doi.org/10.53830/YKWM3774>
- Aladağ, Ç. (2017). “Ses eğitiminde register kavramı ve ses türleri”. *Uluslararası Müzik ve Sahne Sanatları Dergisi*, 1(1), 27-39. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/435463>
- Alioğlu, F. (2020). Cinsiyet Hoşnutsuzluğu Olan Bireylerin Tanımlayıcı Psikiyatrik Değerlendirmesi. Uzmanlık Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Tıp Fakóltesi, Kocaeli
- American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-V) (5th ed.). Erişim adresi: <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Aytaçlı, B.(2012) “Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış”. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Aytekin, H. (2018). *İnsan ilişkileri ve iletişim*. Ankara: Pegem Akademi. 1.Baskı: Eylül 2018, Ankara 9. Baskı: Mart 2022, Ankara ISBN 978-605-241-297-8
- Aziz, A. (1994). *Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim*. (Genişletilmiş 2. Basım): Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma. Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Ankara: PegemA Yayınları. 15.baskı (1.Baskı 1995, Ankara) DOI: 10.14527/9789756802403 <https://ws1.turcademy.com/ww/webviewer.php?doc=82069>
- Başar K, Yüksel ř. (2014) “Çocukluktan yetişkinliğe cinsiyet kimliği ile ilgili sorunlar: uygun değerlendirme ve izlem. (“Eşcinsel ve Biseksüel Bireylerin Sağlığı ve Hemşirelik Bakımı”)” *Türkiye Psikiyatri Derneği Sürekli Eğitim / Sürekli Mesleki Gelişim Dergisi Psikiyatride Güncel* 4(4 kış) 2014 ISSN 2146-331X
- Bingöl, O. (2014). “Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye’de kadınlık”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 108-114. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.36760>

- Bosom, M., & Medico, D. (2021). "My first year on testosterone: Analyzing the trans experience through YouTube channels". *Sexologies*, 30(2), e83-e85. <https://doi.org/10.1016/j.sexol.2020.10.001>
- Bowman, C., & Goldberg, J. M. (2006). "Care of the patient undergoing sex reassignment surgery". *International Journal of Transgenderism*, 9(3-4), 135-165.
- Bozdemir, N., & Özcan, S. (2011). "Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış. ("Cinselliğe ve Cinsel Sağlığa Genel Bakış")". *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 5(4), 37-46.
- Büyük Öztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2020) *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi 29. Baskı İlk Baskı: 2008 DOI:10.14527/9789944919289
- Canbay A. (2007). İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programı 'Müzikte Örgü, Doku, Biçim, Tür' Ünitesi Ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara
- Cates, D. S. (2019). Choral directors' Experiences With Gender-Inclusive Teaching Practices Among Transgender Students. (Publication No. 13884557) Doctoral dissertation, University of Missouri–Kansas City *ProQuest Dissertations and Theses Database*.
- Cayari, C. (2019). "Demystifying trans*+ voice education: The transgender singing voice conference". *International Journal of Music Education*, 37(1), 118-131. DOI: 10.1177/0255761418814577
- Cesur, E., Yüksel, Ş., Başar, K., ve Kaptan, S. (2022). "Cinsiyetinden hoşnutsuzluğu olan iki ergenin klinik izlem süreci". *Turkish Journal of Psychiatry*, 33(3). Doi: 10.26650/IUITFD.2021.0204
- Chang, J., Brown, S. K., Hu, S., Sivakumar, G., Sataluri, M., Goldberg, L., & Courey, M. S. (2021). "Effect of Wendler glottoplasty on acoustic measures of voice". *The Laryngoscope*, 131(3), 583-586. <https://doi.org/10.1002/lary.28764>
- Clark C. J. (2016) "Voice and communication therapy for the transgender or transsexual client: service delivery and treatment Options". *Graduate Independent Studies-Communication Sciences and Disorders*. 2 Fall 12-7-2016. <https://ir.library.illinoisstate.edu/giscsd/2>
- Constansis A. N. (2008) – "The changing female-to-male (FTM) voice" *Radical musicology* C.3 s.389-404 ISSN 1751-7788

- Cozart Steele, D. (2019). “Speech-language pathologists with a vocal music background: exploring impact on the training of the transgender voice”. (“Speech-language pathologists with a vocal music background: exploring ...”) *Theatre, Dance and Performance Training*, 10(3), 373-391.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 3. Baskı Sage publications. <http://www.ceil-conicet.gov.ar/wp-content/uploads/2015/10/Creswell-Cap-10.pdf>
- Çakır, H. (2018) Hemşirelerin Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel Ve İnterseks Bireylere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Çelebi, E. D. H. (2018). Türkiye'de Trans Erkeklerin Açılma Süreçlerine Etki Eden Faktörlerin Sosyolojik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
<http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/handle/1/12102>
- Çevik, S. (2015) *Koro Eğitimi Ve Yönetimi Müzik Eğitimi Yayınları 2*. Baskı (İlk Baskı 2013) ISBN 978-605-63620-0-2
- Davies, S. (2016). “Training the transgender singer: finding the voice Inside”. *Independent Voices—National Association of Teachers of Singing*. C. Spring
https://www.nats.org/_Library/Independent_Voices_Articles/training_transgender_singer-10-2016.pdf
- Diamond, L. (2020) “Gender fluidity and nonbinary gender identities among children and adolescents”. *Child Development Perspectives* 14(2) 110-115
<https://doi.org/10.1111/cdep.12366>
- Doğanyığıt, S., Yiğit, N. Ve Öztürk, K. (2017) “Ses eğitimi alan kadınların menstrual döngü- menstrual, folliküler ve premenstrual evre- ses özellikleri”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 168-188.
- Ender Ç. (2014) Şarkı Söyleme Sanatının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erdoğan, S. (2008). Ses Eğitimi'nde Terminoloji Ve Temel Kavramlar Bazında Öğrenci Yeterliliklerinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Ertürk S. (1972) *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.

- Eşel, E. (2006). “İnsan cinselliğinin biyolojik ve evrimsel temelleri”. *Klinik Psikoformakoloji Bülteni*, 16(4), 274-288.
<http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/7283/230932.pdf?sequence=1>
- Evrensel, İ. (2019). Lezbiyen, Gey, Biseksüel Ve Trans (LGBT) Bireylerin Kendini Ayarlama Ve Mutluluk Düzeylerinin Algıladıkları Sosyal Desteğe Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
<http://www.dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/1/12424/2840.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Filiphov H. A. (2019). Trans Erkeklerde Hormon Tedavisinin Sosyal Kabulü Ve Psikolojik İyilik Haline Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Doğu Üniversitesi, İstanbul
- G Tucker (2019) Voice After One Year On T Erişim Tarihi: 24Şubat 2023
<https://www.youtube.com/watch?v=YUjFcMgdvdU>
- GLAAD (2023). Media Reference Guide- Transgender. (N.d.). Erişim tarihi: 2023, 20 Mart
<http://www.glaad.org/reference/transgender> GLAAD Media Reference Guide- Transgender People
- Graham, F. (2022). “To t or not to t: The transmasculine singing voice on hormone replacement therapy”. *Voice and Speech Review*, 16(2), 180-199. DOI: 10.1080/23268263.2022.2038349
- Green, E.R. & Maurer, L.M. (2015). “The teaching transgender toolkit: a facilitator’s guide to increasing knowledge, decreasing prejudice & building skills”. *Ithaca NY: Planned Parenthood Of The Southern Finger Lakes: Out For Health*. ISBN: 978-0-9966783-0-8
- Greene, D. N., Reisman, T., & Goldstein, Z. (2021). “Transgender endocrinology”. *Handbook of Diagnostic Endocrinology C.3* 639-661)
- Greer CJ. (2022) “Finding Grace: a singing teacher’s journey with her first transgender student” *Voice and Speech Review*, 16(2) 208-219
DOI: 10.1080/23268263.2021.1955457
- Halle R.H. (1998). Sexual Development [Available from: Kaos GL Dergisi (2023) Cinsiyet İfadesi Erişim tarihi 3 Nisan 2023 <https://kaosgl.org/haber/kaos-gl-sozluk->

toplumsal-cinsiyet-ifadesi-cinsiyet-ifadesi

http://web.mst.edu/~rhall/neuroscience/04_affect/sexdevelop.pdf

- Hancock, A. B., Childs, K. D., & Irwig, M. S. (2017). “Trans male voice in the first year of testosterone therapy: make no assumptions”. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 60(9), 2472-2482. https://doi.org/10.1044/2017_JSLHR-S-16-0320
- Helvacı, A. (2012). *Şarkı söyleme eğitimi (Temel konular ve uygulamalar)*, Ekin Basım Yayın. (1. Baskı). Bursa:
- Hodges-Simeon, C. R., Grail, G. P., Albert, G., Groll, M. D., Stepp, C. E., Carré, J. M., & Arnocky, S. A. (2021). “Testosterone therapy masculinizes speech and gender presentation in transgender men”. *Scientific Reports*, 11(1), 1-10. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-82134-2>
- Kar, T. (2020). Ses eğitiminde Bedensel Farkındalık Ve Devinimsel Ses Egzersizlerinin Kullanımı: Eylem Araştırması. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Karataş, S., & Buzlu, S. (2018). “Transseksüel bireylerin sağlık hizmeti almada yaşadıkları güçlükler”. *Lectio Scientifica*, 2(2), 70-81. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/635389>
- Karataş, Z. (2017). “Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi”. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/360845>
- Keskin N., Yapca G., Tamam L. (2015, 4. sayı), “Transsexualism: clinical features and legal issues”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 2015;7(4):436-447 <https://doi.org/10.5455/cap.20150208051330>
- Kitajima, K., Tanabe, M., & Isshiki, N. (1979). “Cricothyroid distance and vocal pitch: experimental surgical study to elevate the vocal pitch”. *Annals of Otolaryngology, Rhinology & Laryngology*, 88(1), 52-55. <https://doi.org/10.1177/000348947908800109>
- Koç Kızılyel, M. (2020). Türkiye'de Cinsiyet Değiştirme İşlemlerinin Tıbbi Ve Hukuki Yönden Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul <https://acikerisim.medipol.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12511/7945/Kizilyel-Merve-2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Lessley, E. D. H. (2017). Teaching Transgender Singers , Doctoral dissertation, University of Washington, The degree of Doctor of Musical Arts, Washington, USA
<https://digital.lib.washington.edu/researchworks/handle/1773/40272>
- Manternach, B., Chipman, M., Rainero, R., & Stave, C. (2017). “Teaching transgender singers. Part 1: The voice teachers’ perspectives”. *Journal of Singing*, 74(1), 83-88.
https://www.nats.org/_Library/JOS_On_Point/JOS-074-1-2017-83.pdf
- Manternach, B. (2017). “Teaching transgender singers. Part 2: The singers’ perspectives”. *Journal of Singing*, 74(2), 209-214.
https://vocology.utah.edu/_resources/documents/teaching_transgender_singers_two_manternach.pdf
- Metin, S., Az, A., & Ertin, H. (2021). “Kız mı oğlan mı? Tıbbi, etik ve hukuki yönleri ile cinsiyet gelişim bozukluğu: Geleneksel derleme”. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law & History*, 29(3). 435-442 DOI: 10.5336/mdethic.2021-83425
- Miles, M.B., Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis-An Expanded Sourcebook*. (Second Edition) London: Sage Publications
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1) Kanun Numarası: 1739 Kabul Tarihi: 14/6/1973
Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 24/6/1973 Sayı: 14574 Yayımlandığı Düstur:
Tertip: 5 Cilt: 12 Sayfa: 2342
- Nutku, Z. (2012). “Çağımız tiyatro eğitiminde ses-nefes-beden ilişkisi”. *Art-e Sanat Dergisi*, 5(10), 208-219.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/sduarte/issue/20729/221533>
- Nygren, U., Nordenskjöld, A., Arver, S., & Södersten, M. (2016). “Effects on voice fundamental frequency and satisfaction with voice in trans men during testosterone treatment a longitudinal study”. *Journal of Voice*, 30(6), 766-e23.
<https://doi.org/10.1016/j.jvoice.2015.10.016>
- Onur Cura D, Çankaya T, Ülgenalp A. (2020) “Cinsiyet disforisinde genetik faktörlerin rolü”. *Hitit Med Journey* 2(2): 49-55
- Otacıoğlu, S. (2017). “Ergen seslerinde ses değişimi ve eğitimi”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 49-64. Doi: 10.18026/cbayarsos.297841
Kabul Tarihi: 21.03.2017
- Ömür, M. 2004. *Sesin Peşinde*. Pan Yayıncılık.

- Özcan, D. (2014). Cinsiyet Kültürünün Paradoksu: Dışlama ve İçerme Pratikleri İle Trans Kadınlar: Mersin Örneği. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Mersin
https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/220736/yokAcikBilim_10054110.pdf?sequence=-1
- Özcan Konakçı, Z. B., (2019). Türk Hukukunda Cinsiyet Değişirme. Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel hukuk Anabilim Dalı, Konya
- Özgür C. (2016). Şan Eğitiminde Rezonatör Bölge Kullanımı. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, İstanbul
- Özkut B. (2015) Türkiye’deki Opera/Şan Eğitiminde Başlangıç Düzeyi Ses Eğitimi Yaklaşımları. Sanatta Yeterlilik Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı, Afyon
- Öztosun, E. (2015). Ses Protezi Uygulaması Sonrası Trakeaözefageal Konuşmanın Başarısında Insüflasyon Testinin Prediktif Değeri. Uzmanlık Tezi, Bursa Uludağ University, Bursa
- Öztürk, F. G. (2003). “Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Ses Eğitiminin Önemi ve Bireysel Ses Eğitimi Dersi”. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 23(1).
<https://dergipark.org.tr/en/pub/gefad/issue/6763/90983>
- Öztürk S. (2011) “Cinsel yönelimler ve queer kuram”. S Ozturk (Ed.), *Cogito Dergisi*, ikinci baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2011;65–66:5–8.
- Patton, M.Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Newbury Park. CA: Sage
- Pekel E. (2019) “Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının çalışma hayatındaki konumu”. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 2019: 05 (01) s. 30-39
- Polat A., Alioğlu F. (2019) “Cinsiyet disforisi: Kocaeli Üniversitesi Hastanesi deneyimi” *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2019; 20(1):101-109
<https://doi.org/10.5455/apd.299184>
- Radix, A. (2019). “Hormone therapy for transgender adults”. *Urologic Clinics*, 46(4), 467-473. <https://doi.org/10.1016/j.ucl.2019.07.001>
- Rastin M. (2016) The 2016 CMEA/ACME Kenneth Bray Undergraduate Essay Competition
2nd Place Winner – Molly Rastin, Windsor University (Faculty Advisor: Dr. Janice Waldron)

- Robinson, B. A. (2016) *Heteronormativity and Homonormativity* he Wiley Blackwell *Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, First Edition. Edited by Nancy A. Naples. © 2016 John Wiley & Sons, Ltd. Published 2016 by John Wiley & Sons, Ltd. DOI: 10.1002/9781118663219.wbegss013
- Romano, T. (2018). The Singing Voice During The First Two Years Of Testosterone Therapy: Working With The Trans Or Gender Queer Voice. Doktora tezi, University of Colorado. <https://scholar.colorado.edu/downloads/z603qx905>
- Rossman, G. B., & Rallis, S. F. (2011). *Learning in the field: An introduction to qualitative research*. Sage Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-8048-7
- Sabar G. (2008) *Sesimiz eğitimi ve korunması* Pan Yayıncılık 4. Baskı 2018 İstanbul
- Sağlam, İ. (2004). “Türk Medeni Kanunu madde 40 üzerine bir değerlendirme”. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(3-4), 454-469.
- Sarı, A.S. (2017) Transseksüellerde İlk Nesne İmgesi İle Cinselleşmiş Beden Tasarımının Rorschach Testiyle Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/56774.pdf>
- Sert, S. (2015). “Türk Medeni Hukukunda cinsiyet değiştirme”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (118), 255-270.
- Ses teli kısaltma operasyonları sonucu ses örnekleri (2023). Erişim tarihi: 2023, 11 Haziran https://www.youtube.com/watch?v=cA_AN7o45t4&t=3s
- Silveira J. M. (2019) “Perspectives of a transgender music education student Jason M. Silveira”. *Journal of Research in Music Education* 2019, Vol. 66(4) 428–448 DOI: 10.1177/0022429418800467
- Sirin, S., & POLAT, A. (2020). “Voice-related outcomes after long-term androgen treatment in trans males”. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 53-58. doi: 10.30934/kusbed.649898
- Song, T. E., & Jiang, N. (2017). “Transgender phonosurgery: A systematic review and meta-analysis”. *Otolaryngology-Head and Neck Surgery*, 156(5), 803-808. Doi:10.1177/0194599817697050
- Şah, U. (2012) “Eşcinselliğe, biseksüelliğe ve transseksüelliğe ilişkin tanımlamaların homofobi ve LGBT bireylerle tanışıklık düzeyi ile ilişkisi” Psikoloji Çalışmaları / *Studies in Psychology* 32-2 (2012) 23-49 SSN: 1304-4680 e-ISSN: 2602-2982

- Şen, Ü. S. (2005). “Sanat eğitiminde bilimsel araştırma yöntemlerinin kullanılması”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 343-360.
- Şimşek S. (2020) Trans Kadınların Ses Özelliklerinin Algısal Ve Enstrümantal Değerlendirme Yöntemleri İle İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Taşkın, A. (2019). Trans Kadınlar için Transseksüel Ses Ölçeği Türkçe Versiyonunun Geçerlik ve Güvenirliğinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi
<http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/11932>
- Tatar B. (2021). Menstrual Döngüye Bağlı Olarak Değişen Hormonların Ve Premenstrual Sendromun Kadın Opera Şarkıcılarının Vokal Performanslarına Olan Etkilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sahne Sanatları Anasanat Dalı
- Testosteron Öncesi Ses Örneği (2023). Erişim tarihi: 2023,21 Mart
<https://www.youtube.com/watch?v=wdcGeTqPNfM>
- Testosteron sonrası ses örneği (2023). Erişim tarihi: 2023,21 Mart
<https://www.youtube.com/watch?v=gR7ASqRJ7cY>
- The Independent (2017) Holden Madagame öncesi ve sonrası trans erkek ses değişim örneği
Erişim tarihi: 2022, 16 Ekim <https://www.youtube.com/watch?v=PTtk-DIJ22c&t=5s>
- Timmer S. A. (2022) How To Vocally Train Transgender Singers: A Thorough Literature Review. A Senior Project, the Eastern Michigan University, Vocal Music Education
- Toker s. (2015) Heinrich Panofka'nın “Vocal A.B.C. Firts Lesson In Singing” Adlı Metodunun İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı, Ordu
- Toprak, S., Kapoğlu, A. A., & Tüzün, B. (2021). “Cinsiyet hoşnutsuzluğu olan bireylerin cinsiyet değiştirme sürecinin hukuki boyutu”. *Journal of Istanbul Faculty of Medicine*, 84(S-1), 31-34. doi: 10.26650/IUITFD.2021.0207
- Töreyin A. M. (1996). “Sınıf öğretmenliği bölümlerinde ses ve konuşma eğitimi *III.Eğitim Bilimleri Kongresi*, 5-7 Eylül, Uludağ Üniversitesi 7-10
- Töreyin A.M. (1998). Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi Yapısının Şan Eğitimi Amaç, İlke ve Teknikleri Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. G.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Türker H. (2015) İnterseks Çocuklara Yönelik Tıbbi Müdahale Sorunu Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Ve Beden Yayına Hazırlayanlar Aylime Aslı Demir, Cevahir Özgüler Yayımlayan: Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL) Birinci Baskı: Ankara, 2019 Ayrıntı Basımevi, Ostim-Ankara, Sertifika No: 13987
- Uçman Karaçalı P. (2012). Profesyonel Ses Sanatçılarının Ses Üretiminde Karşılaştıkları Teknik Sorunlara Yönelik Yeni Öneriler. Sanatta Yeterlilik Tezi T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Opera Anasanat Dalı, İzmir
- Uzun, A. (2022). “Pembe ve mavi ikiliğine toplumsal cinsiyet bağlamında postmodern feminist bir yaklaşım”. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 5(1), 178-196. DOI:10.33708/ktc.1053437
- Vocal cord Surgery Before& After sample (2023, 11 Ocak). Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=cA_AN7o45t4&t=24s
- Wagner, I., Fugain, C., Monneron-Girard, L., Cordier, B., & Chabolle, F. (2003). “Pitch-raising surgery in fourteen male-to-female transsexuals”. *The Laryngoscope*, 113(7), 1157-1165. <https://doi.org/10.1097/00005537-200307000-00011>
- Yalçın, M. (2006). Soprano Sesinin Özellikleri ve Eğitimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yaman, Ş. (2020). Transseksüel Bireylerde Agresyon Ve Sosyal Anksiyetenin Travmatik Yaşantılarla İlişkisi. Uzmanlık Tezi, T. C. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/119171>
- Yıldırım A., Şimşek H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş.
- Yıldızhan, B. Ö., Yüksel, Ş., Avayu, M., Noyan, H., & Yıldızhan, E. (2018). “Cinsiyet disforisi olan bireylerde cinsiyet değiştirmenin ruh sağlığı ve yaşam kalitesi üzerine etkileri”. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2018;29(1):11-21 <https://www.doi.org/10.5080/u18259>
- Yiğit, N. (2012). “Profesyonel ses”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 955-964. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/806992>

Yolcu, E. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Duyarlılığının Geliştirilmesi: İlkokul Dördüncü Sınıflara Yapılan Bir Eylem Araştırması. Doktora Tezi, T.C. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

EKLER

Ek-1

TRANSGENDER BİREY GÖRÜŞME SORULARI

1. Müzikle ne derecede ilgilisiniz? (profesyonel, hobi, eğitim...)
 - a. Müzik yaptığınız ortamda (iş, sosyal hayat...) trans kimliğinizi rahatça açıklayabiliyor musunuz?
 - b. Trans olmanızın müzik hayatınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?
2. Cinsiyet uyum sürecinde ve sonrasında topluluk içinde daha az dikkat çekmeye çalıştığınız oldu mu?
3. Ne zaman hormon kullanmaya başladınız?
 - a. Ne kadar süredir kullanıyorsunuz?
4. Hormon kullanmaya başlamadan önce müzikle ilgili miydiniz?
 - a. Hormona başlamadan önce şarkı söylemeyi bırakmayı düşündünüz mü?
 - b. Hormon kullanmaya başladıktan sonraki 1 yıl içerisinde şarkı söylediniz mi?
 - c. Hormon kullandıktan sonraki bir yılda sesinizde kısıklıklar ve çatlama yaşadınız mı?
 - d. Hormon kullandığınız dönemde yapmayı en faydalı bulduğunuz ses egzersizi nedir?
5. Ses terapisi aldınız mı?
 - a. Aldıysanız eğitmeniniz daha önce transgender bireyle çalışmış mıydı?
 - b. Yaşadığınız yerde ses terapisi yaygın bir imkan mı?
 - c. Sizce sesinizin daha maskülen/feminen olması için ses terapisi önemli bir çalışma mıdır?
 - d. Cinsiyet uyum sürecinde eğitim gördüyseniz eğitmeninizin sürece olan tutumunu nasıl değerlendirirsiniz?
 - e. Transgender sesle çalışmakta uzman yeterli eğitmen olduğunu ve bu eğitmenlerin ulaşılabilir olduğunu düşünüyor musunuz?
6. Cinsiyet uyum sürecinde müziği bırakmayı düşündünüz mü?
 - a. Sesinizde yaşadığınız değişimi nasıl anlatırsınız?
 - b. Uyum sürecinde şarkı söylerken yaşadığınız en büyük sıkıntı neydi?
 - c. Uyum süreci ve sonrasında söylediğiniz şarkılarda değişiklikler oldu mu? (tarz, ton, stil)

7. Çalışma ve/veya sosyal hayatınızda cinsiyetinizden ötürü dışlandığınızı hissettiniz mi?
 - a. İçinde yaşadığınız toplumda yeterince görünüz olduğunuzu düşünüyor musunuz?
8. İnternette Yaygın olan (transgender ses terapisi önerisi verdiği) videoları faydalı buluyor musunuz?
9. Hiç koroya katılmayı düşündünüz mü?
 - a. Korolardaki ses gruplarının erkek kadın sesleri olarak ayrılması sizin için ne ifade ediyor?
 - b. Okullardaki korolarda yeteri kadar trans farkındalığı olduğunu düşünüyor musunuz?
10. Cinsiyet kimliğinizin müzikal özgüveninizi tamamladığını düşünüyor musunuz?

EĞİTMEN GÖRÜŞME SORULARI

1. Kaç yıldır ses eğitimi veriyorsunuz?
 - a. Ses eğitimi hangi kurumda veriyorsunuz? (lise, üniversite, konservatuar...)
 - b. Ergenlik dönemindeki bireylerle çalıştınız mı?
2. Tıbbi sebepten hormon kullanan bir bireyle şan dersi yaptınız mı?
3. Düzenli olarak çalıştığınız öğrencilerinizle haftada kaç saat ders yapmanın verimli olduğunu düşünüyorsunuz?
4. Ses terapisi ile sesi Maskülenleştirme/ feminenleştirme hakkında bilginiz var mı?
5. Transgender bir bireyle şan çalıştınız mı?
 - a. Transgender bir birey sizinle çalışmak istese öğrenci olarak kabul eder miydiniz?
6. Koro çalıştıracak olsanız transgender bireyleri hangi gruba koyacağınıza nasıl karar verirsiniz?
7. Erkek transgender bireylerde hormon kullanımına bağlı olarak seste 1-1.5 oktav pesleşme görülmekte, Bu bireylerle çalışırken nelere dikkat edersiniz?
8. Transgender kadınlarda kafa sesini güçlendirerek sese daha feminen bir tını vermek için nasıl çalışmalar yapardınız?
9. Katıldığınız kongrelerde veya okuduğunuz bilimsel yayınlarda transgender bireylerin ses değişim süreçleriyle ilgili bir çalışmaya rastladınız mı?